

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
AFET YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİNDE
GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR VE GÜVENLİK

Osman Gökhan GÜNPAY

Danışman:
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN

İZMİR-2020

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Bütünleşik Afet Yönetiminde Gönüllü Çalışmalar ve Güvenlik**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../.....

Osman Gökhan GÜNPAY

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Bütünleşik Afet Yönetiminde
Gönüllü Çalışmalar ve Güvenlik
Osman Gökhan GÜNPAY**

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Afet Yönetimi Anabilim Dalı
Afet Yönetimi Programı**

Teknolojik gelişmeler ve yeniliklerle birlikte küresel değişim ve bazı ilerlemeler olsa da dünyada yerel ya da merkezi yönetimlerin karşılaştığı problemler her dönemde var olmuştur. Bu durum bir afet yaşandığında daha da başa çıkılmaz durumlara yol açmaktadır. Sorunun çözümünü ararken merkezinde yer alan insanoğlu; sorunlar karşısında artık birlikte, dâhil edici, kapsayıcı bir yönetim anlayışını benimsemeye başlamıştır. Sonuç olarak bu çözüm sürecinde kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile iş birliğinin ötesinde; asıl önemli noktanın bireyin kendisini dâhil etmek olduğu anlaşılmıştır. Gerek insan gerekse doğal kaynaklı yaşanacak tüm afet, savaş gibi olayların çözümünde bireylerin gönüllü olarak dâhil olması gerektiği üzerinde çoğu ülke fikir birliğine varmıştır. Hizmette yerellik, katılım, sivil toplumun yönetimlerde söz sahibi olması, aktif vatandaşlık, kalkınma, eğitim gibi ülkelerin geleceğini oluşturan unsurlar gönüllülük uygulamalarının uygulanması ile mümkündür.

Afetler de ülkelerin gelecekleri için çok önemli bir tehdit oluşturmakta, o ülkeye sosyo-ekonomik olarak büyük zararlar vermektedir. Bir afete hazırlıksız yakalanmak bu zararın daha büyük olmasına sebep olmaktadır. Zararın en az seviyede olması ve toplumun kısa sürede eski halini alması yine bireylerin afetler konusunda iyi bir eğitim alması ve gönüllü olarak aktif katılım sağlamasından geçmektedir. Ayrıca olağan ya da olağanüstü durumlarda gerek saha içinde gerekse saha gerisinde görev alan gönüllülerin güvenliklerinin sağlanması afet öncesi ve afet sonrası yapılan çalışmalar kadar önemlidir. Gönüllülerin, başta

güvenlikleri olmak üzere diğer ihtiyaçları yasal düzenlemeler ve uluslararası anlaşmalar ile sağlanmalıdır.

Bu çalışmada bütünsel afet yönetimi sisteminde gönüllülüğün ve onların güvenliklerinin öneminden bahsedilmiş olup gönüllülüğün katılım, yönetim ve dirençlilik ile bağlantıları sergilenmiştir. Ayrıca ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar örneklerle gösterilmiştir. Son olarak çalışmada ülkemizde yaşanan afet seviyesindeki Soma maden kazası örnek olarak alınarak, yardım çalışmalarına katılan gönüllüler ile bir görüşme gerçekleştirilmiş ve gönüllüler için bu ihtiyacın varlığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afet, İnsan Kaynaklı Afet, Afet Yönetimi, Bütünsel Afet Yönetimi, Gönüllü Katılım, Yönetim, Güvenlik.

ABSTRACT
Master's Thesis
Voluntary Activities and Security in The Integrated Disaster Administration
Process
Osman Gökhan GÜNPAY

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Disaster Administration
Disaster Administration Program

Although the world seems to be developing and advancing with technology, the problems encountered in the context of local or central governments have always existed wherever human beings exist. This situation leads to even more insurmountable situations in the case of a disaster. When looking for the solution of the problem, the human being understands that human cannot leave him outside; In the face of problems, it has started to adopt an inclusive, inclusive and administration approach. As a result, it is understood that the main point in this solution process is to involve the individual himself beyond the cooperation with public, private sector and non-governmental organizations. Most countries have reached consensus on the voluntary involvement of individuals in the solution of all events, disasters, wars, either man-made or naturally, that may be encountered or experienced in ordinary or extraordinary periods. The factors that make up the future of countries such as subsidiarity, civil society having a say in administration, active citizenship, development, education are possible with the implementation of volunteering practices. Disasters are also significant threat for the future of the countries, but they also cause great socioeconomic damages to that country. Getting caught in a disaster unprepared causes this loss to be greater. The level of harm is minimal and that the society takes its previous form in a short period of time, the individuals receive a good education about disasters and voluntarily active participation. In addition, in ordinary or extraordinary situations, ensuring the safety of the volunteers,

both on and off the pitch, is as important as pre-disaster post-disaster studies. Volunteers should be provided with legal regulations and international treaties regarding their other needs, especially their security.

In this study, the importance of volunteerism and their security is mentioned in the integrated disaster administration system, and the links of volunteerism with participation, governance and resilience are exhibited. In addition, national and international studies are shown with examples. Finally, a survey was conducted with the volunteers participating in relief studies by taking 2014 Soma Mine Explosion in our country as an example and the existence of this need was revealed for the volunteers.

Keywords: Disaster, Man-made Disaster, Disaster administration, Integrated Disaster Administration, Voluntary Participation, Governance, Security.

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ SÜRECİNDE GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR VE GÜVENLİK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ VE GÖNÜLLÜLÜK

1.1. AFET TERMİNOLOJİSİ VE BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ	4
1.1.1.Afet Kavramı ve Olgusu	4
1.1.2.Bütünleşik Afet Yönetimi Süreci	6
1.2. GÖNÜLLÜ KATILIM OLGUSU VE YÖNETİMİ	7
1.2.1.Gönüllülük, Katılım ve Yönetişim Olgusu	7
1.2.2.Gönüllü Davranışı Teşvik Eden Unsurlar	12
1.2.3.Gönüllülük ve Sosyal (Beşerî) Sermaye	16
1.2.4.Gönüllülük ve Toplumsal Mukavemet (Resilience)	19
1.2.5.Gönüllük Tipleri ve Göstergeleri	23
1.2.5.1.Gönüllülük Tipleri	23
1.2.5.2.Gönüllük Göstergeleri	25
1.3. TÜRKİYE’DE GÖNÜLLÜLÜK UYGULAMALARI	26
1.3.1.Yerel Yönetim Hizmetlerinde Gönüllü Çalışmalar	29

1.3.2. Merkezi Yönetim Hizmetlerinde Gönüllü Çalışmalar	33
1.3.3. Özel Sektör Alanında Gönüllülük Faaliyetleri	37
1.3.3.1. Doğrudan Özel Sektör Gönüllülük Faaliyetleri	37
1.3.3.2. Filantropi Metodu (Kamuya Destek)	39
1.4. AFETLERDE GÖNÜLLÜ KATILIM YÖNETİMİ	41
1.5. GÖNÜLLÜ KATILIMLARDA GÜVENLİK	47
1.5.1. Güvenliğin Tanımı ve Uygulamaları	48
1.5.2. Gönüllü Çalışmalarda Güvenliğin Önemi	52
1.5.3. Afetlerde Güvenlik	57
1.6. YASAL MEVZUAT VE GÖNÜLLÜLÜK UYGULAMALARI	59
1.6.1. Politika ve Yasa Tanımı	60
1.6.2. Bütünleşik Gönüllülüğe Dayalı Mevzuat	61
1.6.2.1. Güncel Konular	62
1.6.2.2. Gönüllü Hakları ve Sorumlulukları:	66
1.6.2.3. Seçilmiş Ülkelerin Gönüllülük Düzenlemeleri:	67

İKİNCİ BÖLÜM

GÖNÜLLÜLÜK ARAŞTIRMASI

2.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	76
2.1.1. Araştırmanın amacı ve önemi:	76
2.1.2. Araştırmanın Yöntemi	77
2.1.3. Çalışma Grubu ve Veri Toplama Tekniği	77
2.1.4. Verilerin Analiz Tekniği	78
2.1.5. Bulgular ve Yorum	79
2.2. KATILIMCILAR VE GÖNÜLLÜLÜK OLGUSU	80
2.2.1. Katılımcıların Gönüllülük Faaliyetleri ve Teşvik Edici Unsurlar	80
2.2.2. Bir Gönüllünün Faaliyetleri Sırasında Sahip Olduğu Haklar ve Çalıştığı Kuruma Karşı Sorumlulukları	83
SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKÇA	94
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Risk Planlama Matrisi	s.45
Tablo 2: Emniyet (Safety) Güvenlik (Security)	s.49
Tablo 3: Dünya'daki Gönüllü Sayısı	s.68
Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Gönüllülük Düzenlemeleri	s.71
Tablo 5: Katılımcıların Gönüllülük Durumları	s.79
Tablo 6: Gönüllülerin Çalışma Alanları	s.80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afet Yönetimi Döngüsü (Risk ve Kriz Aşamaları)	s.5
Şekil 2 Gönüllü Katılımlarda Cinsiyet Dağılımı Kadınların Katılım Oranı	s.69
Şekil 3: Gönüllü Faaliyetlerin Pozitif Etkisi	s.82
Şekil 4 : Gönüllü Faaliyetlerin Mesleki Becerilere Etkisi	s.82
Şekil 5: Gönüllü Hak ve Sorumlulukları	s.85
Şekil 6 : Gönüllülerin Fiziksel ve Sosyal Güvenlikleri	s.86

EKLER LİSTESİ

Görüşme formu

ek s.1

GİRİŞ

Afetler etkilediği toplumun, kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma gücünü aşan, can ve mal kaybına, ekonomik ve çevresel kayıplara, toplumun işleyişinde ciddi aksaklıklara neden olan olgular olarak tanımlanmaktadır (IFRC, 2017). Kimi zaman doğal kimi zaman beşerî sebeplerle beklenmedik anlarda meydana gelen afetler, gücünü ve başa çıkılma zorluğunu zaman içinde insanoğluna göstermiş ve göstermektedir.

İnsanoğlu tarih boyunca ne kadar bilgili ya da hazırlıklı olursa olsun, insan yaşamını kesintiye uğratan, ekonomik, fiziksel ve can kaybına yol açan bu olaylar sonrasında mağdur olmakta ve yardıma muhtaç hale gelmektedir. Afetler aynı zamanda, insanların bir arada mücadele etme, yardımlaşma, dayanışma, karşılık beklemeden bir hizmette bulunma istek ve eylemlerini de güçlendirmektedir. Afetlerde yapılan gönüllü faaliyetler, gönüllü yardım kuruluşlarının varlığı ve yeterlilik düzeyleri, oluşacak kayıpların azaltılmasında son derece önemli etkiye sahiptir.

Gerek insan kapasitesinin fiziksel yönü gerekse yönetim anlamında beyin gücü ile yapılan her türlü gönüllü faaliyet, bireyin yakın çevresinden başlayıp yaşadığı topluma, ülkeye ve insanlığa kattığı bir değerdir. Tüm dünyada insanlar çok çeşitli sebeplerle gönüllü faaliyetlere katılmaktadır. Afet gönüllülüğü, başkalarının ihtiyaçlarına yanıt verme istekliliği altında yatan insani değerlerin belki de en açık ifadelerinden biridir. Bu aynı zamanda, gönüllülüğün en görünen yüzlerindendir.

Afet yönetiminde gönüllü katılım, geniş bir yelpaze içerisinde gerçekleşmektedir. Bunlar; Arama-kurtarma, ilkyardım, ulaşım, ambulans hizmetlerine destek, yardım ve kriz merkezlerine destek, hastane destek hizmetleri, giyim, barınma, telefon destek hattı insani yardım ve sonrasında da hayatın normale döndürülmesi çalışmaları vb. şeklinde olabilmektedir. Etkin bir bütünleşik afet yönetimi, gönüllüleri de içerisine alan ve onları afetlerle mücadelenin her safhasında aktif yer alan bir yapıyla mümkündür.

Meydana gelen afetlerde yerel/ merkezi yönetimler ve yardım kuruluşları; insan kaynağı, bütçe kısıtlılığı, uzman eksikliği gibi nedenlerle afetlerle mücadelenin

tüm unsurlarında hizmet vermede yetersiz kalabilmektedir. Bu yüzden bu eksikliklerini potansiyel bir güç olan gönüllüler ile tamamlamaktadırlar.

Birçok devletin yasal mevzuat içinde gündemlerine alması ile birlikte resmi ve kurumsal bir kimliğe bürünen gönüllülük işlemleri; artık sistemli, düzenli ve bilimsel olarak mercek altına alınmakta, akademik çalışmalarda inceleme konusu olmaktadır. Gönüllük, gönüllü motivasyonu, gönüllülük algısı, gönüllü faaliyetlerin etkisi gibi konularda tez, makale rapor gibi akademik çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 2000’li yılların başında önem verilmeye başlayan ve kurumsallaşan gönüllülük üzerine yasalar çıkarılmakta, uygulamayı biçimlendiren yönetmelikler yayımlanmaktadır.

Yasalar ile bağlayıcılığı olsa da gönüllülük konusunda birtakım eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Gönüllü faaliyet sırasında kişinin can ve mal güvenliğine gelebilecek bir tehdit ya da yaşanacak olay hem gönüllünün kendisini hem bağlı bulunduğu kurumu hem de dolaylı yoldan ailesini ve toplumu olumsuz şekilde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu sebeplerden dolayı “Bütünleşik Afet Yönetimi Sürecinde Gönüllü Çalışmalar ve Güvenlik” konulu bu araştırmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Gönüllü faaliyetlerin sosyal ve fiziksel olarak güvence altına alınıp alınmadığını saptamak; afet gönüllülerinin güvenlikleri ile ilgili farkındalıklarını, motivasyonlarını, eğitim durumlarını, süreçte yaşananları anlayabilmek bu çalışmanın amacıdır. Bu amaç doğrultusunda temel olarak:

“Türkiye’de Bütünleşik Afet Yönetimi çalışmalarında görev alan gönüllülerin maddi, manevi ve fiziksel bütünlüklerini koruyan bir yasa ve güvenlik uygulaması var mıdır? sorusuna yanıt aranacaktır. Ayrıca çalışmada

- Afet Gönüllülerini neler motive etmektedir?
- Afet gönüllülerinin eğitimi ve afetlerle ilgili farkındalık durumları nasıldır? sorularına da yanıt aranacaktır

Bu doğrultuda çalışma iki bölümden oluşmaktadır. “Birinci Bölüm”, kavramsal ve kuramsal olarak afet olgusu ve bütünleşik afet yönetimi; gönüllülük, katılım ve yönetim olgusu, gönüllülük ve toplumsal sermaye, gönüllülük ve toplumsal dirençlilik, gönüllülük tipleri ve göstergeleri, Türkiye’de gönüllülük uygulamaları, afetlerde gönüllü katılım, gönüllü katılımlarda güvenlik, yasa, politika,

mevzuat ve ülke örnekleri alt başlıklarını içermektedir. Bu bölümde afet ve bütünleşik afet yönetimi içinde özellikle çalışmanın temel kaygısını oluşturan gönüllülük, katılım ve güvenlik üzerinde detaylı olarak durulmuştur. İkinci Bölüm; araştırmanın tasarım ve sürecinin anlatıldığı “Metodoloji” kısmında veri toplama tekniği, örneklem seçimi ve verilerin analiz tekniği açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde araştırma bulgularının analiz edildiği “Bulgular ve Yorum” araştırma neticesinde ortaya çıkan sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda ise yerel ve merkezi yönetimlere yol gösterebilecek, “Sonuç ve öneriler” kısmına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ VE GÖNÜLLÜLÜK

1.1. AFET TERMINOLOJİSİ VE BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ

1.1.1. Afet Kavramı ve Olgusu

“Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumların baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” (AFAD, 2014, 20) şeklinde tanımlanan afet; beklenmedik zamanlarda ortaya çıkar ve toplumların günlük yaşantısını sekteye uğratır veya tamamen durdurur. Bireysel/toplumsal maddi ve manevi kayıplara neden olur. Deprem, heyelan, volkanik patlamalar, çığ düşmesi doğadan kaynaklanan rutin olaylardır. Bu tip olaylar insanlar üzerinde maddi manevi bir zarar meydana getirdiği sürece afet olarak tanımlanırlar (Özey, 2011: 55).

Deprem, çığ, fırtına, sel, yangın gibi doğa kaynaklı olgular yanında teknolojik, sosyolojik, ekonomik, politik, askeri değişimlerin de etkisiyle yaşanan afetler de vardır. Bunlar kuş gibi, terör, tehlikeli madde patlamaları, gemi ve uçak kazası, virüs salgını gibi farklı nitelikte ve şiddette afetlerdir

Afet Yönetiminin Anlamlandırılması

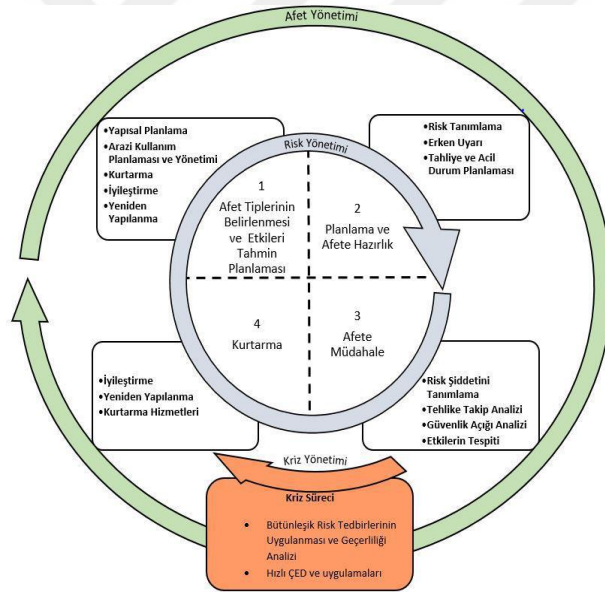
2000’li yıllar öncesinde afet yönetimi dendiğinde ilk akla gelen şey; meydana gelen olay sonrası yapılan kurtarma ve yardım çalışmaları iken, günümüzde uluslararası yaklaşımların da etkisiyle, kriz yönetimi önceliğinden risk yönetimi önceliğine geçilmiştir. Nitekim Türkiye’de de afet yönetimi genel yaklaşımı daha çok afet sonrası afetzedelere yardımı öne alan bir tercih olarak değerlendirilmiştir. Aslında kalkınma planlarında konut, kentleşme ile ilgili ilkeler ve yöntemsellikler ortaya konulsa da uygulamada sınırlı kalınması bu şekilde değerlendirilmesinde etkin rol oynamıştır. Öncesinde yapılamayan afete dayanıklı konut kontrolleri afetten etkilenen ailelere acil yardımlar ile birlikte para konut yardımı olarak uygulanmıştır.

“Afet yönetimi, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken

Çalışmaların planlanması, koordine edilmesi, bu çalışmaların gerçekleşmesi aşamalarında toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği gerektiren çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü bir yönetim sürecidir.” (AFAD, 2014: 23).

Teknik olarak bu afet yönetimi süreci, risk ve kriz yönetimi olarak ikiye ayrılmaktadır. Risk yönetim süreci afet oluşmadan önceki riskin azaltılması, hazırlıklı olma, tahmin ve erken uyarı çalışmalarını içine alan “hazırlık” aşaması; kriz yönetimi süreci ise acil yardım, iyileştirme, yeniden inşa gibi afet sonrasını dikkate alan yaşam durumlarının normale dönmeye başladığı zamanlardır. Afet sonrası hızlı değerlendirme (hızlı ED) yönetime karar verme süreçlerinde yardımcı olacak bir yöntemsellik olarak gösterilmektedir.

şekil 1: Afet Yönetimi Döngüsü (Risk ve Kriz Aşamaları)

Kaynak: Toprak Karaman, **Afet Yönetimine Giriş Ve Türkiye’de Örgütlenme**, 2016: 34 Hyogo Protokolü (2005-2015) ve Sendai ereve Planı (2015- 2030) dikkate alınarak yazar tarafından geliştirilmiştir.

Özetle, 1999 Marmara depremi sonrası yalanan büyük felakette edinilen tecrübelerle birlikte ölkemiz, afetler konusunda yeni bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış bir doğa olayı yaşandıktan sonra müdahaleyi içeren kriz yönetimi şeklinde değil; afet öncesi hazırlıklı olarak risk yönetimi şeklinde

gerçekleşmiştir. Bu sürecin oluşmasına Hyogo ve Sendai eylem planları etkili olmuştur (Toprak Karaman, 2016: 94). Bütünleşik afet yönetimi, özellikle Sendai Protokolünde öne çıkarıldığı gibi katılımcı bir anlayışla tüm paydaşların katkısına açıktır.

1.1.2. Bütünleşik Afet Yönetimi Süreci

Afet yönetimi yönetim süreçlerini içine alacak şekilde çeşitli unsurları itibariyle tanımlanmaktadır. Örneğin, ülke sınırları içinde insan kaynaklı ve doğal afetler sonucunda can kaybı, maddi ve manevi zararlar, açısından ortaya çıkabilecek kayıp ve zararların önlenmesi, risklerin belirlenmesi ve azaltılması, eğitim, tatbikat, planlama gibi hazırlık çalışmalarının yapılması tahmin ve erken uyarı sistem ve yöntemlerinin geliştirilmesi, gerektiğinde etkin müdahale ile kayıp ve zararların artmasının önüne geçilmesi, iyileştirme ve yeniden inşa çalışmaları, acil yardım çalışmaları ile afete daha hazır bir şekilde toplum yaşamının daha hızlı bir şekilde normal haline dönmesi konularında yapılacak tüm işleri bütünleşik afet yönetimi çerçevesinde ele alınmalıdır. (Kadioğlu, 2008: 10)

Türkiye 2009 yılında Afet ve Acil Durum Başkanlığını kurmuş; bu başkanlığın teşkilat ve görevleri hakkındaki 5902 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. AFAD'ın açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğüne göre

Bütünleşik afet yönetimi; Afetlerle baş edebilen, dayanıklı ve dirençli bir toplum oluşturmak için tüm tehlikeleri dikkate alan, afet yönetiminin önleme, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemleri, toplumun tüm güç ve kaynaklarını kullanarak gerçekleştirebilen bir yönetim süreci (AFAD, 2014: 51) şeklindedir.

Toprak'a göre bu uluslararası yaklaşım ile de ilişkili tanım insan merkezlidir ve aynı zamanda idarenin sorumluluklarının daraltılmış olarak belirlenmesine yol açacak bir yöntemi ortaya koymaktadır. İnsan ve doğanın doğrudan karşılaşmadığı afetlerde, bitki (flora) ve hayvan (faunanın) varlıklarının yok olması, varlık merkezli bir afet tanımını gerekli kılmaktadır (Toprak Karaman, 2016:45).

Afet yönetimi ve bütünleşik afet yönetimi tanımları arasında ayırıcı bir fark yok gibi görünse de bütünleşik afet yönetimi tanımı, afet yönetimi tanımındaki kurum ve kuruluşlar kısıtlı söyleminden çıkıp tüm toplumun seferber olduğu bir tanım halini

almıştır. Yani afetler artık yalnızca kurumların müdahale edeceği bir mesele değil; toplumdaki tüm bireylerin bilmesi, farkında olması ve müdahale etmesi gereken bir olgu halini almıştır.

1.2. GÖNÜLLÜ KATILIM OLGUSU VE YÖNETİMİ

1.2.1. Gönüllülük, Katılım ve Yönetişim Olgusu

Bir bireyin kendi yakın çevresi dışında yer alan başka bir birey, topluluk ya da çevre için fayda sağlamak üzere maddi bir karşılık almadan yaptığı aktiviteler genelde gönüllülük davranışı olarak tanımlanmıştır. Gönüllülük, tarihi boyunca insan hayatında önemli rollere sahip olmuştur. Tek tanrılı dinlerin de etkisi ile bu faaliyetler dini motifler altında devam etmiş olsa da bir başkasına fayda sağlama ilkesini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bir kurum çatısı altında olmadan, plansız, programsız, kayıtsız ve bireysel ya da toplu olarak, kısa veya uzun süreli düzenli ya da düzensiz yapılan yardım faaliyeti, günümüz terminolojisinde informal gönüllülük olarak tanımlanmaktadır. (Whittaker, McLennan, ve Handmer, 2015: 361) Osmanlı döneminde *ahilik*, *sadaka taşları*, *zimem defteri*, *avarız vakfı* gibi örnekler sosyal yardımlaşma örnekleridir (Osmanlılarda Yardımlaşma, 2013). Gönüllülük, Türkiye’de Köy Yasası’nda yer alan imece felsefesini oluşturan katılımcı bir anlayışa sahiptir. Çünkü Köy Yasası, köyün ortak faydası açısından hem insan gücü hem de mali desteği öngörmektedir.

Ülkemizde de sivil alanın genişlemesi ve gelişmesi ile birlikte gönüllülük; öğrenilen, hakkında tartışılan, görünürlüğü artan ve yaygınlaşan bir kurum olma yolunda ilerlemiştir. Gönüllü bireyler maddi ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, bir toplumsal girişime ya da bir sivil toplum kuruluşu bünyesindeki etkinliklere destek olmaktadır. Bu aynı zamanda, insanların duyarlı birer vatandaş olmalarına olanak vermekte ve demokrasinin olumlu işleyişine pratik yararlar sağlamaktadır. Sanayileşme ve buna bağlı olarak da kentleşme, dünyada iklimsel, çevresel ve nüfusa bağlı kötüye gidiş ile birlikte kent

bağlamında ortaya çıkan sorunlar insanların daha fazla hizmet talep etmesine yol açmış böylece sorunlar merkezi yönetimlerin çözemeyeceği boyutlara ulaşmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından 1972 Stockholm Konferansı'nda alınan kararların ne ölçüde yaşama geçirildiğinin değerlendirilmesi ve bunun ışığında, küresel ölçekte çevre ve kalkınma sorunlarının tanımlanması ve çözümlerine yönelik stratejiler geliştirilmesi amacıyla kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı raporda bu sorun masaya yatırılmıştır (Emrealp, 2005: 21). Kara ve Şimşek'e göre halk katılımı, yurttaşların dilek ve gereksinimlerini iletmeleri, yerel politika ve planların hazırlanmasında yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde olma, uygulama süreçlerini izleme ile görüş ve çözüm önerilerini sunmayı kapsar (Kara ve Şimşek, 2016: 248).

Ancak katılım kavramı bilindiği ya da tahmin edildiğinin aksine sadece karar alma mekanizmalarında değil; aynı zamanda uygulama mekanizmalarında da yer alma anlamını taşır. Sezer ve Önder katılımın; kararların alınması sürecinin yanı sıra yerel hizmetlerin sunulmasında da pratik bir yanı olduğunu vurgular (Sezer ve Önder, 2012: 4). Afet yönetimi de literatürde farklı isimlerle adlandırılmış olsa da nihayetinde ulusal olarak bir kamu yönetimi faaliyetini kapsamaktadır (Şahin, 2014: 34). Amaçları bakımından gönüllü kuruluşlar, kamu ve özel sektörden farklı olsa da organizasyon yapısı bakımından kamu kurumları ile benzer yönetim işlevlerine sahiptir. Diğer işletmelerdekilerin bir benzeri olarak gönüllü kuruluşlarda da yönetim, organizasyon ve kontrol mekanizmasının kurulması verimliliğin artırılması, yapının güçlendirilmesi, iş kalitesinin artması ve toplumsal yarar açısından fazlaca önemlidir (Aras ve Özdemir, 2013: 113). Kamu yararı söz konusu olduğunda idarenin başarılı bir kamu yönetimi hizmeti sağlayabilmesi için tüm birimler ve kişilerin iş birliği ve uyum içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu da yönetim bilimi literatüründe yer alan, kamu yönetiminde de önemli bir yeri olan yönetim fonksiyonlarının kullanılması ile mümkündür. İlk olarak Henri Fayol tarafından ortaya konan sonrasında Luther Gulick tarafından değerlendirilerek İngilizce kısaltmasıyla POSDCoRB (Planning, Organizing, Staffing, Directing, Co-Ordinating, Reporting and Budgeting) olarak bilinen, Türkçe karşılığında ise *planlama, örgütleme, personel, yönlendirme, koordinasyon, raporlama ve bütçeleme* olarak çevirebileceğimiz yedi fonksiyonun kamu yöneticilerinin kamu politikaları ve hizmetlerinin planlanması ve

gerçekleştirilmesi aşamalarında kamu yararını göz önüne alarak etkili bir yönetim sürecinde önemli unsurları olarak değerlendirilebilir (Demiröl Duyar, 2018: 80). Dolayısıyla yerelde yapılan siyaset, eğer katılım ve bahsi geçen tüm fonksiyonları ile etkili bir yönetim ile yapısal ve kurumsal bir yapıya kavuşmuş ise; o zaman yerelde ekonomik ve siyasi kötü yapılan yönetim anlayışı en aza indirilebilir.

Günümüzde gönüllülük artık ikinci bir kişiye karşılık beklemeden yapılan yardım faaliyetinin ötesinde; katılımı, bir arada ve organize hareket etmeyi gerektiren bir hal almıştır. Gerek bireysel gerek kurumsal olarak yapılan gönüllü bir faaliyet, katılımı; yapılan katılım da gönüllülüğü gerektirdiği için, birçok araştırmada bu iki kavram bir arada görülmektedir. Bu iki kavramın bir arada görüldüğü ve kurumsallaştığı yerler mahalle örgütlenmeleri, vakıflar, tüketici kooperatifleri, sendikalar ve meslek birlikleri gibi kuruluşlar olsa da bunların en çok ve etkin şekilde görüldüğü yerler dernek ve vakıflardır (Ateş ve Nohutçu, 2006: 250).

Gönüllülük aynı zamanda, bireyin kendisi ile birlikte yaşadığı toplumunda gelişmesini ve kalkınmasını sağlayan bir araçtır. Bu araç yardımıyla bireyler aktif birer vatandaş olarak yerel ya da bölgesel hizmetlere katkı sağlayacak, sorunların çözümü anlamında merkezi yönetimlere destek olacaklardır. Bir anlamda gönüllülük, devlet ile toplumun birlikte yaptığı iş birliğinin başka bir adıdır; yurttaş ve idare dayanışması olarak da isimlendirilebilir. Ancak, bu insan gücünün ve katılımın yönlendirilmesi, yönetilmesi, istenen verimliliğin sağlanması anlamında önemlidir. Bu anlamda başta sivil toplum örgütleri olmak üzere gönüllülük üzerine çalışma yapan kurumlarda bu konu üzerine uzmanlaşmış ve liyakat ilkesine göre atanmış profesyonel kişilerin istihdam edilmesi o kurumun rekabet edebilme, ayakta kalabilme ve sürdürülebilir çalışmalar yapmasına yardımcı olur.

Birleşmiş Milletlerin Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu'nda gönüllülük şöyle tanımlanır: “Özgür iradeyle ve dayanışma ruhu içinde, herhangi bir maddi karşılık beklemeksizin kamu yararına katkıda bulunma arzusu.” (UNV, 2011).

Bu ve diğer tüm tanımlar özünde üç faktörü bir arada taşır, bunlar; gönüllü faaliyetin özgür irade ile yapılması, toplum yararını gözetmesi ve maddi bir karşılığının olmamasıdır (Çakı, 2014: 187).

Tüm bu tanımların yanında gönüllülük ve katılım aynı zamanda insanlardaki şiddet eğilimini azaltıp onları birbirlerine bağlar, aralarındaki güveni inşa eder,

düşmanlık yaratan gerilimleri azaltır ve çatışmaları çözüme ulaştırılmasına katkıda bulunur (UNV, Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu-Küresel Refah için Evrensel Değerler, 2011).

Gönüllülüğün buna bağlı olarak da katılımın 2000’li yıllarda önemsenmesinin arka planında dünyada yaşanan başka gelişmeler de etkili olmuştur. 1970 yılı itibariyle insanlık küresel sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunların uzun süre daha devam edeceğinin farkına varmıştır. Bunun için Birleşmiş Milletler’ in 1992 Rio zirvesine kadar geline süreçte başta 1976 yılında Kanada’da yapılan Habitat I konferansında merkezi yönetimlerden yerel yönetimlerle çalışılması gerektiği açıklanmıştır.

1972 Stockholm Konferansı sonrasındaki gelişmelere bakıldığında, özellikle 1976 yılında Kanada’nın Vancouver kentinde yapılan BM Habitat (I) Konferansı’nın su yüzüne çıkardığı gibi, Birleşmiş Milletler’in tek muhatap olarak merkezi yönetimleri alma politikasının giderek iflas etmekte olduğu açıkça görülmeye başlanmıştır. (Emrealp, 2005: 14).

Bu şekilde artık, kamu hizmetlerinin halka en yakın birimler tarafından sağlanması, halkın gerçek ihtiyaçlarını belirlerken kolaylık sağladığı gibi, zaman kayıplarını ve savurganlığı da önlemektedir (Uçar, 2004, s. 98). Dünya artık, merkezde tek başına alınmış kararları uygulayan politikalarla değil; sektörleri, özellikle yerel yönetimleri karar ve eylem planlarına dâhil ederek sorunlara etkin çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Bahsi geçen katılım yoluyla halkın dâhil edilmesi yöntemi Türkiye’de 5393 sayılı Belediye Kanunu ile uygulanmaktadır. Bu kanun, felsefesi, örgüt şeması ve görevleri itibariyle katılımcı ve demokratik yapıdadır (Toprak Karaman, 2019: 34). Türkiye’de yerel halka idari olarak yetki ve görevleri itibariyle en yakın birimler mahalle ve köy muhtarlarıdır. Kentsel alanda muhtarlar mahallelerde yaşayan insanların ihtiyaçları doğrultusunda hemşeriler ve belediye yönetimlerle birlikte mahalleler için çözüm geliştirmektedir.

Muhtarlıklar mahallelerde yaşayan insanları gönüllü olarak dâhil etmeleri ve katılımlarını sağlamaları için olanak sağlar.

“Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür.” (5393 Md. 9).

Bu gelişmelerin kavramsallaşması ise hizmette yerellik (subsidiarite) ve yönetim (govenance) sözcükleri ile sağlanmıştır. Hizmette yerellik, kamu politikaları oluşturulmasında halkla ve karar alıcıların yakınlaştırılması, yerellik, şeffaflık anlamına gelirken; yönetim kamu, özel sektör ve sivil toplumdaki tüm aktörlerin yönetime ortak ve yönetimde söz sahibi olmasına karşılık gelir. “*Subsidiarite kavramı, zirveye karşı tabanı tercih etme, işlerin yerel halka en yakın yerde görülmesi olarak da açıklanmaktadır.*” (Uçar, 2004: 101).

Bunun yanında *yönetişim* kavramı yalnızca devlet ya da diğer yöneticiler için değil; orada yaşayan halkın kendisine de rol atfeder. Bu bağlamda yönetim, klasik yurttaşlık davranışı sergileyen kişilerin, sorumluluklarını bilen ve yerine getiren aktif vatandaşlara dönüşmesini sağlar. Öte taraftan, siyasal faaliyetlerin gerçekleştiği yer olarak ulus-devletlerin yaptığı klasik yönetimden yönetime doğru değişimin dünya genelinde ortaya çıktığı yaygın olarak gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği de bu gelişmelere ayak uydurmuştur. Öyle ki, bazı yazarlar Avrupa Birliği’ni “postmodern yönetim uygulamasının paradigmatic örneği” olarak görürler (OKÇU, 2007: 300). Bu yeni yaklaşım ya da yöntemin adı “ortaklaşa” yönetim; amacı ise özünde yeni ilişkiler, roller ve bağlamlar tesis etmektedir. Yöntem olarak referandum ve oy verme gibi faaliyetlerin dışında müzakere yöntemiyle de katılım ile ilişkilendirilir ancak idari ve akademik anlamda çok fazla kullanılmamıştır (Toprak Karaman, 2019: 41). Bu bir anlamda merkezi ve yerel yönetimlerin; hiyerarşik, müdahaleci ve hantallaşmış yönetim anlayışının yerine yönlendiricilik unsurunu koyar. Bununla birlikte özel sektör, sivil toplum, yerel yönetim ve gerektiğinde uluslararası kuruluşları etkinleştiren bir birlikte yönetim anlayışıdır. Yerel yönetimlerin daha sağlıklı, yaşanabilir bir kent ortaya koymaları için yönetim ve sürdürülebilirlik kavramlarını benimsemeleri ve bu kavramları kentlere uygulamalıdır. Hem hizmette yerelliğin hem de yönetimin bahsi geçen yerde gerçekleşmesine, o yerelde yaşayan insanların gönüllü olarak faaliyetlere katılmaları, yönetimlere dâhil olmaları güçlü etki yapar. Bu iki kavramın gerçek hayatta karşılığını bulması; o yerelde yaşayan insanların gönüllülük aracılığıyla yöneticiler ile iş birliği içine girerek daha örgütlü, organize ve aktif olabilmeleri STK’lar ile mümkündür. STK’lar aracılığıyla örgütlenen vatandaşlar sorunların çözümünde zaman zaman taraf olurken denetim işlevini de yerine getirmiş olacaklardır.

Avrupa Birliği 2001 yılında Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi'nde yayımladığı *iyi bir yönetişimin ilkelerini*; Açıklık, Katılım, Hesap Verebilirlik, Verimlilik ve Tutarlılık olarak sıralamaktadır (Commision, 2001). TESEV de iyi yönetim için bazı ön şartlardan bahsetmektedir. Bunlar; katılım için süreçlerin oluşturulması, STK örgütlenmelerinin sağlanması ve kişilerin bilgiye ulaşması için eğitimler verilmesi'dir (TESEV, 2008).

Gönüllülük ortaya çıkış ve uygulanış anlamında kültürlere ve coğrafyalara ya da o bölgenin ihtiyacına göre değişiklik gösterir. Birleşmiş Milletlerin 2018 raporunda evrensel bir sosyal davranış olarak insanların gönüllülük yeteneği coğrafya, cinsiyet, yaş ve diğer sosyal, ekonomik ve politik gerçeklerden etkilenir (UNV, State of the World's Volunteerism Report, 2018). Kimi coğrafyalarda salgın hastalıklarla mücadele etmek için gönüllü faaliyetler gerçekleştirilirken kimisinde ise iklim değişikliği üzerine faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de ise dini bayramlarda yapılan geleneksel yardımlar, kan bağışı kampanyaları gibi etkinlikler gönüllülük faaliyeti olarak tanımlanabilir (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015: 5). Çoğu zaman ülkemizde gönüllülük üzerine araştırmaların azlığı üzerine vurgu yapılsa da son yirmi yılda hem akademi içi hem akademi dışı çevrelerde ciddi ilgi gören bir alan durumuna gelmiştir (Çakı, 2014: 189).

Sonuç olarak 2000'li yıllara gelindiğinde dünya, gönüllülük felsefesiyle aktif birer vatandaş olarak kentlerine sahip insanlardan oluşmalıydı. Bu yüzden BM 2001 yılını Dünya Gönüllüler Yılı ilan etmiş (A/RES/52/17) ve her 10 yılda bir dünya genelinde kutlamalarını(A/RES/66/67) gerçekleştirmektedir.

1.2.2. Gönüllü Davranış Teşvik Eden Unsurlar

İnsanlar nedenli ya da nedensiz şekilde gönüllülük faaliyetlerine katılabilirler. Gönüllülük faaliyetlerinde, faaliyete katılacak kişinin yaşı, eğitim seviyesi, medeni durumu, çalışma şekli gibi durumlar gönüllü olmayı olumlu ya da olumsuz etkileyen unsurlardır. Ayrıca, kişinin aldığı manevi doyum, sosyal statü ihtiyacının karşılanma düzeyi, daha önce yapmış olduğu gönüllük deneyimi, başka bir STK'da bulunan gönüllü kaydı, bir STK'da tanıdık bir kişinin ya da arkadaşının olması bile bireyin gönüllülük motivasyonunu ve gönüllü olma eğilimini etkiler.

Bu çalışmada ele alınacak gönüllülük; insanların anlık ve sebepsiz olarak yaptıkları gönüllülük değil; bir beklenti ve amaçlar doğrultusunda sitemli, düzenli ve yarar sağlayan gönüllülük faaliyetleri olacaktır. Gönüllü faaliyetlere yönelik ilgi ve amaçlar; bireysel, sosyal ve yakın çevreden kaynaklı nedenler olarak üç grupta toplanabilir (Kurt ve Taş, 2015: 205).

Gönüllü olan kişi kimlik arayışı, aidiyet hissi, toplumda yer bulma ya da saygı görme gibi nedenlerle gönüllü faaliyetlere katılabilir. Ya da yaşadığı topluma yardım etme, yakın çevre ile başlayıp yaşadığı şehrin, ülkesinin kalkınması ve dünya barışı için de bu faaliyeti gerçekleştirebilir. Gönüllülük, yaşadığı toplumdaki sorunlara kayıtsız kalmayarak bireysel ya da organize hareket edilerek yapılan faaliyetlerdir (Kaya M. , 2013: 4).

Gönüllü faaliyetler, çoğu insan tarafından daha çok gençlerin rağbet gösterdiği bir faaliyetmiş gibi algılanır. (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015) Oysa gönüllülük her yaş ve gruptan insanın yapabileceği bir etkinliktir. Gerek akademi gerekse özel sektörün farklı alanlarında görev alan yapan kişiler de gençlerin eğitim ve iş bulma baskıları altında kaldıkları zaman gönüllülüğün tanımlanması ve genişletilmesi gerektiğini vurgularlar. Gençler için uygun projelerin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir (Kırılmaz ve Uhri, 2017: 4). Genel bir ifadeyle söylemek gerekirse gönüllü yapılan faaliyet, bu faaliyeti gerçekleştiren kişilerin kişisel ve sosyal birikimini arttırarak onları donanımlı, nitelikli, özerk, *sosyal ve donanımlı*, çalışma yaşamlarında için şanslı kişiler haline dönüştürür (Gal ve diğerleri aktaran (Çakı, 2014: 188). Gönüllülüğü teşvik eden unsurlara STGM'nin STK'lar için Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberinde yer alan;

Gönüllü olarak yapılan etkinlikler, sonunda bir kazanç beklentisi güdülmese de bireylere çeşitli nitelikler kazandırabilir. Bu kazançlar, bir anlamda, bireyleri gönüllü olarak çalışmaya sevk eden nedenlerle örtüşmektedir:

A. Haz ve manevî zenginleşme: Gönüllü çalışan birey, karşılık beklemeden topluma yarar sağlamanın hazzını yaşar, yaşam deneyimini geliştirir. Yapılan çalışma ne kadar çetin ve sorunlu olursa olsun, zamanı ve olanakları en verimli biçimde kullanmak ve elde edilen sonuçtan keyif almak, gönüllü çalışmanın en teşvik edici unsurlarındandır.

B. Öz güven gelişimi: Özellikle, henüz öğrencilik aşamasında olan, meslek yaşamına atılmamış ya da profesyonel yaşamdan uzak, toplumsal iş birliği deneyimi olmayan vb. bireyler için, bir STK bünyesinde diğer gönüllü ve profesyonel ekiple birlikte çalışmak, bireyin başka toplumsal projelerde kendine güveninin artmasını sağlayacaktır.

C. Ekip çalışması becerilerinde artış: Benzer biçimde, ekip çalışması deneyimi olmayan gönüllüler, belli bir hedef doğrultusunda uyum, iş bölümü ve iş birliği

gerektiren bir disiplinle çalışmayı öğrenerek kendilerini geliştirebilir, yeni beceriler edinebilir. Ekip içinde daha geniş sorumluluklar üstlenen ve ekibin eşgüdümünü yürüten bireyler ise, bu süreçte liderlik niteliklerini geliştirebilir.

D. Toplumsal konum: Toplum yararına gönüllü çalışan bireylerin toplum içindeki saygınlığı artabilir ve toplum tarafından takdir edilebilir. Bu saygı ve takdir, gönüllünün hizmet götürdüğü hedef gruplardaki bireyler tarafından gösterilebileceği gibi, sivil toplum camiası ya da toplumun geneli tarafından da ifade edilebilir. Gönüllüler, diğer bireylerin toplumsal çalışmalara katkı sağlaması açısından da örnek oluşturur. Gönüllünün gördüğü saygı ve takdir, hiçbir şekilde, hizmet götürdüğü grubun bireylerinden ya da diğer insanlardan kendini daha üstün görme hakkını vermez. 'Alçakgönüllülük', gönüllülüğün erdemlerinden biri olmalıdır.

E. Yeni bir çevre ve arkadaşlıklar: Çevresi geniş olsun olmasın, bir birey, gönüllü çalışmalar sayesinde çevresini genişletebilir ve yeni arkadaşlıklar kurabilir. Toplumsal ilişkileri gelişmiş olmayan bireyler için gönüllü çalışma, önemli bir sosyalleşme olanağıdır. Bu süreçte bireyin topluma karşı duyarlılığı da gelişir.

F. Yeni ilgi alanları: STK'nın çalışma sahası ya da gönüllünün dâhil olduğu etkinlik, daha önce hiç tanımadığı bir sahaya adım atmasını sağlayabilir, hatta yaşamında yeni ufuklar açabilir." maddeleri ekleyebiliriz (STGM, 2006: 5).

Kişinin bireysel motivasyonu ve ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde gönüllülük, yerel ihtiyaçların karşılanması noktasında da etkilidir. Teknik manada vatandaş katılımı olarak da adlandırılan bireylerin yaşadıkları şehirlerin yönetimlerine katılması, daha çok gönüllü faaliyetler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Her ne olursa olsun gönüllülüğün, kişiyi üyesi olduğu topluluğa gerek sosyal gerekse politik yönden ilgi düzeyi yüksek vatandaşlar olarak bağladığı açıktır.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma komisyonu tarafından yayınlanan *Ortak Geleceğimiz* başlıklı raporda yerel yönetimleri güçlendirmek başlığı eklenmiştir. Rapora eklenen bu önemli yenilik olan vatandaş katılımı yerel yönetimlerde karşılaşılan hizmet açığının önüne geçmek için insanların yaşadıkları yerlerdeki dernekler aracılığıyla yerel öz yönetimi sağlaması şeklinde ifade edilebilir (Emrealp, 2005: 14).

Bireyleri gönüllülük faaliyetlerine yönlendiren etkenler ve gönüllülüğün yaptığı diğer toplumsal değişimler; gönüllü faaliyetlerin yapılması ile birlikte yeni düşünce sistemlerinin ortaya çıkması, kamusal uygulamalarda yenilikler, ekonomik-sosyal ve fiziksel olarak dezavantajlı kişilerin kamusal hizmetlere erişebiliyor olması, demokrasi kültürünün gelişmesi, vatandaşlık bilincinin yerleşmesi, yerel ve merkezi yönetimlerin faaliyetlerini izleyebiliyor, denetleyebiliyor ve bu faaliyetlere katılabiliyor olması olarak sıralanabilir.

Gönüllülük faaliyetlerinin yapılmasını teşvik eden unsurların yanında, buna engel durumlar da mevcuttur. Bunlardan en önemlisi gönüllülük faaliyeti için uygun ve yeterli vaktin olmamasıdır. Gönüllülük aynı zamanda, başka faaliyetler için harcanabilecek zamanın gönüllü faaliyete ayrılması anlamına geldiği için insanlar tarafından cazip karşılanmamaktadır. İş yerindeki mesaisi haricinde bir kişi arkadaşları ya da sevdikleri ile görüşmek yerine gönüllülük faaliyeti yapmayı tercih etmemektedir. Cinsiyet, sosyal ve ekonomik durum gibi özellikler göz önüne alındığında gönüllü faaliyetin zaman baskısından etkilendiği vurgulanabilir.

Bir başka engel, gönüllülüğün tanımının tam olarak yapılamamış olması ve insanları bu konuda yönlendirecek bir liderin olmamasıdır. Oysa kişinin gönüllülük faaliyetine başlamadan önce konuyla ilgili oryantasyon alması, uygun işin tanımlanması ve gerekli koşulların sağlanması gerekmektedir. Yine buna bağlı olarak, yaşanılan ülkedeki nüfusun fazlalığı ve kültürel çeşitliliği gönüllülük faaliyeti için bir engel teşkil edebilir. Çünkü genel geçer bir tanımın olmaması kişinin yaptığı gönüllülük faaliyetinin bir başkası tarafından anlaşılamamasına neden olabilir. Avrupa Birliği'nde Gönüllülük Çalışması Raporu'ndan aktarırsak;

- Uygun Kurumlarla Eşleşememe: Kuruluşların ihtiyaçları hakkında yetersiz bilgi, gönüllülerin uygun kuruluşlarla eşleştirilmesindeki güçlük, uzun vadeli gönüllü taahhütler yerine kısa vadeli tercihler ve gönüllü kuruluşların sayısındaki artış gönüllü çalışmalardaki sürekliliği etkiler.
- Gönüllü sektörün profesyonelleştirilmesi: Gönüllü sektörde profesyonel kişilerin istihdam edilmesi ve sektörün giderek daha da profesyonelleşmesi tecrübesiz gönüllüler üzerindeki iş yükünü arttırmaktadır. Gönüllü faaliyetlerin maddi bir karşılık almadan yapıldığı göz önüne alındığında giderek artan bu taleplerin gönüllü katılımı azaltacağı söylenebilir.
- Yasal ve düzenleyici çerçeve eksikliği: Açık bir yasal çerçevenin veya açık kuralların bulunmaması, en azından gönüllülüğün gelişmesi için kilit bir zorluk olarak kabul edilmektedir.
- İzleme ve bilgi eksikliği: Gönüllülükle ilgili bilgi ve veriler ulusal düzeyde bile yapılandırılmamış ve standartlaştırılmamıştır. Bu durum özellikle hükümet desteğinin farklı Avrupa ülkelerinde gönüllülük üzerindeki etkisinin tam olarak anlaşılmasındaki güçlüğü açıkça göstermektedir.

- Sürdürülebilir finansman: Bütçe konusu gönüllü çalışmalar için önemli bir endişe kaynağıdır. İhale, proje ve sözleşmelerdeki işlemlerin uzaması ve gönüllü kuruluşlar arasındaki rekabet gönüllüleri uzaklaştırma riski taşımaktadır.
- Gönüllü sektörün araçsallaştırılması riski: Bazı ülkelerde devletin artık hizmet sağlayamadığı sorunlarla baş etmek veya hizmet vermek için gönüllülüğü bir araç olarak kullandığı görülmektedir.
- Tanınma eksikliği: Gönüllüğün ve gönüllü faaliyetlerin tanınması gönüllülerin katılımlarından dolayı ödüllendirilmesinde ve yeni gönüllüler çekmede büyük bir rol oynayabilir.
- Algı ve önyargılar: Bu olumsuz düşünme tarzı, sivil toplum kuruluşlarına güvenin oldukça düşük olduğu bazı eski komünist ülkelerde önemli bir zorluk olarak tanımlanmaya devam etmektedir
- Açık bir stratejinin olmaması ve dağınık politika izlenmesi: Gönüllülük için ulusal bir stratejisi bulunmayan ülkelerde, gönüllülüğün politika amaçları ve hedefleri geniş bir yelpazedeki geniş politika söylemlerinde örtük olarak kalır (Volunteering In The European Union, 2010: 13).

1.2.3. Gönüllülük ve Sosyal (Beşerî) Sermaye

Gönüllülük ilk bakışta yakın çevre dışındaki bir kişiye özgür irade ile kâr amacı gütmeyen ve kamu yararı taşıması bağlamında sadece bir yardım faaliyeti gibi gözükürken; aynı zamanda uzun vadede kalkınma üzerinde de olumlu etkiler yaratan bir faaliyettir. Bu bağlamda gönüllülük, sosyal sermaye üzerine etki eden bir faktörlerden biri olarak sayılabilir. Sosyal sermayenin ölçülmesi konusunda olduğu gibi onun tanımlanması üzerine de zorluklar görülmektedir. Bu araştırmanın amacı ve kapsamı dışında kalsa da sosyal sermaye ve beşerî sermaye arasındaki farkı vurgulamak yerinde olacaktır. Sosyal sermaye kavramı çoğu zaman beşerî sermaye kavramı ile değerlendirilse de beşerî sermaye, ayrı ayrı bireylere ait olan ve bu bireylerin üretken olmasını sağlayan, eğitim ve öğretimle elde edilmiş bilgi ve yetenekleri belirleyen kavramdır. Sosyal sermaye ise, daha çok insan ilişkileri ile ilgilidir (Tekin ve Söylemez, 2015: 271). Bu bölümde sosyal sermaye teriminin

kullanımı tercih edilmiştir. Sosyal sermaye, toplumların gerçekleştirmiş olduğu ekonomik faaliyetleri üzerine toplumda yaşanan diğer sosyal faaliyetlerin etkisini göstermek için kullanılan sosyal ve iktisadi bir kavramdır. Ve yine sosyal sermaye; kişiler ile kurumlar arasındaki güven merkezli ilişkilerin ekonomik bakış açısıyla değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Özgüner & Özgüner, 2014: 365). Güven sosyal sermayenin oluşması ve gelişmesinde önemli bir unsurdur. Toplumda bireylerin birbirlerine güven oranı yükseldikçe toplumsal refah da yükselir. İnsanlar gönüllülük faaliyetleri aracılığı ile kolektif eylemlere katıldıklarında aralarındaki güven duygusu da artacaktır. İnsanlar arasındaki etkileşimi ve ilişkileri sağlayan, sosyoekonomik kalkınmayı teşvik eden ortak değerler, normlar, davranışlar, kurumlar, ilişkiler ve sosyal ağları kapsayan sosyal sermaye kavramına, sivil toplumun vazgeçilmezi ve yurttaşlık bilincinin bir göstergesi olarak açıısından bakıldığında gönüllülük önemli bir bileşendir.

Kalkınma kelimesi önce “ekonomi” daha sonra da “sermaye” kavramlarını beraberinde getirir. Ekonomik kalkınma ilk önceleri fiziki sermaye ile eş değer tutulsa da zamanla değişikliğe uğramıştır. Bu 60’lı yıllar ile birlikte insani gelişime vurgu yapan, bireysel yaşam kalitesini etkileyen, sosyal ve beşerî tüm faktörleri kapsayan bir etkileşim halini almıştır (Varol ve Karaçay, 2015: 100).

Kalkınmanın maddi veya fiziki sermayeyle ilişkisi olduğu düşünülse de ikisi arasında direk bir bağ olmadığını söyleyen yayınlar da vardır. BRAC isimli dünyada tanınmış bir sivil toplum örgütü, sivil toplumun gelişmesi ve büyümesi için ekonomik gelişmenin şart olmadığını belirtir (Çakı, 2014: 5). Toplumların diğer bir anlamda ülkelerin kalkınmasındaki diğer etkenler sosyal sermayelerdir. Sosyal sermaye, üretime katılan insanlara ait ve farklı üretim araçlarını daha verimli kullanmasına olanak veren bilgi, yetenek gibi artı değerlerin tamamıdır (Manga, Bal, Algan, ve Kandır, 2015: 46). Sivil toplum ve gönüllülük faaliyetlerine dâhil olma, kişinin zaman, bilgi ve becerisini toplum için aktarması sosyal içerilmeyi güçlendirip dezavantajlı kişilerin içinde bulundukları topluluklara katılımını sağlayarak kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunduğu için sosyal sermaye olarak görülmelidir. Gönüllülük, ülkelerin kalkınmasına direkt olarak katkı sağlayan ve bu etkiden kendisi de etkilenen toplumsal bir olgudur (Tekin ve Söylemez, 2015: 271). Gönüllü faaliyetlerin gönüllüler üzerindeki etkisi üzerine yayımlanan akademik çalışmalar az olsa da bunlar

incelendiğinde sonuçları olumlu ve aydınlatıcıdır (UNV, Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu-Küresel Refah için Evrensel Değerler, 2011).

İnsanların kendilerini geliştirip aktif vatandaş olarak kendilerini gerçekleştirmeleri ve bunun yine o topluma artı değer olarak yansıyor olması; gönüllülüğün insan odaklı kalkınmaya yaptığı artı değerın göstergesidir. İnsanlık zaman içerisinde sürekli olarak ilerleme kaydederek yeniçağlar yaşadığı ve sosyal sermaye de insan merkezli olduğu için değişime, gelişime ve ilerlemeye açıktır. Sosyal sermayenin bu özelliği sürdürülebilirliği beraberinde getirir. Sosyal sermaye birçok nedenlerden dolayı fiziksel sermayeden ayrılmaktadır. Sosyal sermaye sürekli yenilenen bir şey olduğu için stoklanabilir değildir. Fiziki sermayeyi kullanmak yer ve zaman bakımından tarafsızdır ama beşerî sermaye için bu söz konusu değildir (Karadal, Rençber, ve Saygın, 2014: 42).

Kadın, çocuk hakları, eğitim gibi insani alanda gönüllü yapılan faaliyetler, devletlerin yapması gereken görevlerin de bir nevi yapılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu devletler için maliyeti azaltırken sosyal ve toplumsal kalkınma hedeflerine büyük oranda katkı sağlamaktadır (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2013).

Ancak katkının nitelik ve nicelik olarak bir ölçümü gerçekleşmediği için sayısal veri olarak gösterilmesi mümkün olamamaktadır. Uluslararası yapılan çalışmalarda, özellikle Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonunun yaptığı çalışmalarda gönüllülüğün yaptığı katkının sayısal verileri sunulmuştur.

ABD İş Gücü İstatistik Kurumu İş Gücü Departmanı, 62,8 milyon kişinin önceki 12 ayda en azından bir organizasyonda gönüllü olduğunu belirtiyor. Avustralya İstatistik Kurumu, 2007 yılında 5,2 milyon kişinin toplamda 713 milyon çalışma saati gönüllü olduğunu ve ücretli iş gücü zamanına vurulduğunda bunun 14,6 milyar Avusturya dolarına denk düştüğünü ortaya koyuyor. Araştırma, yetişkin nüfusun yüzde 34'ünün (kadınların yüzde 36'sının ve erkeklerin yüzde 32'sinin) gönüllü olduğunu gösteriyor. (Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu-Küresel Refah için Evrensel Değerler, 2011).

Daha da önemli olan şey, bu kalkınmanın sürdürülebilir olmasıdır. Kalıcı bir sürdürülebilirlik çevrenin koruması için gereklidir. İnsanlığın devamı, çevre ve kalkınma arasındaki önemli bağın güçlendirilmesine ve sürdürülebilir bir kalkınmaya bağlıdır (Emrealp, 2005, s. 13). Sürdürülebilirlik daha önceden yapılmış bir hazırlık faaliyetini gerektirir. Bu hazırlığı yapacak olan da halkın kendisidir. Bu katılım olmadan yaşanabilir bir çevre oluşturmak mümkün değildir. (Kara ve Şimşek, 2016:

245) Bu yüzden bireysel olarak yapılan katkılar bireylerin bulundukları çevrede değişim yaratacağı için toplumsal kalkınmayı da artırır. Gönüllülük ile yapılan faaliyetlerin maliyetleri düşük olacağından yapılan işin getirdiği ekonomik ve toplumsal kalkınma büyük olur (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015: 154).

Yine “Türkiye’de Gönüllülük” kitabına göre gönüllük ve vatandaşın katılımı ayrılmaz bir ikilidir. 2015 yılı sonrası tüm toplumlar, insan figürü merkezli kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşümü sağlayacaklarında hemfikir olmuşlardır. Böylece gönüllülük tüm yurttaşların değişim içine girmesi ve bu değişime katkı sağlamalarının da yolunu sağlamıştır (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2013).

1.2.4. Gönüllülük ve Toplumsal Mukavemet (Resilience)

Gönüllülük, bireylerin birlikte çalışmasını sağlayarak riskle başa çıkmaları için ortak fırsatları şekillendirir ve bireyleri ve toplulukları daha geniş destek sistemlerine bağlar. Çalışmanın bu bölümünde farklı kaynaklarda Türkçe karşılık olarak dayanıklılık, mukavemet, sağlamlık, kendini toparlama gücü, esneklik, dirençlilik olarak kullanılan “resilience” kelimesinden bahsetmekte yarar görülmektedir. Bu kavram başlarda binalar ve yapılar için kullanılan mimari bir kavram iken; daha sonra toplumlar için psikoloji alanı içinde de kullanılan bir kavram olmuştur. “*Resilient*” ise, *bu yeteneğe sahip olma yani kırılmazlık, dirençlilik metanetli olma halini yani “resilience” sahibi olan anlamına gelmektedir.*” (Börekçi ve Gerçek, 2017: 43).

Gönüllülük bu anlamda toplumların dirençli kalmasında önemli bir araçtır. Bir toplumda yaşayan insanların, yaşanacak olası bir olumsuz durum hakkında bilgi sahibi olmaları ya da bu duruma karşı hazırlıklı olmaları; toplumun önceki durumuna dönebilme yeteneğini arttıracaktır. Afetlerden örnek vermek gerekirse, bir toplum afetler hakkında ne kadar bilgi sahibi ve afete karşı ne kadar hazırlıklı ise eski yaşam alışkanlıklarına dönmeleri o kadar kolay olacaktır. Bu dönüş en fazla, afet yönetim safhası olan *iyileştirme* aşamasında gerçekleşir. Afet döngüsünün dört aşamasından biri olan bu aşama, afetten sonra hayatın normale döndüğü aşamadır (İskender ve Erdoğan, 2007: 323).

İyileştirme kapsamında yapılan çalışmaların amacı, mevcut durumun iyileştirilmesi ve afetin kısa ya da uzun vadede yaşanacak olan etkilerini en aza indirilmesidir. Bu çalışmaların toplumun her kesimini kapsayacak şekilde planlanması gerekir. İlk bakışta yalnızca mimarlık, inşaat, coğrafya, çevre gibi konuların alanına giriyor gibi gözükse de dirençlilik, artık toplum bilimleri içerisine de yerleşmiş akademik yayımlarda geçmeye başlamış bir kavramdır (Mızrak, 2018: 7).

Afetlerle ilişkili anlam olarak bu kavram üzerine tam bir fikir birliğine varılmamış olsa da (Varol ve Buluş Kırıkkaya, 2017: 2) resilience/mukavemet kavramı; afet literatürüne yavaş yavaş girmeye başlamış, “toplumsal mukavemet”, “psikolojik mukavemet” gibi konularda kullanılmaya başlamıştır. Coğrafya, psikoloji, ekoloji gibi birbirinden bağımsız alanlarda kullanılan bu kavram bir bireyin, toplumun ya da kurumun ağır durum ve şoklara karşı dayanabilme yeteneğidir.

AFAD’ın afet terimleri sözlüğünde “Dirençlilik” (İng. resilience) “*Bir birey veya topluluğun tehlikeli bir oluşumun etkilerini, zamanında ve etkili olarak tahmin etme, öngörme, önleme, azaltma ve iyileştirme kapasitesi*” olarak geçer. (AFAD, 2014) Diğer sözlük anlamlarına baktığımızda resilience’ın; *elastikiyet, çabuk iyileşme, esneklik, mukavemet, derlenme, değişimle başa çıkabilme, değişime ayak uydurabilme, psikolojik sağlamlık, zorlukları yenme gücü, yaylanma, esneme, toparlanma vb.* gibi anlamlara geldiğini görürüz (Tureng-EN-TR sözlük).

Dirençlilik her ne kadar karşı koyma, dayanma ve güç anlamalarını çağırırsa da ayrıca içinde yeni durumlara uyum sağlayabilme, yeniden yapılanma, değişikliğe karşı daha uygun bir hale gelerek, yani adapte olarak uyum sağlama “*hatta küllerinden doğan efsanevi zümrüd-ü anka kuşu*” benzetmesi gibi anlamları da barındırmaktadır. Dirençlilik, afete müdahale ve afet sonrası iyileştirmenin de ötesinde yeniden yapılanma için iyi bir fırsattır. (Okay, 2018: 121) Bu anlamda afetlere dirençli olmanın, afete müdahale ve iyileştirmenin vereceği sonuçlardan farklı ve daha iyi sonuçlar verebileceği de düşünülebilir. Dirençlilik, aynı zamanda zarar azaltma, risk yönetimi ve kırılganlık terimleriyle yakın ilişki içindedir. “*Kırılganlık; bireyin, topluluğun veya sistemlerin tehlikelerin etkilerine duyarlılığını, hassasiyetini arttıran fiziksel, sosyal, ekonomik veya çevresel faktörlerdir.*” (Varol ve Buluş Kırıkkaya, 2017: 2).

Olası bir afet durumu öncesi risk yönetimi ve zarar azaltma çalışmalarının iyi yapılmış olması ve kırılganlığın en aza indirilmesi, afetlere karşı dirençliliği arttıracaktır. Yaşanmış afet tecrübeleri, teknoloji çağı ve bilginin ilerlemesi ile birlikte geçmiş dönemde afet alanında kullanılan terim, yöntem ve yönelimlerin yerine yenileri kullanılmaya başlanmıştır. Bir olay yaşandıktan sonra yapılan reaktif müdahalenin yerine; olayın yaşanması ön görülerek hazırlıklı olunan proaktif yönetime geçilmesi; ya da bununla bağlantılı olarak kriz yönetiminin öncesinde risk yönetiminin yapılması gibi, afetlerde sosyal, ekonomik ve fiziksel kırılganlıkların tespit edilmesinin yanında bunların az zararlar tekrar sürdürülmesi için dirençlilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Afetlere karşı dirençlilik söz konusu olduğunda her şeyden önce toplumun dirençliliği söz konusudur.

Birleşmiş Milletler 2018 raporunda, yerel informal gönüllülerin daha hızlı hareket edebilme yeteneğine sahip, kalkınma ve toplumsal planlar için daha esnek ve duyarlı olduğunun, toplumsal bağları güçlendirdiğinin altını çizerek toplumsal dirençliliğe katkısını şu şekilde vurgular:

Güven: Gönüllüler arasında yüksek düzeyde güven, artan kolektif eylemle bağlantılıdır.

Dayanışma: Gönüllü eylem, karşılıklı yardımlaşma yoluyla dayanışmayı ya da başkalarıyla ortak gücü arttırabilir.

Uyum: Gönüllü eylem, bölünmüş gruplar arasındaki ilişkilerin yeniden müzakere edilmesine yardımcı olur ve ortak nedenleri olan insanların ağlarının oluşumunu teşvik eder.

Duygusal destek: Topluluğa dayalı gönüllülerin, yabancılaşma ve tecrit duygularına maruz kalanlar ve acı çekenlerle özdeşleşmeleri ve yardım etmeleri muhtemeldir.

Yerel erişim: Yerel gönüllülerin savunmasız gruplarla bağlantıları ve onlara erişimi vardır.

Bağlamsal bilgi: Yerel gönüllüler topluluk hakkındaki bilgileri dış aktörler için konu bağlamında kullanabilir.

Daha geniş ağlara bağlantılar: Yerel gönüllüler organize edildiğinde, yerel ve ulusal veya uluslararası aktörler arasında bir köprü işlevi görebilirler (UNV, 2018: 39). Yerel gönüllülük -kendi kendine organizasyon, insan bağlantıları, yerel bilgi, hız, esneklik, yaratıcılık, yenilik- gibi yetenek ve bilgiye ile bir güce sahip olsa da yine de bir dış

aktör desteğine de ihtiyaç duymaktadır. Dış aktörler yerel gönüllülüğe yeni bilgi ve veriler, stratejik kaynaklar, dış teknolojiler, yeni normlar ve standartlar, gönüllü eylemlerin tanınması ve meşrulaştırılmasını sağlar (UNV, 2018: 70).

Üretim, ekonomi, eğitim, ulaşım gibi yaşamın birer parçası olan şeyler aslında insan kavramının merkezinde olduğu şeylerdir. Bu gibi şeylerin dirençli olması ya da yeniden yapılanması insanla mümkün olabilen bir şeydir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporunda yazan, “*Bir ulusun gerçek değeri insanlardır.*” cümlesi bunu çok iyi şekilde anlatır (UNDP İnsani Gelişme Raporu, 2011). Bu yüzden toplumun dirençli olması aslında insana ait olan her şeyin dirençli olması anlamını taşır. Bu yüzden mukavemet topluluk ya da sistemin psikolojik, sosyolojik, fiziksel olarak olağanüstü durumları bertaraf edebilme ve az miktarda zararla eski haline dönebilme yeteneğidir (Varol ve Buluş Kırıkkaya, 2017: 2).

Toplumun dirençliliği tek tek bireylerin afetlere karşı dirençli olmasından geçmektedir. Her birey, üzerine düşen görevin ne olduğunu ve ne yapması gerektiğini bilmek durumundadır. Bunun da en iyi ve olmazsa olmaz yolu bireylerin gönüllülük faaliyetlerine aktif olarak katılması ve eğitim ile mümkündür. Her birey yaşanacak kötü bir olayın tüm toplumu ilgilendiren bir durum olduğunu ve kişisel olarak maddi anlamda az zarar görmüş olsa da bedelinin ağır şekilde ödeneceğini bilmeli ve ona göre hareket etmelidir.

Burada bir not olarak; “resilience” kavramının anlamına kültürümüze özgü bir katkı yapmakta yarar görülmektedir. Dirençlilik her ne kadar teknik ve bir durumun karşılığı bir kavram gibi dursa da toplum dirençliliği söz konusu olduğunda afetten sonraki yeniden toparlanmayı net şekilde verememektedir. “Resilience” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “derlenme” kelimesi, kültürümüze özgü olan “derlenip toparlanma” eylemi ile ilişkili olması bakımından daha yakın bir çağrışım yapmaktadır.

1.2.5. Gönüllük Tipleri ve Göstergeleri

1.2.5.1. Gönüllülük Tipleri

- *Dijital Gönüllülük*

Hızlı ilerleyen teknoloji ve dijitalleşme ile birlikte günlük yaşamın tüm faaliyetleri artık sanal ortamlarda gerçekleşmeye başlamıştır. Yapılan alım satım işlemleri, arkadaşlık ilişkileri, iletişim, bilgi edinme gibi tüm faaliyetler internet üzerinden gerçekleşmektedir. Hak savunuculuğu, lobicilik, yardım faaliyetleri hatta yerel genel seçim çalışmaları da internet üzerinden yapılmaktadır. Gönüllülük faaliyetleri de teknolojiye ayak uydurarak artık akıllı telefonlar, SMS, sosyal medya ve internet aracılığıyla gerçekleşmeye başlamıştır. İnsanlar boş vakitlerinde bilgi ve tecrübelerini başka insanlarla paylaşmaktadırlar. Bu başlık altında, farklı kaynaklarda çevrimiçi gönüllülük, mikro gönüllülük gibi geçen kavramlara birlikte değinilecektir.

Çevrimiçi kelimesi TDK 'da “*Bilgisayar sisteminde sunucuya bağlı ve çalışır durumda olma*” olarak belirtilmektedir. Başka bir tanımla, kullanıcının o an bilgisayar başında olduğunu ve veri alışverişi yapma halini ifade eder. Günlük kullanımda bu; insanların bilgisayar ve telefon uygulamaları ile sosyal medya, mail hesapları ya da diğer kanallar ile paylaşım yaparak internette kaldığı anlamına gelir. Burada amaç sosyal manada bir fikir ortaya koymak ve bilgi edinmektir. Yerel grupları idare edebilmek için çözüm üreten fikirleri bir araya getirmek için de kullanılır (Abban, 2016, s. 9).

Çevrimiçi gönüllülük teknolojinin bir sonucu olmasının yanında; yer ve mekân konusunda insanı özgür kılması anlamında daha tercih edilen bir faaliyettir. Bunun yanında, iş yoğunluğu ya da engellilik durumundan dolayı evden dışarı çıkamayacak durumda olanlar için yere ve zamana bağlı kalmayı ortadan kaldırarak gönüllü faaliyete rahat bir katılım sağlamıştır (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015: 153).

Bu gönüllülük tipi altında, bilişim ve iletişim alanında kâr amacı gütmeyen konferanslar, STK'lar için web sitesi ve yazılım tasarlamak, eğitim vermek gibi faaliyetler gerçekleşir. Siber gönüllülük bunlardan bir tanesidir. Siber gönüllüler, STK'lar ve kâr amacı gütmeyen dernek ve kooperatiflerin yararına kullanmak için bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) alanında edindikleri profesyonel veya akademik

deneyimlerini ve bunların insani niteliklerini ortaya koyan gönüllülerdir. (Icvolunteers, 2019)

Diğer bir çevrimiçi gönüllülük uygulaması, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda uygulanan Birleşmiş Milletlerin çevrimiçi gönüllülük sistemidir. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı, dünya çapında gönüllülük yoluyla barış ve kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Çevrimiçi gönüllülük, organizasyonların ve gönüllülerin, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir cihazdan sürdürülebilir kalkınma zorluklarını ele almak için bir araya gelmelerine izin verir. Çevrimiçi gönüllülük hızlı, kolay ve en önemlisi etkilidir. Beceri sahibi olunca, tutkulu bireyler sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğru çalışan büyük organizasyonlarla çevrimiçi güçlerini birleştirir, herkes kazanır (UN Volunteers, 2019). İnternet üzerinde bu tip resmi ya da resmi olmayan birçok örgütlenme bulunmaktadır. Bu tip gönüllükler ihtiyaç sahibi ve bağışçının eşleşmesi şeklindedir. Çevrimiçi gönüllülük farklı uygulama olarak kişilerin karşılıklı bilgi, beceri, tecrübe ve zamanlarını paylaştıkları sanal alanlarda yapılır. *“Bu alanlarda insanlar zamanlarını ve bilgilerini bir başka insanın zaman ve bilgisi ile paylaşır.”* (Zaman Kumbarası, 2020). İnsanların örgütlenme, bir sorun için bir araya gelme, bilginin yayılması gibi konularda kullandığı diğer bir yöntem ise SMS gönderimidir. Telefon ile yapılan bu gönüllülük türüne Birleşmiş Milletler gönüllülük raporunda Mikro Gönüllülük ismi verilmiştir. Mikro olması bireysel ve kısa vadeli olduğunu vurgular. *“Kitlesel düzeyde mesaj iletişimi, uzun süreli bir sorumluluk gerektirmeyip belirli bir süre için geçerli olduğundan, bu gönüllülük türüne “mikro gönüllülük” denilmektedir.”* (Abban, 2016: 10).

- *Kayıt Dışı Gönüllülük*

Çalışmada, akademik taramalarda çok fazla karşılaşılmayan bir başlık olan “kayıt dışı gönüllülük” burada ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Batılı ülkelerde insani yardım faaliyetlerinde kilisenin rolü çok büyüktür ve faaliyetler daha çok kilise merkezli sürdürülmektedir. Gönüllülük faaliyetleri de bu kapsamda değerlendirilir. Gönüllülük faaliyetlerinin yüksek olmasının sebebi, bu faaliyetlerin kilise merkezli yapılması ve kayıt altına alınmasında yatmaktadır. Kayıt altına alınan bu çalışmalar sayısal verilere dönüştürülerek ölçüm yapılmasına olanak sağlamaktadır. Oysa Türkiye’de ibadet yerlerinde yapılan yardım çalışmaları kayıt

altına alınmamaktadır. Bu sebeple ülkemizdeki gönüllülük araştırmaları Avrupa ülkelerindeki gibi kayıt altına alınmadığından tam veri toplanamamakta, eksik bir karşılaştırma yaratmaktadır (Çakı, 2014: 200).

Bahsi geçen gönüllülük uygulamalarının yanında amacı ne olursa olsun, özgür irade ile gerçekleştirildiklerinden dolayı siyasi partiler, meslek örgütleri, dini cemaatler ya da tarikatlarda yapılan uygulamaları da gönüllülük uygulamalarına ekleyebiliriz.

1.2.5.2. Gönüllük Göstergeleri

Gönüllük göstergelerinin en önemli kriterleri yine gönüllüğün tanımının içerisinde yer alan, çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulanan üç kriterdir. Tanımdaki üç kriterden biri, gönüllülüğün özgür irade ile yapılmasıdır. Bu manada herhangi bir zorlama ya da zora koşma ile yapılan faaliyet gönüllü faaliyet kapsamına girmez. Diğer bir kriter ise, finansal bir karşılık beklememektir. Kişi yaptığı gönüllü faaliyetin karşısında maddi bir menfaat gözetmez. Ancak bu, kişinin o faaliyeti gerçekleştirirken yediği yemeğin ya da yol parasının karşılanmaması ya da onu motive edici faaliyetler, ödüllendirmeler yapılmayacağı anlamına gelmemektedir. Son kriter ise yapılan gönüllü faaliyetin kişinin yakın çevresi dışındaki bir kişiye, topluma ya da kamuya fayda sağlamış olmasıdır.

Gönüllülük göstergeleri yalnızca gönüllü faaliyeti yapan kişi üzerinden değerlendirilmemelidir. Gönüllülük faaliyeti hem faaliyetin gerçekleştirildiği kurum hem de yapan kişiyi kapsayan karşılıklı bir bağ içerir. Bu anlamda gönüllülük göstergeleri kurumları da kapsar.

İngiltere’de bu konuda çalışmalarına gönüllüleri dâhil eden tüm kuruluşlar için dokuz tane kalite standardı belirlenmiştir.

- 1- Yapılan faaliyetin hem gönüllünün kendisine hem de kurum tarafından fayda sağlayan iki yönlü bir süreç olduğunun kabul ve taahhüt edilmesi gereği;
- 2- Gönüllü hizmetin gerçekleştiği kurum gönüllüye ihtiyacı olan gerekli para, danışmanlık, personel zamanı ve materyaller gibi uygun kaynakları sağlamalıdır;
- 3- Kurumlar, yerel halkın çeşitliliği üzerine duyarlılık gösteren ve belirtilen bu amaçlara uygun olarak aktif olarak çalışmayı hedefleyen gönüllüleri dâhil etmeye açık olmalıdır;
- 4- Kuruluşlar; kapasite, uzmanlık, amaç ve hedefleri doğrultusunda gönüllüler için uygun roller geliştirmelidirler;

- 5- Kurumlar, gönüllüleri gönüllülük faaliyetleri sırasında oluşabilecek fiziksel, finansal ve duygusal zararlardan mümkün olduğunca koruyacağını taahhüt etmelidir;
- 6- Kurumlar tüm potansiyel gönüllüler için adil, verimli ve tutarlı bir görevlendirme prosedürleri kullanmalıdır.
- 7- Kurumlar yeni gönüllülere rollerini açıklama, organizasyonunu tanıtmak, çalışmaları ve politikalarını anlatma, ilgili personelleri tanıtmak için açık prosedürler uygulayabilir.
- 8- Kuruluş, gönüllülerin gönüllülük faaliyeti süreci içerisinde değişen destek ve denetim ihtiyaçlarını dikkate alır
- 9- Kurumdaki herkes gönüllülük faaliyetini tanır ve farkındadır. (Investing in Volunteers, 2020)

1.3. TÜRKİYE’DE GÖNÜLLÜLÜK UYGULAMALARI

Türkiye’de gönüllülük faaliyetlerinin nitelik ve nicelik olarak düşük seviyede olduğu tüm rapor, makale ve tezlerde yazılmaktadır. Yapılan bu yazılı baskılara idare kayıtsız kalmaz ve gönüllülükle ilgili sayısal verilerde artış yapma gereği duyulur (Çakı, 2014). Her türlü olumlu ve olumsuz eleştirilere rağmen, Türkiye’deki gönüllülük faaliyetleri dünyadaki uygulamalardan etkilenmiş ve ivme kazanarak bu ilerlemesini sürdürmüştür. Özellikle Avrupa Birliği’ne giriş süreci ile birlikte ilerleme kaydeden gönüllülük faaliyetleri; dernek ve vakıf kanunlarında yapılan düzenlemelerle göre daha olumlu duruma gelmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, Türkiye’nin 2003 yılında AB’ye katılım müzakerelerinin resmi olarak başlamasının ardından, daha geniş bir demokrasi hedefi doğrultusunda yürürlüğe konan bir dizi yasal reformdan etkilenmiştir. 2004’te kabul edilen Dernekler Yasası ve 2008 yılında uygulamaya konan Vakıflar Kanunu sivil toplum kuruluşları için yasal çerçeveyi oluşturmakta olup, katılım ve örgütsel faaliyetler önünde kimi kısıtlamalar getirmekle birlikte, sivil toplum kuruluşlarının kendilerini örgütleyebilmeleri için önceki zamanlara nazaran çok daha elverişli bir ortam sunmaktadır. (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2013).

Ancak gönüllülük uygulamalarının nitelik ve nicelik olarak çerçevesini ortaya koymak zor olmaktadır. Her ne kadar kültürümüzde yıllardan bu yana gelen yardımlaşma, dayanışma gibi insani değerler var olmuş olsa da bilimsel bir ölçüm aracı olmadığından gönüllülüğün örgütlü ve sistemli olarak yapılabildiğini söylemek oldukça güçtür. İnsanların, yaşadıkları dünyayı kendi çevrelerinden başlayarak değiştirebileceklerinin fark edilmesi ile bu konuda bilinçlenme giderek yayılmaya başlamıştır. Komşuluk ilişkileri, dini vesile ile yardımlaşma, bireysel çaba gibi

geleneksel gönüllülük uygulamaları yanında; Türkiye’de gönüllülük kurumsal olarak, merkezi ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yapılmaktadır. Bu konuda birçok, çalışmaya katılmış ve oluşumlar başlatmış İbrahim Betil’e göre; Ülkede bugüne kadar kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları, daha çok “spor”, “dini inanç” eksenli ve “yardıma” yönelik girişimler olmuştur. Gönüllülük ile ilgili güzel örnekleri, Türkiye Kızılay Derneği, TEMA, TEGEV, Türkiye Yeşilay Derneği, Toplum Gönüllüleri gibi kurumlarda görmek mümkündür. Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Federasyonunun resmî sitesinde yayınlanan rakama göre Türk Kızılayı’nda 2018 yılında 82,296 aktif gönüllü (%55 Erkek, %45 Kadın) yer almaktadır. (IFRC) Yeşilay’ın web sitesi incelendiğinde ise bu sayı 54,000 olarak görülmektedir. (Yeşilay, 2020) Ancak sayılar yine de yeterince fazla değildir. Bunun önemli bir nedeni de Türkiye’de bu konuda sivil toplum kuruluşlarının görevlerinin çerçevesini çizen bir yasal düzenlemenin olmamasıdır (Yönten Balaban ve Çoban İnce, 2015: 153). Başka bir sebep de başta afet çalışmaları olmak üzere diğer gönüllü yönetimi alanlarında insan kaynakları uzmanlarının eksik olması, gönüllülük alanında atılacak olumlu adımları engellemesidir (İskender ve Erdoğan, 2007: 6). Gönüllü kuruluşlarda profesyonel çalışan sayısı az olduğundan dolayı maddi kaynak ihtiyacının yanı sıra güçlü bir insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan kaynağını oluşturan ücretli çalışanların ve gönüllülerin sağlanması, eğitim verilmesi, faaliyetlerin raporlanması, performanslarının değerlendirilmesi, maaş ve ödüllendirmenin etkili şekilde yapılması için insan kaynakları yönetimi birimine ihtiyaç duyulmaktadır (Aras ve Özdemir, 2013). Bazı akademik çalışmalarda modern gönüllülük olarak da geçen kurumsal gönüllülüğün nitelik ve nicelik olarak arttırılabilmesi için özenli ve düzenli çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanır. Çünkü gönüllülük sivil toplum örgütleri ya da diğer kurumların doğrudan ciddi bir insan kaynağı ihtiyacını karşılayarak dolaylı olarak da ekonomik artı değer sağlar. Özellikle 1999 yılında yaşanan Marmara depremi ile Türkiye’de, gönüllülük kavramı farklı bir anlam taşımaya başlamıştır. Buna örnek olarak; Sivil Savunma kanununa Ek-8 maddesinin eklenmesi ile gönüllü kişilerin Sivil Savunma faaliyetlerine katılabileceği gösterilebilir (8/10/1999-KHK-586/6 Md.).

Tüm bunlara ek olarak Birleşmiş Milletlerin bu konuda yaptığı geniş çaplı çalışmalara rağmen ülkemizde yapılan çalışmalar 2018 yılına kadar durağanlık göstermiştir. 2011 yılından sonra gönüllülük üzerine yayınlanan Birleşmiş Milletler

raporlarının Türkçeye çevirilerine ulaşamamıştır. Gönüllük üzerine yapılan bu çalışmalar bir durağanlık içine girmiş olsa da 2018 yılı itibari ile gönüllülük sözcüğü resmî belgelerde tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 2018 yılında resmî gazetede yayımlanan 1 No'lu (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı hakkında kararname) ve 4 No'lu (Bakanlıklara bağlı, ilgili, ilişkili kurum ve kuruluşlar ile diğer kurum ve kuruluşların teşkilatı hakkında kararname) Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde gönüllülük ve gönüllü faaliyetlerine çok fazla vurgu yapılmıştır.

Yönetim kavramının yerini yönetişim kavramının alması ile birlikte merkezi yönetim anlayışı yerini, halkın katılımına önem veren bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Bu da insanlara, bağlı bulundukları toplumda yönetime katılma ve idari işlerde söz söyleme hakkını vermiştir. Gerek merkezi yönetimde gerekse yerel yönetimlerde halkın katılımına olanak veren uygulama gönüllülük uygulamasıdır. Gönüllülük uygulamaları; pastanın en büyük dilimini alan kamu-özel sektörün yanında, üçüncü sektör diye adlandırılan sivil toplum alanında da gerçekleşir. İdarenin sağlık, eğitim, hukuk alanlarında görevini yerine getiremediği için sivil toplumun ortaya çıktığı eleştirilileri yapılsa da sivil toplum -dolayısıyla gönüllülük- insanlara aktif birer yurttaş olma, hakları için mücadele verme, yaşanabilir bir dünya talebi için sesini duyurma fırsatı vermektedir. Kurumlarda yapılan gönüllülük uygulamalarında kurumların gönüllülere; gönüllülerin de kurumlara karşı görev ve sorumlulukları vardır. Kurumların profesyonel çalışanlarının gönüllü olan kişileri küçümseme, hor görme gibi tutumlarının olmaması gerektiği gibi; gönüllü olan kişilerin de keyfi davranma gibi rahat tavırları olmamalıdır. Gönüllüler, kurumların toplum içindeki temsilcileri oldukları kadar; kurumların içerisinde toplumunu da temsil etmektedirler (Güngör ve Çölgeçen, 2004: 5).

Gönüllülük uygulamalarının desteklenmesi ve yaygınlaştırılması için dünya genelinde çeşitli fonlar oluşturulmakta ve insanlar gönüllülük uygulamalarına teşvik edilmektedir. Bunlardan en kapsamlısı ve etkisini Avrupa Birliği fonları ile gerçekleşen gönüllülük uygulamaları sağlamaktadır. Avrupa Birliği, uyguladığı program ile program ülkeleri ya da anlaşmalı ülkeler içerisinde 17-30 yaş arasındaki kişileri gönüllülük faaliyetlerine katılması için teşvik etmektedir. Yapılan bu uygulamada gönüllülerin ulaşım, konaklama ve sigorta masrafları gibi tüm harcamalar Avrupa Birliği fonlarından karşılanmaktadır. Önceki adı “Avrupa Gönüllü Hizmeti”,

yeni adı ile Avrupa Dayanışma Birliği- *European Solidarity Corps*- olan program ile 17-30 yaş arasındaki kişiler gerek kendi ülkelerinde gerekse yurtdışında gönüllülük faaliyetlerine dâhil olabilmektedirler.” (European Union, 2020)

Bu kapsamda akademik çalışmalarda da farklı gönüllülük uygulamalarına rastlıyoruz. Bunları, gönüllülüğün yapılmasına olanak sağlayan araçlardan; gönüllülük sürecindeki aşamalara kadarki olan farklılıklara göre ayırmak mümkündür. Gönüllülük sürecini aşamalara ayırmak suretiyle; potansiyel gönüllüler, mevcut gönüllüler ve eski gönüllüler şeklinde gruplandırmak mümkündür. Potansiyel gönüllü dendiğinde, o zamana kadar herhangi bir STK’da gönüllü olarak bulunmamış fakat potansiyel olarak böyle bir imkâna sahip kişiler akla gelmektedir. Bu kişilerin takip edilmesi ve ilgili STK’nın tanıtımı yapılarak, STK bünyesine çekilmesi gerekmektedir. Mevcut gönüllüler, Sivil Toplum kuruluşunun faaliyetlerine aktif olarak katılan kimselerdir. Önceki gönüllüler ise belirli bir zamanda Sivil Toplum Kuruluşlarında görev almış daha sonra farklı sebeplerle ayrılmak durumunda kalmış kişilerdir. Bu kişilerin tekrar potansiyel gönüllü olması mümkündür.” (Kurt ve Taş, 2015: 205).

Bu çalışmada gönüllülük uygulamaları ve gönüllülük tipleri birbiriyle aynıymış gibi gözükse de ayrı şekilde değerlendirilmiştir. Gönüllülük uygulamaları, gönüllülüğün yapıldığı yerler olarak merkezi yönetimlerde, yerel yönetimlerde ve özel sektörde olmak üzere üç başlık altında incelenecektir. Gönüllülük tipleri ise gönüllülüğün yapılış biçimi olarak bir önceki bölümde incelenmiştir.

1.3.1. Yerel Yönetim Hizmetlerinde Gönüllü Çalışmalar

Yerel yönetimler, halka hizmet sunmak ve onların ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra yerel demokrasinin güçlenmesinde de önemli bir role sahiptir. Bir ülkede demokrasinin güçlenmesi; o ülkedeki yerel yönetimlerin hizmet verdiği kesimdeki insanları yaptığı çalışmalara dâhil etmesi oranında mümkündür. Sosyal olarak farklı gruplarda yer alan kişilerin aktif vatandaş kimlikleri ile sivilliği öğrenmeleri kamuya en yakın olan yerel yönetimlerde mümkün olur. Halkın yönetime katılması ve yerel demokrasinin kurumsallaşabilmesi için katılımı artırıcı ve destekleyici faaliyetler yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin özerklik ve fonksiyonel

etkinlik yönünden güçlendirilmesi, yerel toplulukla ilişkilerin demokratik zeminde gerçekleştirilmesine yönelik çeşitli ülkelerde reformlar yapılmaktadır.” (Şengül ve Çetinkaya, 2013: 2).

Yapılan tüm inceleme ve araştırmalar gönüllü katılımın yerel yönetimlerde demokrasiyi güçlendirdiğini ve yönetişim anlamında önemli olduğunu göstermektedir. Hizmet kalitesinin artırılması ve hizmetin sunumunda gönüllü katılım ve destek yerel yönetimlere olumlu katkılar sağlamaktadır. Ayrıca yerel yönetimler, halkın yönetime katılması için eşit fırsatlar sunması bakımından da önemlidir. İnsanlar kendilerine en yakın merciler olması bakımından ancak yerel yönetimler aracılığıyla bu sürece dahil olabilirler. Kişinin aktif bir vatandaş ve bir sivil olma olanağını ya da yönetimde söz sahibi olması fırsatını veren yer de yerel yönetimlerdir. Gönüllü katılımın yerel yönetimlerde vücut bulduğu, yönetim uygulamalarında yönetişim ve sürdürülebilirlik faaliyetlerini sağlama yollarından birisi kent konseyleridir. Belediye sınırları içerisinde yaşayan halk, kent konseyleri aracılığıyla yaşadıkları yerdeki sorunları yetkililere bildirebilmekte, yönetime dahil olabilmektedirler (Kara ve Şimşek, 2016: 252). *“Kent Konseyi, sürdürülebilir kent yaşamına yönelik, Konseyde oluşturulmuş görüşlerin, belediye meclislerinde gündeme alınarak, meclis kararına dönüştürüldüğü, yerel siyasetin oluşturulmasında önemli misyona sahip danışma birimidir.”* (Toprak Karaman, 2019).

Kent konseyleri, belediye kanununun 76. Maddesi ile birlikte yasal statüye kavuşmuştur. İlgili maddeye göre; *“Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.”* (5393 Md. 76). 1992 Rio’da yapılan Birleşmiş Milletler zirvesinin başlığı *“sürdürülebilir kalkınma”* olarak belirlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda oluşturulan Gündem 21 modelinin merkezinde yer alan *“Kent Konseyleri, “kentine sahip çıkma”, “aktif katılım” ve “çözümde ortaklık” ilkeleri bütünlüğünde kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir “ortaklık” yapısı olarak şekillenmiştir.”* (Kent Konseyleri Kılavuzu, 2010).

Hızla gelişen dünya, insanların farklı ihtiyaçlarının doğmasına ve farklı hizmetler talep etmesine neden olmuştur. Bu da yerel yönetimlerin sunacakları

hizmetlerin artmasına ve bir süre sonra da hizmet sunma becerilerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Böylece klasik belediyeçilik anlayışı yerini sosyal belediyeçilik anlayışına bırakmak zorunda kalmıştır. Artık ülkemiz de dahil olmak üzere, gelişmiş ülkelerle birlikte sosyal belediyeçiliğin anlamı ve kapsamı genişlemiştir. Gelişmiş ülkelerde yerel hizmetler; yerel yönetim için kurulmuş birimler, bunlara destek olan gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile yapılmaktadır. Bu yüzden sosyal belediyeçilik ve gönüllülük arasında güçlü bir bağ vardır. Çünkü gönüllülük kendisini, belediyenin klasik olarak yaptığı alt yapı/imar gibi faaliyetlerde değil, sosyokültürel faaliyetlerde gösterir. Klasik anlayışta katılım daha çok karar verme süreçlerinde olurken sosyokültürel faaliyetlerde fiilen olmaktadır. Kısacası gönüllülük sosyal belediyeçilik anlayışının önemli ayaklarından bir tanesidir (Sezer ve Önder, 2012).

Yönetim anlayışının değişmesi ile birlikte gönüllülük, katılımcı demokrasi için bir yöntem olarak da algılanmaktadır. Böylece 5393 sayılı belediye kanunu ile Türkiye’de gönüllülük, yerel yönetimlerce yasal olarak tanınmıştır. 5393 sayılı kanunun 77. maddesi ile *Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım* sağlanır.

Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular. (Md.77).

Bunun yanı sıra 2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gönüllülük esasına dayanan uygulamaların insanların dayanışma içerisinde ve birbirini desteklemeleri gerektiğini vurgular. “İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular.” (Md. 65).

Belediye Kanunu ve İl Özel İdare Kanunundaki bahsi geçen gönüllülerin nitelikleri ve çalıştırılmalarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir. Çıkarılan bu yönetmelikte (Resmi Gazete, 2005) “Bu Yönetmelik; sağlık, eğitim, spor, çevre, park, trafik, itfaiye, kütüphane, kültür, turizm ve sosyal hizmetlerle; yaşlılara, kadınlara, gençlere, çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlere gönüllü katılıma ilişkin hususları kapsar.” (Md. 2) maddesi yer alır. Burada gönüllünün tanımı şu şekildedir: “Gönüllü:

Bilgi, beceri ve yeteneğini, her türlü ortak çalışma, imkân ve zamanını ortaya koyarak çalışma alanı konusunda maddi bir kazanç beklemeksizin yerel yönetim hizmetlerine katılan gerçek ve tüzel kişiler ile bünyesindeki gönüllüleri bu hizmetlerde görevlendirecek kamu kuruluşlarını” (Md. 4) ifade eder. Böylece konunun çerçevesi genişletilerek gönüllüler kamu kurumlarına da dâhil olması sağlanmıştır. Bu yönetmelik ile 5393 ve 5302 sayılı kanunlarda bahsedilen gönüllülerin çalışma alanlarını şu şekilde belirtilmiştir:

İl özel idaresi veya belediye görev ve sorumluluklarına bağlı olarak yetki alanlarında;

- A) *Özürllülere, çocuklara, kadınlara, gençlere, yaşlılara, yoksullara, kimsesizlere ve düşkünlere yönelik eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hizmetleri,*
- B) *Kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültür hizmetleri,*
- C) *Bilişim, meslek edindirme kursları, kreş gibi eğitim hizmetleri,*
- D) *Park, bahçe, kent estetiği, çevre düzenlemeleri ile katı atık gibi çevre kirlenmesinin önlenmesine yönelik hizmetleri,*
- E) *Başboş ve sahihsiz hayvanlara yönelik hizmetleri,*
- F) *Trafik, itfaiye, arama-kurtarma gibi denetim ve acil yardım hizmetleri,*
- G) *Tüm yaş gruplarını içine alan her türlü spor hizmetleri,*
- H) *Tarihi, kültürel mirasın ve tabiat varlıklarının yaşatılarak korunması hizmetleri yapmak üzere gönüllü çalıştırabilir. (A.g.y, Md. 5).*

Belirtilen bu ortak yönetmeliğe göre; gönüllü olmak isteyen kişiler, faaliyette bulunmak istedikleri alanlar hakkında yaşadıkları bölgedeki belediyenin ilgili kurumuna veya il özel idaresine müracaat ederek gönüllülük başvurusunda bulunurlar. Başvuruları uygun bulunan kişiler, kurumdaki yöneticilerin gözetiminde ve kendilerine uygun zamanlama usulüyle gönüllü olarak çalışabilirler. İlgili belediye ya da özel idare kural ve nizamı ihlal eden gönüllülerin faaliyetlerine son verebilmektedir. Yönetmelik ayrıca, gönüllü çalışan kişilerin gönüllülük faaliyeti boyunca ihtiyacı olabileceği tüm araç gereç ve kıyafetin sağlamasını içerir. (Md. 6) Yapılan protokol çerçevesinde faaliyet alanları ile ilgili gerekli görülen tedbirler, ilgili il özel idaresi ve belediyeler tarafından alınır (Yönetmelik Md.10).

Pek çok çalışmada olduğu gibi yerel yönetimlerde de gönüllülük siteminin uygulaması ve gelişmesi yerel yöneticinin konuya bakış açısıyla doğru orantılıdır. Yerel yönetimlerde gönüllü katılım istenilen seviyede yaygınlaşmış değilse bu ilgili belediye başkanının öncelikler listesinde olmadığının göstergesidir. Yerel yöneticilerin sergilediği olumlu bakış açısı ve yereldeki halkın katılım istekliliğini de arttırmaktadır (Şengül ve Çetinkaya, 2013: 6).

1.3.2. Merkezi Yönetim Hizmetlerinde Gönüllü Çalışmalar

Özellikle Avrupa Birliği sürecindeki uyum yasaları ile birlikte Türkiye’de merkezi yönetim söylemi yerini yönetişim, yerelleşme kavram ve uygulamalarına bırakmıştır. Böylelikle artık tepeden inme, dayatmacı bir yönetim anlayışı değil; halkın da içinde bulunduğu bir yönetişim anlayışı izlenmektedir. Böylece merkezi yönetimler hizmetin üretiminde, sunumunda, kontrolünde kendi vatandaşlarından yararlanmaktadırlar. Bunun için kanunlar çıkarılmış, ilgili birimlerin uygulaması için yayınlamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarının kararname ve yönetmeliklerinde gönüllülük ile ilgili maddelere rastlamaktadır. Bunlardan en önemlisi 1 No’lu (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı hakkında kararname) kararnamedir. Bu kararnamede Gençlik ve Spor Bakanlığı Sosyal İlişkiler ve İletişim Dairesi Başkanlığı ve Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü’nün görev ve yetkileri şu şekildedir; “Her türlü iletişim kanallarından faydalanılarak sosyal sorumluluk, bağımlılıktan kurtulma ve gönüllülük konularında farkındalık oluşturulması, sporla sağlıklı yaşam biçiminin yaygınlaştırılması ve bu yolla toplumda davranış değişikliğinin sağlanması yönünde faaliyetlerde bulunmak,” (Md. 196/d).

“Gençlerin gönüllülük bilincini artırıcı ve özendirici faaliyetlerde bulunmak,” (Md.190/f).

Gönüllülük çalışmaları konusunda Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü teşkilat şemasında *Gönüllülük Çalışmaları Daire Başkanlığı* yer almaktadır. (Gençlik Ve Spor Bakanlığı, 2020). Bu çalışmaların teşviki için Gençlik Spor Bakanlığı, 3/6/2011 tarihinde 638 sayılı *Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin* 18 inci maddesi uyarınca Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi’ni yayımlamıştır. Bu belgenin amacı; gençleri ve sporu doğrudan veya dolaylı etkileyen politika ve faaliyetleri yürüten kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon ve iş birliğinin sağlanmasıdır.

Bu belgenin 5.13 maddesi *Gönüllülük ve Hareketlilik* (Mobility) olarak ayrılmıştır.

Bu başlık altında;

“5.13.1. Gönüllülük

Politikalar

1. Gençlerin gönüllülük faaliyetlerine olan katılımlarının arttırılması ve gönüllü olma önündeki engellerin kaldırılması.
2. Gençlerin dezavantajlı bireylere yönelik gönüllü faaliyetlere katılımları hususunda farkındalıklarının oluşturulması.
3. Gençlerin ve sivil toplum kuruluşlarının gönüllülük çalışmalarının desteklenmesi, gençliğin sivil toplum kuruluşları ve gönüllülük hakkında bilgilendirilmesinin sağlanması.”

5. 13. 2. Hareketlilik (Mobility)

Politikalar

“1. Ulusal ve uluslararası platformda gençlerimizin daha aktif bireyler olarak yer almalarını sağlayacak olan eğitim programları, kültürler arası değişim ve gönüllülük projelerinin yaygınlaştırılması,” maddeleri yer almaktadır (Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, 2013).

Gençlik Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü; hazırlanan bu politika belgesine istinaden bir genelge hazırlayarak İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’ne, bütün belediyeler ve il özel idarelerine dağıtımını yapması için 10/09/2015 tarihinde gönderir. Bu genelgede gönüllü arayan kurum ve kuruluşlar ile gönüllü olmak isteyenleri bir araya getiren söz konusu internet sitesi kurulduğu ve gönüllü olmak isteyen kişilerin bu siteye yönlendirilmesi için tanıtım çalışmalarının yapılmasını istemiştir.

Genç nüfusun daha fazla gönüllülük faaliyetlerine katılımının sağlanması, gençliğin sosyal ve kişisel gelişiminin desteklenmesi, gençlik için büyük önem taşıyan toplumsal hayata katılım, planlı ve programlı çalışabilme, serbest zamanın etkin değerlendirilmesinin gerçekleştirilmesi, kurumlar arasında koordinasyon ve iş birliği sağlanarak bu kurum ve kuruluşların proje ve faaliyetlerine gönüllülerin de katılabilmesini teminen Bakanlığımız tarafından www.gencgonulluler.gov.tr adında bir internet sitesi kurularak hizmete başlamıştır. Gönüllü arayan kurum ve kuruluşlar ile gönüllü olmak isteyenleri bir araya getiren söz konusu internet sitesinde kamu kurumları gönüllü ilanlarını yayınlanabileceklerdir. Genç Gönüllüler internet sitesi, üyelik sistemi üzerinden çalışmakta ve gönüllü olarak üyelik gerçekleşmektedir. (Gönüllüler Hakkında Genelge, 10/09/2015).

Genç gönüllüler web sitesi aynı zamanda mobil uygulama olarak da tasarlanarak gençlerin ya da kurumların ihtiyaçlarını karşılaması anlamında kolaylık sağlamaktadır. Gençler hazırlanan bu site ile Acil Durum, Çevre, Eğitim, Kültür Sanat,

Sağlık ve Sosyal Hizmetler, Spor gibi konularda gönüllü faaliyetlere katılabilmektedirler.

Aynı zamanda Gençlik ve Spor Bakanlığı gençleri daha fazla gönüllülük fırsatlarıyla buluşturmak için 2019 yılını Türkiye Gönüllülük yılı ilan etmiştir. Bu kapsamda *Sen de Gönül Ver* sloganlı ve “G-19” logolu 2019 yılı Gönüllülük yılı strateji belgesi de yayımlamıştır. Bu belgenin temel odakları;

1. Gönüllülük kültürünün Güçlendirilmesi,
2. Teknolojinin Daha Etkin Kullanımı,
3. Daha Etkili Düzenleme ve Risk Yönetimi,
4. Gönüllü Yönetiminin Güçlendirilmesi ve Eğitimin Artırılması,
5. Kurumlar arası İlişkilerin Güçlendirilmesi,
6. Gönüllülüğün Tanınması ve Değerlendirilmesi”dir

Bu strateji belgesi, Dünya Bağışçılık Endeksi’nin (World Giving Index) 2018 yılı verilerine göre, Türkiye’nin gönüllülüğe harcadığı zaman bakımından 146 ülke arasında 126. sırada olduğunu belirtir. Dünya Değerler Araştırmasının (World Values Survey) 6.aşamasına göre de Türkiye’de herhangi bir gönüllü faaliyete katılanların oranı%1,7’dir. Bu oran 18-35 yaş aralığındaki gençler için %7,7 olarak gerçekleşmiştir. Belgede, dünya standartları göz önüne alındığında zengin bir birikime ve engin bir tecrübeye sahip olduğu halde ülkemizin potansiyelini kullanamadığından bahseder (Gönüllülük Yılı Stratejisi, 2019).

Bu tip idari uygulamalar ile lise ve yükseköğretimde öğrenciler, öğretmenler, öğretim görevlilikleri gerek ders kapsamında gerekse bireysel olarak gönüllü faaliyetlere katılmaktadırlar. Okulların özellikle sosyal bilimler alanındaki bölümlerinde, öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı farkındalıklarının artırılması ve bu sorunlara karşı çözüm getirmelerini hedefleyen *Topluma Hizmet Uygulaması* ya da *Sosyal Sorumluluk Projeleri* adı altında seçmeli ya da zorunlu dersler işlenmektedir. (Berberoğlu, 2017: 33). Bu dersler kapsamında öğrenciler ihtiyaç sahibi kişiler ve yoksullar, engelliler, yaşlılar, çocuklar, gençler, kadınlar, eski hükümlüler, mülteciler ve göçmenler, insan hakları, hayvan hakları ile çevre ve kültürel miras konularında toplum yararına faaliyetler yapmaktadırlar. Üniversiteler bu çalışmayı, öğrencilerinin toplumsal duyarlılık ve farkındalık, iş birliği, dayanışma, iletişim ve özgüven

becerilerini desteklemek için yönergeler yayınlayarak bünyelerindeki dekanlıklar ve fakülteler aracılığıyla uygulamaktadır.

Ülkemizde yaşanan büyük afetler sonrası meydana gelen büyük zarar ve kayıplardan sonra kurulan AFAD Başkanlığından önce var olan Sivil Savunma Müdürlüklerinde gönüllülük faaliyetleri üzerine kararlar bulunmaktadır. 7126 sayılı *Sivil Savunma Kanunu* (Kabul Tarihi: 9/6/1958) ve *Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü* (5.6.1964, No: 6/3150) uyarınca *Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi* (12.05.2000) yayımlanmıştır. Bu yönergenin amacı: “Sivil toplum örgütleri, özel ve tüzel kişiliğe sahip kurum ve kuruluşlar ile gerçek kişilerin, sivil savunma hizmetlerinin yürütülmesi için devletin resmi güçleri yanında bu hizmetlere, gönüllü olarak katılımlarının sağlanması, gerekli organizasyonların yapılması ve eğitilmelerini sağlamaktır.” (Md. 1). Bu yönergede ayrıca; Gönüllünün tanımı, Gönüllü Hizmetleri Komisyonlarının Kurulması başlığı altında “Ülke çapında sivil savunma gönüllülüğünün teşviki, organizasyonu ve hizmetlerin yürütülmesi için aşağıdaki komisyonlar kurulur.” (Madde 6); Komisyonların Görevleri (Madde 7); Gönüllülük Esasları ve Göreve Sevk ile ilgili Protokol Düzenlenmesi (Madde 8); Görev Belgesi hazırlanması (Madde 9) maddeleri yer almaktadır. Bu çalışmaların devamını AFAD’ın kurulması için 2009 yılında çıkarılan kanunda görebiliriz. 5902 sayılı kanun ile Afet Acil Durum Başkanlığı kurulmuş ve tüm yapılması gerekenler bu kanun altında belirtilmiştir. Bu yasa ile afet yönetimi alanında görev alan tüm kamu kuruluşları -Başbakanlık Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü- kapatılmış Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulmuştur.” (Aktel, 2015) Ayrıca 5902 sayılı kanunun 24. Maddesine göre sivil Savunma Genel Müdürlüğüne yapılmış ola atıflar Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ve ilgisine göre İl Afet ve Acil Durum Müdürlüklerine yapılmış sayılır (5902, Md.24).

5902 sayılı kanunda yerelde yaşayan insanların ve yerel kaynakların çalışmalara dâhil edilmesi gerektiğini belirtir. “Sivil savunma gayretlerinin halk tarafından desteklenmesi ve halkın moralinin korunmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.” (5902 Md. 11/1Ç). “Sivil toplum kuruluşları ile gönüllü kişilerin

afet ve acil durum yönetimi ile ilgili akreditasyonunu yapmak ve belgelendirmek.”
(A.g.b, Md. 18/E).

Ülkemizin başkanlık sistemi öncesi dönemdeki adıyla Avrupa Birliği Bakanlığı, şu an ise Dış İşleri Bakanlığı altında yer alan Avrupa Birliği Başkanlığı’nın Avrupa Birliği programları ile birlikte yürüttüğü gönüllülük faaliyetleri de gönüllülüğün merkezi yönetim anlamında desteklendiğinin bir başka göstergesidir. Bu programlarda Avrupa Birliği üyesi ülkelerden 17-30 yaş arasındaki gençler ülkemizdeki sivil toplum örgütlerinde gönüllü faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Bir proje kapsamında gelen gönüllülerin vize almaları için yasal kolaylıklar, harcamalarının vergiden muaf olması ve ikamet izni verilmesi gibi konularda merkezi yönetimce gerekli talimatlar verilmiştir.

1.3.3. Özel Sektör Alanında Gönüllülük Faaliyetleri

1.3.3.1. Doğrudan Özel Sektör Gönüllülük Faaliyetleri

Gönüllülük faaliyetleri sanılanın aksine sadece bireysel, yerel veya merkezi yönetimler ya da sivil toplum örgütleri aracılığıyla değil; kamu ve özel sektör içinde de vücut bulmaktadır. Her ne kadar gönüllülük, günümüzde çoğunlukla STK’lar bünyesinde ele alınsa da bireyler, şirketler, uluslararası siyasi örgütler ve hatta ulus-devlet kurumları tarafından da sahiplenilen bir olgu olması nedeniyle bu kavramı sivil toplum literatüründen ayrı yeni bir söylem alanı olarak görmek gerekir.

Küreselleşme ile giderek küçülen dünya ile birlikte bilgiye erişim artık kolaylaşmış, insanlar yaşadıkları çevre ve evren için duyarlı olmaya başlamışlardır. Artık insanlar ürün ya da hizmet satın alarak para kazandırdıkları şirketlerden yaşadıkları ülkeye ve dünyaya da saygı göstermelerini beklemektedirler. Bu şeffaflıkla birlikte özel şirketler de politikalarında değişiklikler yaparak kamu yararına hizmetlere imza atmaya başlamışlardır. Bu da günümüz dünyasında *kurumsal sosyal sorumluluk* buna bağlı olarak da *kurumsal gönüllülük* olarak gerçekleşmektedir. “*Kurumsal gönüllülük, gönüllülük çalışmalarının şirketlerin hamiliğinde, onların desteği ve yönlendirmesi ile gerçekleşmesidir.*” (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2013).

Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmenin sahip, ortak ve/veya yöneticilerinin işletmeyi yönlendirirken toplumun değer yargılarına göre hareket etmesi ve sosyal gereksinimlerin farkında olarak işletmeyi yönetmesi olarak tanımlanabilir. Artık özel şirketler kâr amacı gütmek ve rekabet etmenin yanında; çalışanları, yöneticileri, müşterileri ile birlikte doğaya, insana, hayvana kısaca evrene saygılı işler yapmaktadırlar. “Özel sektör şirketleri giderek tüketicilerin, yatırımcıların ve çalışanların, şirketlerin sosyal olarak sorumlu davranıp davranmadığını bilmek istediği “ahlaki bir pazarda” faaliyet gösteriyor.” (UNV, Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu-Küresel Refah için Evrensel Değerler, 2011).

Bu yüzden şirketler artık politikalarını gönüllü faaliyetlere doğru kaydırmaktadırlar.

Özel sektör ve sivil toplum iş birliğinden doğan ve özel sektör çalışanlarının gönüllü faaliyetlerde bulunmasını teşvik eden şirket politikaları da giderek daha yaygın hale gelmeye başlamaktadır. Özel sektör çalışanlarının toplumsal fayda hedefleyen faaliyetlerde gönüllü olarak yer alması giderek yaygınlaşan bir uygulama olarak görülmektedir. Çalışan gönüllülüğü programları olan şirketlerin, STK'larla kurduğu iş birlikleri sonucu çalışanlar gönüllülük yaparak uzmanlıklarını ya da zamanlarını toplumsal bir fayda için değerlendirebilmektedir. Alanlarında uzman kişilerin gönüllü faaliyetlere destekçi ya da eğitmen olarak katılması, gerçekleştirilen faaliyetlerden elde edilen sonuç ve verimi de olumlu yönde etkilemektedir. (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2013).

Bu değişimde Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında iş dünyasında uyulması gereken kuralların büyük etkisi vardır. Bu konuda Birleşmiş Milletler *Global Compact* isimli bir girişim başlatmıştır.

UN Global Compact, şirketleri sorumluluk sahibi bir biçimde faaliyet göstermeye ve toplumu desteklemeye teşvik eden bir girişimdir. Bu doğrultuda UN Global Compact, şirketlerin sadece mali kaynaklarına değil, aynı zamanda insanlara, toplumlara ve gezegene değer katmalarını sağlamaya gayret gösterir. UN Global Compact, 145 ülkede 12,000 imzacısı ile dünyanın en geniş gönüllü kurumsal sürdürülebilirlik girişimi niteliğini taşımaktadır. (Birleşmiş Milletler, 2019)

Bu girişimde insan hakları, çalışma şartları, çevre ve yolsuzlukla mücadele konularında şirketleri bağlayıcı 10 ilke yer almaktadır. Böylelikle iş dünyasındaki özel şirketler gerek müşterilerinin hoşlanacağı hareket olması anlamında gerekse gerçekten inandıkları değerler uğruna kurumsal sosyal sorumluluk adı altında çalışanlarını gönüllü faaliyetlere yönlendirmişlerdir.

Özel sektör çalışanlarının bağlı bulundukları şirket yardımıyla gönüllülük faaliyetlerine katılmaları da oldukça yaygındır. Ülkemizde bu konuda kurulmuş bir

dernek bulunmaktadır. Özel Sektör Gönüllüleri Derneği'ne göre sosyal sorumluluk çalışmalarında olduğu gibi Kurumsal Sosyal sorumluluğun da başarı kriteri vardır. Bunlar *Etki, Değer Yaratma ve Süreklilik*'tir. (Kurumsal Gönüllülük Programları El Kitabı, 2013) “*Çalışan gönüllülüğü, kurumsal sosyal sorumluluğun giderek artan bir tezahürüdür. Değişik adlar altında “işveren destekli gönüllülük” ya da “kurumsal gönüllülük” olarak da adlandırılır ve sıklıkla iş dünyasının topluluğa bağlılık stratejilerinin parçası olarak ortaya çıkar.*” (UNV, 2011).

Özel sektörde gönüllülük uygulamaları her ne kadar şirketlerin pazar satışını arttırmaya yönelik uygulamalar olarak algılsa da yine de sivil topluma artı değer katan uygulamalardır.

1.3.3.2. Filantropi Metodu (Kamuya Destek)

Yunanca “philein” ve “antropos” kelimelerinden oluşan ve Latinceye geçen bir kelime olarak Filantropi, “insan sevgisi” anlamına gelmektedir. (philein: ‘to love’ + anthrōpos ‘human being’) “Filantropi” Türkiye’de çok bilinen ve kullanılan bir kelime olmaması ile birlikte daha çok TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) tarafından kullanılan ve üzerine çalışmalar yapılan bir kavramdır. Bu yüzden Türkçe kaynak olarak TÜSEV yayınları ya da çevirilerine ulaşmak mümkündür.

Bağışçılık (philanthropy): Türkiye’de filantropi kelimesini hayırseverlik olarak tercüme eden kuruluşlar olmasına rağmen TÜSEV geleneksek hayırseverlikten farkını ortaya koymak için bağışçılık terimini tercih etmekte ve kavramı özellikle süreklilik arz eden, belli bir hedef doğrultusunda, kamusal yararın geliştirilmesine katkıda bulunmak için birinin zamanı, yeteneği/uzmanlığı veya maddi varlıklarından verdiği gönüllü katkıları tanımlamak için kullanmaktadır.” (Knight, 2012)

“Bugünün ABD’sinde filantropi kelimesi, sadece verme ile ilgili olmayıp aynı zamanda birçok nedenle toplumun yaşam kalitesini geliştirmeye ilgi duyan yaygın bir vakıflar ağını, kurumsal bağışçılar ve bağışçı bireyleri içine almaktadır. (TÜSEV, 2020).

Tohumları 2001 yılında ünlü ve zengin iş adamı David Rockefeller ve kızı Peggy Dulany tarafından atılan ABD menşeli bu kavram, kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarına vakıf veya şirketler tarafından verilen nakdi yardım için kullanılmıştır. Daha çok büyük firmaların yaptığı yardımlar olarak anlaşılırken, şimdilerde filantropi bireysel ya da kitlesel olsun; bağışların düzenli, sistemli ve bir kurum üzerinden yapılması gerektiğini vurgular. Bu anlamda filantropi, yardımların biraz daha

maddi boyutu ile ilgilidir. Bir okul, bir hastane yaptırılması; bir kuruma maddi kaynak aktarılması gibi durumlar filantropinin alanı içerisinde yer almaktadır.

Filantropi alanında uygulanan ve son yıllarda çok sık karşılaşılan kitlesel fonlama (crowdfunding) uygulaması da vardır. Bu uygulamada, kişilerin ya da toplulukların bir araya gelerek (hem çevrimiçi hem çevrimdışı yollarla) bir fon sağlaması, oluşturulan bu fonu bazı platformlar aracılığıyla kâr amacı gütmeyen ve bir amaca hizmet eden sivil toplum kuruluşlarına ya da ihtiyaç sahibi bir kişiye aktarılması söz konusudur. 2017 ve sonraki yıllarda bu tarz fonlamanın örgütlü bağışçılık alanında daha fazla tercih edilen yöntemlerden biri olması tahmin edilmektedir (Tekmen, 2017:1).

Dünya genelinde Kickstarter, Indiegogo; Türkiye’de ise Fongogo, FonlaBeni, CrowdFon gibi uygulamalar kitlesel fonlama platformları örnekleridir. Bunu örneklemek gerekirse; kişi ya da kişilerin gerçekleştirmek istedikleri bir konuda ulaşmak istedikleri maddi kaynağa internet üzerinden açtıkları çağrıyla ulaşmaya çalışmalarıdır. Yapılan bir diğer uygulama ise Microsoft şirketinin dünya genelindeki sivil toplum örgütlerine yaptığı destektir. Microsoft bilindiği gibi dünya genelinde bilgisayar yazılımı üreten en büyük şirketlerden biridir. Bu uygulama ile şirket ürünlerini STK’lara indirim uygulayarak satmaktadır. Türkiye’de TechSoup adı altında gerçekleşen bu uygulama, dünya çapında kâr amacı gütmeyen kuruluşların faaliyetlerini yükseltmek için teknolojiye erişimlerini destekleyen San Francisco merkezli STK’dır. 68’in üzerinde ülkeyi kapsayan TechSoup Global ağının yerel bir partneri olarak STGM Türkiye’de, Google, Microsoft ve Bitdefender gibi şirketlerin kâr amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik teknoloji bağışı programlarını yürütmektedir. (Techsoup Türkiye, 2014).

Son olarak kitlesel fonlama oluşumlarına örnek için dünyada uygulanan “Giving Tuesday” -Bağışçılık Günü- bireylerin, toplulukların ve organizasyonların ortak bir amaç etrafında toplanmasını ve yardımda bulunmasını amaçlar. (Giving Tuesday)

1.4. AFETLERDE GÖNÜLLÜ KATILIM YÖNETİMİ

İnsan, bir afet sonrasında kendi can ve mal güvenliğini sağladıktan sonra başkalarına yardım etme gitme içgüdüsüne sahiptir. Yapılan araştırmalarda bir afet yaşandığında gönüllü aktivitelerin dikkate değer bir şekilde arttığı ve iyileştirme sürecinde devam ettiği görülmüştür. Herhangi bir afet ya da acil durum sonrası büyük insan topluluklarının etkilenen bölgeye akın etmesi dünya genelinde çokça karşılaşılan bir durumdur (Caymaz ve diğerleri, 2017). Afet zamanlarında en büyük görev devlet çatısı altında profesyonel ekiplerden sonra doğrudan sivil toplum örgütlerine dolaylı olarak da gönüllülere düşmektedir. Gönüllüler ve gönüllü kuruluşlar, insani yardımın ihtiyaç sahibi kişilere en hızlı ulaştırılması bakımından ülkenin “Afet Ulusal İnsan Kaynakları Yönetimi ve Gelişimi Plânlaması” içinde çok önemli bir görev teşkil etmektedir. Bu önemli görev yalnızca afete müdahale aşamasında değil aynı zamanda iyileştirme, zarar azaltma ve hazırlık safhalarında da aynı önemdedir. Yapılan müdahalenin başarılı olması görev alan tüm kurumların yani sivil toplum örgütleri, gönüllüler kısacası toplumun her kesimiyle olur (Yavaşoğlu, 2015: 2).

Afetlere gönüllü katılım dendiğinde, afetlere ilk ve hızlı tepkiyi gönüllüler verdiği için “resmi olmayan” (*informel*) gönüllülük anlaşılmaktadır. Kişiler, o anki durumun da etkisiyle afetler konusunda eğitimsiz olmalarına rağmen ve organize şekilde hareket edilmesi gerektiğini düşünmeden insani bir dürtü olan yardım etme isteği ile harekete geçmektedirler. Kurumsal bir eğitim sürecinden geçmedikleri, resmi bir kurum çatısı altında olmadıkları ve afet durumlarına karşı zayıf durumda olabileceklerinden dolayı resmi olmayan ifadesi kullanılmıştır. Bu gönüllüler (gayri resmi gönüllüler) afet sırası ve sonrasında müdahale eden kişiler olabilir. Bu kişiler aynı zamanda tek bir kişi veya bir grup olarak, kısa ya da uzun süreli düzenli ya da düzensiz şekilde olabilirler (Whittaker, McLennan, ve Handmer, 2015).

Ancak afetlerde gönüllülük, algılandığının ötesinde sadece afet yaşandıktan sonra arama kurtarma faaliyetlerine katılmak ve profesyonel ekiplere yardım etmek değil; afet öncesinde gerekli eğitimleri alarak hazır bulunmak; afet sırasında profesyonel ekiplere yardım etmek, afet sonrasında iyileştirme çalışmalarında da görev almak anlamını da taşımaktadır. Türkiye’de Afetlere Gönüllü Katılım 7126 sayılı *Sivil Savunma Kanunu* ve buna istinaden hazırlanan *Sivil savunma ile İlgili Şahsi*

Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü (Yıl: 18.07.1964) ve *Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi* (Yıl: 12.05.2000) ile sağlanmaktadır. Geçmiş yıllarda Sivil Savunma Kanununda belirtilen mükellef kişiler kavramına ek olarak 1999 yılında yapılan değişikliklerle gönüllü kişiler kavramı da eklenmiştir. (Md. 38 ve Ek Md. 8) (Değişik: 8/10/1999-KHK-586/4 Md., 586/6 Md.). Ancak, bahsi geçen *Sivil savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü*'nde gönüllü kişilerden değil, muhtarlar aracılığıyla belirlenecek mükelleflerden bahsedilir. Belirlen bu mükellef kişilerin mükellefiyet, yoklama ve muayene, istisna, tecil, tazminat gibi tüm işlemleri bu tüzükte belirtilmiştir. Gönüllülük tanımı ve faaliyetleri dünyada yayılmaya ve bilinmeye başladıkça gönüllülük kavramı 7126 sayılı sivil savunma kanununa "Gönüllü kişi ve kuruluşlar İçişleri Bakanlığınca belirlenecek esaslar çerçevesinde sivil savunma teşkilatının eşgüdümünde sivil savunma hizmetlerine katılabilirler." ek maddesi konur. Buna istinaden çıkartılan *Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesinin kapsamı*; "*Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, il ve ilçe mülki idare amirlikleri ile sivil savunma teşkilatında gönüllü olarak görev alacak, sivil toplum örgütleri ile gerçek kişilerin arama, kurtarma ve yardım faaliyetlerinde koordinasyonu, iş birliği ve yardımlaşma esaslarını kapsar.*" (Md. 2.). Bu yönetmelikle birlikte ülke genelinde afet gönüllülüğünün artırılması için ve yapılması için komisyonlar oluşturulur.

- Merkez Gönüllü Hizmetleri Komisyonu

Üyeler: Sivil Savunma Genel Müdürü veya yardımcısı, bir şube müdürü. Uygun görülmesi halinde ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile STK'lerden temsilci davet edilir (Md. 6.).

- İl Gönüllü Hizmetleri Komisyonu:

Vali veya yardımcısı, Belediye Başkanı, İl Sivil Savunma Müdürü, Arama Kurtarma Birlik Müdürü

- İlçe Gönüllü Hizmetleri Komisyonu:

Kaymakam, Belediye Başkanı, İlçe Sivil Savunma Müdürü veya memuru, İlçe Milli Eğitim Müdürü, Özel İdare Müdürü

Bu yönetmelik kapsamında bireysel olarak gönüllü olmak isteyen gerçek kişiler bir istek dilekçesi (Ek-3) ve gerekli taahhünameyi (Ek-4) imzalayarak fiziki özellikleri

ve mesleklerine göre görevlendirilirler. Gönüllü kuruluşlar ise imzalanan bir protokol ile (Ek-5) gönüllülerini bu çalışmalara dâhil edebilirler. Bir görev dâhilinde sevk edilirken ayrıca bir gönüllü listesi bildirilecektir. Bu protokoller sonrası gönüllü kişilere fotoğraflı ve tasdikli bir Gönüllü Görev Belgesi verilir. İlgili yönergenin 12. Maddesi (5. Kısım, Eğitim) kapsamında gönüllülere verilecek eğitimler şunlardır;

“Madde 12- Gönüllülerin, eğitilmelerine ilişkin usul ve esaslar Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'nce yayınlanacak genelgelerle belirlenir ve aşağıda belirtilen hususlarda sivil savunma teşkilatınca eğitilirler.”

- A) Arama ve Kurtarma,
- B) İlk yardım ve yaralı taşıma
- C) Sosyal yardım
- D) Hafif kurtarma ekipmanlarını kullanma
- E) Yangın söndürme
- F) Enkaz kaldırma, temizleme, destekleme,
- G) Tatbikata katılarak arazi çalışmaları yapma,
- H) Sivil savunma ile ilgili diğer konular. (Yönerge Md:12).

Günümüzde ise afet gönüllülüğü çalışmaları 5902 sayılı AFAD kanunu ve 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile gerçekleşmektedir. 15.07.2018 (30479) tarihli, 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde (Bakanlıklara bağlı, ilgili, ilişkili kurum ve kuruluşlar ile diğer kurum ve kuruluşların teşkilatı hakkında kararname) AFAD başkanlığının teşkilat yapısı, görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Bu çatı altında, gönüllü faaliyetleri ile ilgili *Gönüllü ve Bağışçı İlişkileri Dairesi* kurulmuştur. (Md. 35/ğ) Bu başkanlığın afet söz konusu olduğunda gönüllülük ile ilgili görevi: “Gönüllülük ile ilgili tüm konularda kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iş birliği ve koordinasyonu sağlamak'tır (Md. 44/d) Gönüllü çalışmaların kayıt altına alınması ve yürütülmesi için internet sitesi üzerinden çalışmalarını gerçekleştirir. (AFAD, 2019)

Bu siteye Gönüllülük başvuruları e-devlet üzerinden alınmaktadır. Sitede ayrıca AFAD Gönüllüsünün tanımı, başvuru koşulları ve gönüllülük seviyeleri yer almaktadır. AFAD'ta görev alacak gönüllüler; Temel AFAD Gönüllüsü, Destek AFAD Gönüllüsü, Uzman AFAD kategorisinden birine kayıt yaptırabilmektedirler. E-devlet üzerinden gerçekleştirilen bu kayıta gönüllülerin ayrıca *Gönüllülük*

Taahhütnamesini kabul etmesi gerekmektedir. Yine aynı kararnamenin 52. Maddesi ile İl Afet ve Acil Durum Müdürlüklerine “Sivil toplum kuruluşları ile gönüllü kişilerin afet ve acil durum yönetimi ile ilgili akreditasyonunu yapmak ve belgelendirmek” görevi verilmiştir (A.g.b. Md. 52/d).

Bir afet gönüllüsünün gerekli güvenlik önlemleri alınmadığı takdirde bir afettede olma riski oldukça fazladır. Bu yüzden tüm riskler hazırlık aşamasında göz önünde bulundurulmalı; idare, gönüllülerin güvenliğinden sorumlu olmalıdır. Hükümetler acil eylem planları yaparken gönüllülerin varlığını göze almalı, onların insan gücü, planlama yeteneği ya da uzmanlık alanları olarak bu programların içerisine dâhil etmelidir. Bu hazırlık ve faaliyetler eğitim ve program oluşturma faaliyetlerine ek olarak afet risklerini azaltacak faaliyetlerde olmalıdır. Afet esnasında görev alacak gönüllü kişilerin kırılgan gruplarla ve zor şartlar altında çalışacakları göz önüne alındığında onların eğitilmesi, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, psikososyal destek vermeye hazır olunması önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu operasyonda görev alan kişilerin de psikolojik, fizyolojik bütünlüğünün ve yasal haklarının korunması da bir o kadar önemlidir. Ülkemizde gönüllüler bu haklardan Sivil savunma ile ilgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü kapsamında yararlanır. “*Sivil savunma hizmet teşkilatı mükelleflerinden barıştaki eğitim, deneme ve tatbikat gibi görevleri sırasında ve bu görevleri dolayısıyla yaralanan, sakatlanan veya ölenlere aşağıdaki şekilde sivil savunma hizmetlerinde kullanılmak üzere İçişleri Bakanlığı bütçesinde açılan tertibe kaydedilen özel ödenekten tazminat verilir.*” (Md. 25).

Afetin çeşidi ne olursa olsun gönüllüler gitmeden önce görev alacakları bölgeyle ilgili kısa bir bilgilendirme almalıdır. Giderken izlenecek yol güzergâhı karşılaşılabilecek risk ve tehlikeler ayrıca geçmiş ve hali hazırda olan güvenlik önlemleri anlatılmalıdır. Gönüllülerin kullanacağı malzemeler kısaca gözden geçirilerek teslim edilmeli acil durumda irtibat kuracağı kişinin iletişim bilgileri verilmelidir. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonunun bu konuda uygulamış olduğu bir çevrimiçi eğitim modülü mevcuttur. Bu modülde Gönüllü Yönetimi, Gönüllü Güvenliği gibi konularda çevrimiçi eğitimler verilmektedir. Ayrıca bu sitede ekip liderlerinin ve gönüllülerin kullanması için kılavuz kitaplar mevcuttur. (IFRC, 2020) Bu rehberde; ekipteki tecrübeli kişilerin geçmiş tecrübelerinden örnekler

vererek gönüllülere nelerle karşılaşılabilceği konusunda ön bilgi vermeleri tavsiye edilir. Uluslararası Kızılay Kızılhaç Federasyonunun gönüllüler için hazırlamış olduğu *risk plan matrisi* karşılaşılacak risklerin ihtimallerinin, etkilerinin belirlenmesi ve az indirilmesi anlamında önemlidir.

Tablo 1: Risk Planlama Matrisi

OLABİLİRLİK		Önemsiz	Küçük	Orta Dereceli	Şiddetli	Ciddi
ETKİ	Kesin/ Yakın					
	Kuvvetle Muhtemel					
	Olası					
	Mümkün					
	Olasılık Dışı					

Kaynak: **The International Federation’s Guide for Security Managers.** International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2011,s.11

Tablo 1’de işaret edilen; yaşanacak kötü bir durumun ön görülmesi ve durumun gerekli önlemler alınarak kırmızı alandan yeşil alana geçirilmesidir.

Bu önleme ve zararları hafifletme çalışmaları, önleyici tedbirler, toplumda afet bilincinin ve zarar azaltma kültürünün geliştirilmesi ile profesyonel ekipler gelene kadar can kayıplarının sayısının fazla olmasının önüne geçilecektir. Risk analizi yapma, çevredeki insanların bilgilendirilmesi, acil durum planları, yedek su temin etme ve tatbikatlar bunlar arasında sayılmaktadır. Bu yüzden afet sırasında gönüllülerin yapacağı müdahale de hayati önem taşımaktadır. Bunlardan en önemlisi triaj’ dır. “Triyaj (*İng. triage*): Çok sayıda hasta ve yaralının bulunduğu durumlarda, bunların öncelikli tedavi ve nakil edilmesi gerekenlerin tespiti amacıyla olay yerinde veya bunların ulaştırıldığı her sağlık kuruluşunda yapılan hızlı seçme ve kodlama işlemi.” (AFAD, 2014). Çünkü bu belirleme daha sonra gelecek profesyonel ekiplerin müdahalesini kolaylaştırarak müdahalenin daha etkili olmasına yardımcı olur. Bunun yanında yine *Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi* 6. Maddesinin L bendinde de şöyle belirtilmektedir.

Gönüllüler;

- (1) Afet nedeniyle kaybolan kişilerin aranması,
 - (2) Enkaz altında mahsur kalanların kurtarılması,
 - 3) Yiyecek ve içecek hazırlanması ve dağıtılması,
 - (4) Afetzedelere giyecek dağıtılması,
 - (5) Evsiz kalanların çadırlara yerleştirilmesi için çadırların kurulması,
 - (6) Kurtarılan afetzedelere ilk yardım yapılması,
 - (7) Gerektiğinde, çalışma yapılan enkazın çevre güvenliğinin sağlanması,
- (Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi).

Afete müdahale ve iyileştirme aşamasındaki faaliyetler birbirine benzetmekle birlikte bunların koordinasyonu oradaki ekip başkanının talimatıyla düzenlenecektir. Bu yüzden afetlerde gönüllü yönetimi, profesyonel ekiplerin yönetimi kadar önemlidir ve uzmanlık gerektirir. Afetin müdahale aşaması uzmanlık gerektiren bir durum olduğundan gönüllülerin desteği daha çok iyileştirme aşamasında önem taşımaktadır. İyileştirme dönemi biraz daha insan kaynakları yönetimi ile ilgili bir durum oluşturmaktadır. Çünkü artık afetin kötü etkisinin yavaş yavaş geçtiği, insanların normal hayatlarına dönmeye çalıştıkları bir döneme girilmiştir. Bu yüzden iyileştirme aşamasında gönüllü kaynaklardan nasıl yararlanılacağı planlanmalıdır (İskender ve Erdoğan, 2007: 323).

Afetlerin iyileştirme aşamasında gönüllülerin yapabileceği diğer bir faaliyet psikososyal destek çalışmalarına katılmalarıdır. Bu destek belirli uzmanlık alanı gerektirdiğinden ilgili alanlardan mezun olmuş gönüllülerin yapması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda, bu hizmeti veren gönüllülerin de psikososyal desteğe ihtiyacı olacağı ve bu hizmetin verilmesi gerektiği göz önünde tutulmalıdır (IFRC, Volunteering in Emergencies, 2011).

Afetler ve gönüllülük söz konusu olduğunda çoğu yabancı kaynakta -isimleri farklı olsa da- gönüllülüğün dört formundan bahsedilir.

Tahmin edilen bireysel gönüllüler (Anticipated individual volunteers): Afet durumunda yardıma gelen mesleği doktorluk ya da hemşirelik olan kişiler.

Tahmin edilen kurumsal gönüllüler (Anticipated organisation volunteers): İtfaiye örgütü, Kızıllaç Dernekleri gibi planlı ve organize şekilde gelen gönüllüler.

Spontane bireysel gönüllüler (Spontaneous individual volunteers): Afetin yaşandığı an itibarıyla arama kurtarma için gelen gönüllüler.

Spontane ve organize olmuş gönüllüler (Spontaneous organisation volunteers): Kendi içlerinde organize olmuş ve afet meydana geldikten sonra bir örgüt çatısı altında çalışmayı bekleyen gönüllüler. (Whittaker, McLennan, ve Handmer, 2015)

ABD'nin Acil Durum Yönetimi Ajansının (FEMA) Afetlerde Spontane Gönüllülerin Yönetimi El Kitabında da iki tip gönüllülükten bahseder. Afet dönemlerinde gönüllüler “Bağlı/Kurumsal (Affiliated Volunteers)” ve “Spontan (Spontaneous Volunteers) Gönüllüler olarak iki gruba ayrılır. Bağlı Gönüllüler, kendilerini afet müdahalesi için eğiten olan ve acil bir durumda onları yönetmek için bir mekanizmaya sahip olan bir gönüllü kuruma bağlı kişilerdir. Spontane Gönüllüler, afetin yaşandığı bölgeden ya da etkilenen alanın dışından gelen gönüllülerdir. Becerileri olmuş ya da eğitim almış olabilirler; ancak tanınmış bir yardım kuruluşuna bağlı değildirler (FEMA).

Afete müdahalenin ötesinde gönüllü kişiler iklim değişikliği, küresel ısınma ve kirlilik ile mücadele konusunda farkındalık oluşturma, ağaçlandırma çalışmaları, çevre ile ilgili yasaların çıkması için lobi çalışmaları gibi faaliyetlere katılabilirler. Bu gönüllüler sürdürülebilir doğal kaynak yönetimine dair bilinç yaratılmasında kritik bir role sahiptirler (UNV, 2011).

1.5. GÖNÜLLÜ KATILIMLARDA GÜVENLİK

İnsan söz konusu olduğunda “güvenlik” onun en önemli ihtiyaçlarından birisi olarak ilk sırada gelmektedir. İnsanın yaşam hakkı ancak onun güvenliği gerçekleştiğinde sağlanabilir. Hayatta kalmak güvenliğin başlangıç seviyesidir. (Kurt S. , 2015) Bu yüzden de güvenlik, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yeme-içme-uyuma gibi doğal ihtiyaçlardan hemen sonra gelmektedir. Özellikle son 50 yıl içerisinde afetler, savaşlar, iklim değişikliği gibi sebeplerle dünya üzerinde oluşan nüfus hareketliliği güvenlik konusunu ön plana çıkarmıştır. “Devletlerin kendi sınırları içindeki silahlı çatışmaların tırmanmasıyla birlikte, uluslararası toplum, yerel çatışmalar ve toplumsal şiddet, yoksulluk ve işsizlik, örgütlü suç ve terörizm göç hareketleri ve toplu zorunlu göç gibi konular da dâhil diğer istikrarsızlık kaynakları ile daha fazla ilgilenilmeye başlamıştır.” (Toprak Karaman, 2015: 43).

Kurt (2015), makalesinde güvenliği soğuk savaş öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem içerisinde değerlendirmiştir. Soğuk savaş öncesi dönemde güvenliği askeri açıdan değerlendirirken, soğuk savaş sonrasında tehdit kaynaklarının çoğaldığını, dolayısıyla askeri sektöre ilave olarak, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerden de gittikçe artan bir şekilde tehdit algılanmaya başlanmıştır (Kurt S. , 2015: 460).

Güvenlik çeşitleri bireysel, ulusal, çevresel, toplumsal gibi farklı farklı boyutlarda ele alınsa da bu bölümde güvenliğin afetlerle bağlantısı kurulacak, afetlerde görev alan kişilerin güvenlikleri vurgulanacaktır.

1.5.1. Güvenliğin Tanımı ve Uygulamaları

Çok kısa bir tanımla güvenlik; birey ya da toplulukların herhangi bir olay ya da durumdan zarar görmeden yaşamlarını sürdürmeye devam etmeleridir. “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet.*” (TDK). Bu kısa tanımın içerisinde güvenlik ve emniyet eş anlamlı gibi belirtilmiştir. Yabancı kaynaklarda bu kavramlar *security* ve *safety* gibi iki yabancı sözcüğe ayrılarak tanımlanmaktadır. Özellikle kent güvenliği söz konusu olduğuunda bu iki terimin çok defa birbirinin yerine kullanıldığı görölmektedir. Bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılması emniyet ve güvenliğin sağlanmasıyla yönelik etkin bir yol bulunması bakımından zorluğa neden olacaktır. Bu yüzden bu terimleri ayrı ayrı tanımlamak güvenli bir şehre ulaşılması için gereklidir (Payam, 2018: 15).

Güvenlik Uygulamaları

Emniyet (*safety*) daha çok kasıtlı olmayan, doğal, bilinçsiz, istemsiz olarak meydana gelen durumlarda ortamı işaret etmek için kullanılırken; güvenlik (*security*) kasıtlı, doğal olmayan ve dışarıdan gelen zarar verici durumlarda ortamı güvenli tutan sistem olarak kullanılır. Güvenlik rastgele olaylara karşı korumadır. Rastgele olaylar, bir veya daha fazla tesadüf sonucu ortaya çıkan istenmeyen olaylardır. Bu olaylarda emniyet halinde kasıtlı bir durum söz konusu değilken; güvenlik söz konusu olduğuunda bir kasıt veya suç durumu mevcuttur ve insan kaynaklıdır. Ayrıca emniyet kişinin bireysel korunması; güvenlik ise, sabotaj hırsızlık, soygun gibi dışarıdan

gelecek zararlar ile alakalıdır. Ancak bu terimlerin her ikisi ile de güvenli yerler oluşturarak gerek bireysel gerekse toplumsal olarak can ve mal kayıplarının önlenmesini amaçlamaktadır. Kısacası bunların temelinde yatan düşünce kişi/topluluk/kurumları korumaktır (Payam, 2018). Emniyette olma hali (safety), korunma ile ilgili bir durum olup, güvenli(kli) olma hali (security) tehlikeden uzak olma halidir (Albrechtsen, 2003).

Tablo 2: Emniyet (Safety) Güvenlik (Security)

	Emniyet (Safety)	Güvenlik (Security)
Nedenler	Olay, çoğu kez çevre ile insan davranışının birleşiminin bir sonucudur.	Olay, çoğu kez bir kişinin veya grubun iradesinin sonucudur
Nedenler	Çoğu kez planlanmamış eylemler	Çoğu kez planlanmış eylemler
Nedenler	Cezai yasalar (Çalışma Ortamı Yasası)	Cezai eylemler
Nedenler	Nadiren, eğer olursa, kötü niyetli eylemler	Çoğu kez kötü niyetli eylemler
Nedenler	Kazai olaylar ve istenen bir çıktının arzusu olmaksızın çoğu kez kasıtlı eylemler	Eylemin istenen bir çıktısı / sonucu olması arzusu ile çoğu kez kasıtlı eylemler
Tehlikeler/ Tehditler	İç insan tehlikeleri	Dış ve iç insan tehditleri
Tehlikeler/ Tehditler	Tehlikeler gözlemlenebilir, somut ve yakındır	Tehditler her zaman gözlemlenemez, somut ve yakın değildir.
Zarar	Zarar, insan yaralanmaları/ ölüm ve endüstriyel varlıkların güvenilirliği ile ilgilidir.	Zarar, esas olarak fiziksel varlıklar ve bilgi ile ilgilidir
Çevresel Yapılar	Sadece insanlar ve toplumu değil, fiziksel ve çevresel koşulları da içerir	Toplunun durumunu, toplumun yapıları, ekonomik durumu, yasalara saygılı olma ve ahlak yoluyla yansıtır
İlgililik	Endüstri ve nakliye sektörü ile daha alakalı	Geniş bir şirket yelpazesi ile alakalı
Belirsizlik		İçinde bulunulan tehditler hakkında yüksek derecede belirsizlik ve düşük bilgi derecesi

Kaynak: **Security vs Safety, 2003** (Aktaran: Payam, 2018) s. 21

Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Endüstriyel Ekonomi ve Teknoloji Yönetimi Bölümünden Eirik Albrechtsen, makalesinde (Albrechtsen, 2003) yer verdiği Tablo 2’de bu iki kavram arasındaki farkı ortaya koymuştur. Tablo 2 Türkçe çeviri olarak bilimsel makalelere (Payam, 2018: 21) aktarılmıştır.

Merkezi yönetimler kendisine bağlı olan bakanlık ya da başkanlıklar aracılığıyla kişi veya toplumların güvenliğini sağlamaktadırlar. Bu, gerek bir olay meydana gelmemesi için yasal düzenlemeler ve önlemler; gerekse bir olay meydana geldikten sonraki kolluk kuvvetlerinin yapacağı müdahalelerle gerçekleşmektedir. Güvenlik uygulamaları dünyada yaşanan savaşlara bağlı olarak askeri ve fiziki bir

terim olarak algılsa da askeri güvenlik uygulamasının yanında sosyal güvenlik, işçi sağlığı ve iş güvenliği, toplumsal güvenlik, çevre güvenliği, gıda güvenliği gibi farklı uygulamaları da içermektedir.

Özü itibarıyla bakıldığında güvenlik terimi insani güvenlik eksenini etrafında yer almaktadır. İnsani güvenlik terimi 1994 Birleşmiş Milletler Raporu ile birlikte daha çok vurgulanmaya başlamıştır.

Rapor, insani güvenlik kavramını tanımlarken insanların gündelik hayatlarında karşılaştığı sorunlara odaklandı. Bu bağlamda hastalıklar, açlık, işsizlik, suçlar, sosyal çatışmalar, siyasi baskılar ve çevresel tehlikelerin insanların güvenliğine tehdit oluşturduğunu belirtti. İnsani güvenlik olgusunun birey-halk merkezli, evrensel nitelikte olduğunu öne süren rapor, insani güvenliğin yedi temel bileşeni olduğunu öne sürdü:

- (1) Ekonomik güvenlik: bir gelir/işe sahip olunması
- (2) Gıda güvenliği: fiziki ve ekonomik olarak temel gıda ihtiyacına sahip olunması
- (3) Sağlık güvenliği: hastalıklardan korunma
- (4) Çevresel güvenlik: tabii kaynakların (içme suyu, temiz hava) sağlanması, doğal felaketlerden korunma, çevrenin bozulmasının engellenmesi, insanın çevreye vermiş olduğu tahribatlardan korunma
- (5) Kişisel güvenlik: devlet ve devlet altı aktörlerden kaynaklanan fiziki şiddetten korunma
- (6) Topluluk güvenliği: etnik ve mezhepsel kimlikler ile geleneksel değerlerin korunması
- (7) Siyasi güvenlik: temel hak ve özgürlüklerin korunması (Erdem, 2016).

Globalleşme ile ülkeler arasında yaşanan politik, kültürel yakınlık ve iş birliği ile birlikte bu ülkeler önemli ve kritik konularda birlikte hareket etmek durumunda kalmışlardır. Özellikle hastalıklar, ulusal ve uluslararası alanda terörizm, çevresel felaketler gibi konular alınacak karar ve yapılacak uygulamalarda ülkeler arası iş birliğini arttırmıştır. Her ülke önce kendi komşusu daha sonra diğer ülkeler ile uyum içinde olmak durumunda kalmıştır. (Erdem, 2016) Bu güvenlik çeşitleri farklı ülkelerde farklı şekilde uygulandıklarında birbirlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bir ülkenin askeri güvenlik endişesi diğer bir devletin ekonomik güvenlik endişesine sebep olabilir. (Waewer, 2008)

Toplumsal güvenlik kavramı soğuk savaş sonrasında farklı kimliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Toplumsal güvenlik sosyal güvenlikle aynı anlama gelmemektedir. Sosyal güvenlik, kişilerle ilgili ve ekonomik olan bir durumdur. Toplumsal güvenlik ise kişilerin kolektif olarak var olma süreçleri ve etnik kimlikleri ile ilgilidir (Waewer, 2008).

Güvenlik tanımı yelpazesinin genişlemesi ile birlikte bu terim çevre ile de bağlantılı şekilde bahsedilmeye başlanmıştır. Çevre güvenliği 1990'lı yıllardan sonra önem kazanmaya başlamış; Birleşmiş Milletler raporları ve yapılan zirvelerde bahsi geçen küresel ısınma ve iklim değişikliği konuları da çevresel güvenliğin sağlanması gerektiğini vurgulanmıştır. Başta küresel ısınma, doğal afetler, nüfus artışı ve diğer sorunlar, kaynak azalması gibi çevre sorunlarına ve kaynak savaşlarına buna bağlı olarak da uluslararası göçe neden olmakta ve devletlerarası çatışmalara sebep olmaktadır. Çevredeki doğal dengelerin bozulması ile birlikte yaşanan felaketlerin gelecek on yıl içerisinde daha da artacağı tahmin edilmektedir (Erdem, 2016: 256).

Sosyal güvenlik hakkı ise; bir insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Çağdaş dünya ülkeleri için sosyal güvenlik bir görev, vatandaşları için ise bir haktır (Arıcı, 2014, s. 181). Bu sebepten dolayı sosyal güvenlik; ülkeler ve vatandaşları için bir yükümlülüktür. Sosyal güvenlik uygulamaları ile devletler, vatandaşlarının muhtaç duruma düşmesini engellemiş olurlar. Özet olarak modern anlamda sosyal güvenlik dendiğinde gelir güvenliğini anlayabiliriz (Arıcı, 2014). Bu hak, ülkemiz tarafından da aynı şekilde sosyal güvenlik hakkı olarak kabul edilmiştir.

Ülkemizde güvenlik ve savunma konusunda merkezi yönetim anlayışı uygulansa da güvenliğin yerelleşmesi gereklilik arz etmektedir. Güvenliğin yerelleşmesi son yıllarda Türkiye'de tartışılmaya başlanmış olduğu ve bu alanda bir yerelleşme eğiliminin var olduğu da söylenebilir. Hizmetin yerelleşmesi söz konusu olduğunda (subsidiarite) güvenlik hizmetlerinin de yerelleşmesi, yerel yönetimlerin güvenlik politikası oluşturulma süreçlerine dâhil olması ve sorumluluk alması gerekmektedir (Kaya E. , 2016: 6).

Yerel yönetimlerde ilk basamak olarak muhtardan başlayarak; bireylerin önce kendi bireysel güvenliklerini daha sonra çevrelerinin güvenliklerini sağlamaları bu ilkeye uygun görünmektedir. Bu yüzden güvenlik konusunda tüm kurumların iş birliği içinde birlikte ortak çalışmalar yapması önemlidir.

Güvenlik hizmetlerinde yerelleşmenin yanı sıra, küresel yönetişimin olması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Güvenlikte yönetişim kavramına 1997 Kasım ayında İngiltere'de İngiltere İşçi Partisi tarafından oluşturulan bir proje olan Güvenlik Sektörü Reformunda da rastlanılmaktadır:

Güvenlik sektörü reformu, küresel bir iş birliği ile yürütülen bir projedir. Bu küresel iş birliğinin ayırt edici özelliği, bir küresel yönetim örneği olmasıdır. Reformun hem tasarımı hem de uygulanması devletleri ve sivil toplum kuruluşlarını, hükümet dışı örgütleri ve özel sektör girişimlerini içerir. (Kuş, 2017: 65).

Bu çalışmada emniyet kavramı ile, kişilerin gönüllü faaliyetleri sırasında (afet durumunda veya değil) kötü bir olay yaşanmadan önce gönüllülerin sağlık/sosyal güvencelerinin koruma altına alınması anlamında yasal düzenlemenin yapılması; güvenlik kavramı ile de gönüllü faaliyet (özellikle afet) sırasında çevreden kaynaklanabilecek (hırsızlık, taciz, yaralanma, ölüm tehlikeleri vb.) tehlikelere karşı kolluk kuvvetlerinin alacağı önlemler kastedilmiştir.

1.5.2. Gönüllü Çalışmalarda Güvenliğin Önemi

Gönüllü bir faaliyetin değeri, o faaliyetin isteyerek ve tercih edilerek yapılmasındadır. Gönüllü olan kişi özel yaşamında yapmayı tercih edebileceği başka bir şeyi (sinema, tiyatro vb. herhangi bir sosyal aktivite) tercih etmeyip toplumsal katma değer için gönüllü faaliyette bulunmayı istemesi nedeniyle, gönüllülük faaliyeti yapılan diğer herhangi bir faaliyetten ayrı tutulmakta ve değer taşımaktadır. Bu yüzden, kurumlarda maaşlı çalışan profesyonel personeller kadar, gönüllülerin sosyal güvenceleri ve güvenlikleri de önemlidir. Bu güvenliğin sağlanması için, gönüllü kişinin yapacağı iş her ne olursa olsun, ilk önce gönüllü kişilerin hem içinde bulundukları kurum hakkında hem de yapacakları faaliyet konusunda eğitim almaları gerekmektedir. Bu, kişilerin güvenliklerinin yanı sıra gönüllülük yapılan kurumun ne kadar kurumsal çalıştığının da bir göstergesi olmaktadır. Kurumsal yetenek ve yeterlilikler, başta afet olmak üzere yaşanacak diğer olaylara karşı olumlu etki edeceğinden dolayı, gönüllülerin güvenliği de kurumsal çalışmalarda daha iyi sağlanabilmektedir. Böylesi kurumlarda kurumsal iş birliği ve kurum içi koordinasyon sağlanmış durumdadır. Gönüllü faaliyetlere katılan kişi gerek yaptığı işe konsantre olması gerekse güvenliğinin kurum tarafından sağlanacağını düşünmesinden dolayı kendi güvenliği üzerine ihmalkâr davranabilmektedir. Bilgi Üniversitesinin Türkiye genelinde yaptığı bir araştırmada; gönüllü olarak çalıştığı kurum çatısı altında sosyal

güvenceye sahip olanların oranı %1,5'tir. (Türkiye'de Gönüllülük Araştırması 2019) (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Özellikle acil bir durumda insanlar yardım etmek için hızlı şekilde reaksiyon gösterebileceklerinden dolayı; kötü bir durumla karşı karşıya kalma ihtimalleri oldukça fazladır. Bu yüzden gönüllü kişi ya da kişilerin güvenliklerinin sağlanması; içinde bulunulan o kurumun sorumlulukları arasına girmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının gönüllülere sunduğu faaliyet alanlarının fazlalığı ve bunu kontrol edecek çalışan personelin azlığı riskleri beraberinde getirir. Gönüllülerin güvenliği için bu risk yönetiminin önceden yapılması gerekmektedir. Çünkü risk yönetimi gelecekte yaşanacak bir olayın zarar verme olasılığı ile ilgilenmeye odaklanırken aynı zamanda belirsiz olayları tespit etmeyi, kontrol etmeyi ve en aza indirmeyi beraberinde getirir. Kısacası; kötü sürprizlerin ortaya çıkma şansını azaltırken iyi sürprizlerin şansını artırır. Gönüllülerle ilgili riskler arasında sınırların ve otoritenin aşılması, standartların altında performans ve kötüye kullanım, gizliliğin ihlali ve kuruluşun yanlış temsil edilmesi yer alır (Gaskin, 2006). Bu yüzden işin nitelik ve niceliğine bakılmaksızın riskler ön görülmeli gönüllülerin güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu konuda gönüllüler ile dünya çapında faaliyetlerini gerçekleştiren Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Federasyonunun yayınladığı el kitabında gönüllüler için güvenlik uygulamaları belirtilmiştir (Volunteers, Stay Safe! A security guide for volunteers, 2012). Bu kitap her ne kadar kurumun bünyesindeki personel ve gönüllülerine yönelik gibi görünse de kurumsal bir örnek oluşturması ve güvenlik ile ilgili bilgiler içermesi açısından faydalı bir yayındır.

Güvenlik konusunda gönüllüler için önemli olan maddeler:

1. Kuruluşun gönüllüleri önemseyişini hissetmek ve aynı zamanda psikolojik destek, özel ve yeterli donanım ve materyal, koçluk, eğitim, ulaşım, konaklama ve yemek, gerektiğinde kaza sigortası ve idari, yasal ve diğer destekler dâhil gerekli tüm desteği sağlamak;
2. Ulusal Kızılay Kızılhaç Dernekleri'nin güvenlik konularında açık planları ve kuralları olduğunu bilmek; olası risklerin / tehditlerin / tehlikelerin ve bunları hafifletmek için oluşturulan strateji ve eylemlerin farkında olmak.
3. Rahat, saygın, kabul görmüş ve ait hissetmek; stresi azaltan, kaliteli ve insani hizmetler sunmada etkili olan arkadaşça bir çalışma ortamına sahip olmak.

4. İnsani programlar, değerlendirmeler ve bunlarla ilgili kararlara aktif olarak katılan gönüllülerin güvende olunduğuna dair prosedürlerin farkında olmak.
5. Güvende olma prosedürleri, denetim ve koçluk hakkında düzenli olarak bilgi almak.
6. Özellikle bir felaket / acil durum olduğunda veya çatışma durumunda ailelerinin ve sevdiklerinin güvende olduğundan ve bir şeye ihtiyaç duymadıklarından emin olmak,
7. Gönüllülerin aktif katılımları için iyi, güvenlik koşullarına sahip uygun bir çevreye sahip olduklarından emin olmak.
8. İhtiyacı olan kişilere (etkilenen ve korunmasız insanlar) daha güvenli erişim imkânı sağlamak (Volunteers, Stay Safe! A security guide for volunteers, 2012).

Gönüllülerin güvenlik prosedürleri ile ilgili temel konular;

- Bireysel yaklaşım:
 - Temel Kızılay Kızılhaç İlkelerini (7 Temel İlke) ve İnsani Değerleri Anlamak;
 - Kızılhaç / Kızılay amblemlerinin nasıl doğru kullanılacağını bilmek;
 - Temel güvenlik bilinci- yerel durumun haritalanması;
 - Kişisel davranış;
 - Yeterlilik, beceri ve bilgi;
 - Güvenlik yönetmeliklerine ve standart işletim prosedürlerine uyum
- Kurumsal Yaklaşım: *Örgütsel çevre (güvenlik kültürü):*
 - Sağlam güvenlik planı; kurallar ve standart çalışma prosedürleri iyi anlaşılmıştır;
 - Uygun güvenlik yönetimi ve güvenlik desteği;
 - Güvenlik ile ilgili birincil paydaşlar ile mevcut bilgi paylaşımı ve dış ilişkiler;
 - Psikolojik destek ve stres yönetimi desteği;
 - Tüm gönüllülerin (ve Dernek personelinin) Uluslararası Federasyonun e-öğrenme platformunda bulunan “Güvenli kişisel güvenlik” kursunu tamamlamaları önerilir.
 - Uluslararası Federasyonun e-öğrenme platformundaki dersleri de içeren güvenlik eğitimi. (<https://ifrc.csod.com/client/ifrc/default.aspx>);

- Gönüllüler için davranış kuralları (Code Of Conduct); tüm gönüllüler tarafından iyi açıklanmış ve imzalanmış;
- Gönüllülerin sigorta kapsamına alınması.
- Ön Bilgi:

Ulusal Kızılay Kızılhaç Dernekleri gönüllüler için, ülkedeki ve faaliyet alanlarındaki güvenlik durumunu açıklayan güvenlik analizleri, risk ve tehditlere dayanarak Kızılhaç / Kızılay faaliyetlerine yönelik tehditleri ele alan bir güvenlik brifingi ve güncelleme sistemi kurmalıdır. Güvenlik açığı değerlendirilmeli, gönüllülerin kendileri için mevcut olan güvenlik hiyerarşisini ve yönetim sistemini anlamaları sağlanmalıdır.
- Kişisel Bağlılık/Vaat:
 - Tüm Kızılay Kızılhaç gönüllüleri, Kızılhaç / Kızılay'ın Temel İlkelerine, gönüllü politikasına ve Ulusal Derneğin uyguladığı güvenlik düzenlemelerine tam olarak uymak zorundadır.
 - Tüm gönüllüler siyasi, sosyal, dini, kültürel ve güvenlik ortamları hakkında bilgilendirilmeli, uygun davranmalı ve değişen durumlardan haberdar olmalı ve bunlara yanıt vermelidir.
- Eğitim:
 - Gönüllüler görevlerini yerine getirmeden önce temel güvenlik ve emniyet eğitimi ile ilk yardım eğitimi almalıdırlar. Gönüllülere sürekli olarak güncel eğitimler verilmelidir.
 - Bu eğitimler, Temel İlkelerin ve insani değerlerin yayılmasını, Kızılhaç Kızılay amblemlerinin doğru kullanımını, telekomünikasyon, güvenli sürüş, mayın farkındalığı, ilk yardım, yangın güvenliği ve yerel dili kapsasa da bunlarla sınırlı değildir.
 - Tüm gönüllülerin (ve Dernek personelinin) <https://ifrc.csod.com/client/ifrc/default.aspx> adresinden erişilebilen “Güvenli kişisel güvenlik” e-öğrenme kursunu tamamlamaları önerilir.
 - Gönüllüler, gerekirse yukarıda belirtilen alanlarda ek bilgi ve / veya eğitim talep edebilir.
- Güvenlik düzenlemeleri ve prosedürler:

- Güvenlik düzenlemeleri Ulusal Derneklerin faaliyet gösterdiği tüm yerlerde zorunlu olmalı ve gönüllüleri ve Ulusal Dernek ile çalışan tüm ücretli personeli içermelidir.
- Tüm gönüllüler, Ulusal Derneğin faaliyetlerinde yaşanacak kazalara ve sigortayı karşılama kapasitesine göre sigortalanmalıdır.
- Ulusal Dernek, sahada çalışan tüm gönüllülerin konumlarının ve iletişim bilgilerinin güncellenmiş bir kaydını tutmalıdır.
- Mevcut Güvenlik Seviyesi (eğer varsa), gönüllüler ve faaliyetleri için etkileriyle birlikte gönüllülere iletilmelidir.
- Kazalar ve Olaylar:
 - Gönüllüler, davranış kuralları dâhil olmak üzere güvenlik düzenlemeleri ile ilgili her türlü kötüye kullanım ve ihlalleri ekip yöneticilerine bildirmelidir (Bu sorunların bildirilmesi ve iletilmesi için uygun sistemler geliştirilmelidir).
 - Tüm gönüllüler, kaza ve güvenlik olaylarında ne yapmaları gerektiğini bilmelidir (IFRC, 2012).

Güvenlik Açığına Etki Eden Unsurlar:

1. Güvenlik durumunun az anlaşılmış olması / temel güvenlik bilincinin eksikliği;
2. Kızılay Kızılhaç amblemine ve uluslararası insancıl hukuka saygının eksik olması;
3. Kuruluş içinde ve diğer birincil paydaşlarla koordinasyon ve bilgi eksikliği;
4. Etkisiz güvenlik yönetimi: rehberlik, eğitim, koçluk ve tavsiye eksikliği;
5. Kişisel sorunlar: provokasyon ve saygısız davranış, etkili stres yönetimi becerileri eksikliği, sağlık sorunları, uygunsuz ilişkiler, vb.;
6. Yoksullukla ilişkili suçta artış;
7. Doğal afetler, acil durumlar ve krizler;
8. Devlet yapılarının bozulması;
9. İnsani yardım amacının yanlış anlaşılması;
10. Silahlı çatışmanın doğasından kaynaklı mağdurların çatışma içinde kalması (IFRC, Volunteers, Stay Safe! A security guide for volunteers, 2012).

Devletler ve yasama organları, gönüllülük eylemine katılan kişileri din dil ırk ayrımı yapmadan kapasitelerine ve felsefelerine saygı duyarak, gönüllülük eylemini kolaylaştırmak ve gelişimini teşvik etmek için gerekli adımları atmalıdır. Gönüllülere

yönelik herhangi bir yasa, gönüllü eyleminin tanınırlığını arttırmalı, yasal ve mevzuata yönelik engelleri kaldırmalı ve katılım için kesinlikle başka engeller yaratmamalıdır (IFRC, Volunteerism And Legislation, 2009).

Ancak, gönüllüler için sigorta satın almanın güvenlik sorununu kalıcı olarak çözeceği düşünülmemelidir. Bunu karşılaşılabilecek risklere karşı çözüm olarak görmek ciddi ve potansiyel olarak maliyetli bir hatadır. Çünkü a) yaşanacak her olayı karşılanmaması, b) bir mahkemenin sigorta şirketi lehine karar verirse ödemelerin ve tüm zararın karşılanmaması ve gelecekteki teminatın iptal edilmesi, c) olumsuz bir durumla karşılaşıldığında medyanın olumsuz tavrı ile karşılaştırılması yetenekli gönüllü, itibar ve güven kaybının yaşanmasına sebep olabilir (Gaskin, 2006).

1.5.3. Afetlerde Güvenlik

İnsanların afet durumlarında gerekli olan güvenlik ihtiyacı, olağan zamanlarda olan güvenlik ihtiyacından daha fazladır. Afet sonrasında oluşan güvenlik zafiyeti neticesinde insanlar, afetten etkilendikleri boyut kadar zararlar görmektedirler. Güvenlik ihlalleri afeti yaşayan kişiler başta olmak üzere toplumun hafızasında ve kamu vicdanında kalıcı izler bırakmaktadır (Arslan, 2016: 746).

İnsanların hayatta kalabilmeleri için barınma ve yiyecek sorunlarının çözümüne odaklanan yardım ekipleri ve kolluk kuvvetleri, işin güvenlik boyutunu geri plana bırakabilmektedirler. Güvenlik güçlerinin de afetten etkilenebileceği ihtimali de göz önüne alındığında, afetlerde güvenlik açığı büyük oranda ortaya çıkmaktadır. Çünkü afet sonrasında yaşanan durumlarda insanlar daha hassas ve kırılgan gruplar haline gelmektedirler. Bu yüzden, olası bir tehlike ile karşı karşıya kalma riskleri artmaktadır. Yaşanan bir afetin hemen sonrasında başlayan ve iyileştirme aşamasının sonuna kadar olan sürede, insanlar işlenmesi muhtemel pek çok suç ile karşı karşıya kalmaya açıktırlar. Afetzedelerin istismara açık olduğu ve güvenlik güçlerinin yetersiz kaldığı bu durumlarda hırsızlık, yaralama, yağma, gasp, insan kaçakçılığı, tecavüz ve zorla alıkoyma gibi suçlarda artma olmaktadır. Afetlerde güvenlik konusunda en çok zarar görenler ise dezavantajlı durumda olan kadınlar, engelli kişiler, çocuklardır. Bir yandan afetin sonuçları ile mücadele etmeye çalışan insanlar, diğer yandan da ortaya çıkan çeteler ve suç grupları ile mücadele etmektedir. İnsan kaçakçıları, eylemlerini

hileli yollarla insanları kandırarak ya da onlara umut vaat ederek gerçekleştirmektedir. Afete maruz kalmış insanların hassasiyetlerini, ekonomik sıkıntılarını kullanarak onların içinde bulundukları bu durumu fırsata dönüştürerek istismar etmektedirler (Arslan, 2016: 747).

Genel anlamda, afette görev alan kişilerin afetzede durumuna düşebilme ihtimali çok fazladır. Afet yaşandıktan sonra insanların yardım etme isteği ile hızlı şekilde harekete geçmeleri, bu kişilerin gerekli hazırlıklarını yapmadan afet alanına girmesine sebep olmaktadır. Özellikle iklim koşullarına karşı uygun kıyafet giymeden, gerekli ekipmana sahip olmadan, bilgi eksikliği ile yapılan müdahaleler gönüllü kişinin güvenliği açısından olumsuz durumlar yaratmaktadır. Gönüllülerin eksik eğitim almış ya da deneyimsiz olması can güvenliği açısından önce gönüllünün kendisine; daha sonra da hukuki açıdan bağlı bulunduğu kuruma büyük zararlar getirebilmektedir. Bunun için gönüllülerin eğitimleri, onların kendilerinin ve çevrelerinin güvenlikleri için önemlidir. MRC (Medical Reserve Corps Serves), CERT (Community Emergency Response Teams) ve Amerikan Kızılhaçı gibi kurumlar gönüllülere verilmesi için Cod of Contacts, olay yeri yönetimi, psikososyal ilk yardım ve olay yeri güvenliği gibi ön eğitim programlarına sahiptir (Sauer, Catlett, Tosatto, ve D. Kirsch, 2014).

Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu yayınladığı bir raporda (IFRC, 2011) 2011 yılının şubat ayında, şiddetli muson yağmurlarının neden olduğu ve Pakistan'ın tarihindeki en ağır su baskınlarına neden olmasının ardından, üç Pakistan Kızılayı personeli ve 23 gönüllü, Sindh bölgesindeki bir köyde rutin bir gıda dağıtımı gerçekleştirdiğini ve şiddete ve yağmaya maruz kaldıklarından bahseder.

Afetlerde güvenlik ve sorumluluk söz konusu olduğunda gönüllü çalışmalar kurumlara iki olumsuz etki yaratabilir. Bunlardan ilki; gönüllü kişinin fiziksel bütünlüğüne olumsuz bir etki olduğunda kendisi ya da ailesi tarafından hukuki sürecin başlatılabileceğidir. Diğeri ise; yardım yapılan kişi ya da kişiler (afetzede), gönüllü tarafından maddi manevi bir zarara uğraması halinde, bu kişilerin de dava açabilme ihtimalidir.

1.6. YASAL MEVZUAT VE GÖNÜLLÜLÜK UYGULAMALARI

Yasalar, bir konunun resmi olarak tanındığının ve o konu hakkındaki hakların ulusal veya uluslararası alanda korunduğunun kanıtıdır. Yasa kabul etmek bir anlamda, hakkında yasa çıkarılan konuyu meşru kılmak demektir. Bir konu hakkında çıkarılan yasa, devletin o konuyu tanıdığını ve o konunun meşrulaştırıldığını göstermektedir.

Gönüllülük de bu bağlamda tanınması, mevzuata dökülmesi ve gönüllü kişinin haklarının korunması anlamında önemlidir. Farklı ülkelerde uygulanmış örneklerini görsek de ülkemizde gönüllülük için yasal bir zemin İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliğinde görebiliyoruz. Bu yönetmelik ile gerekli sorumluluk belediye ve özel idarelerine aittir.

Gönüllülerin katılımı ile yapılan hizmetlerden doğan sorumluluk, ilgili il özel idaresi ve belediyeye aittir. Bu sorumluluğun kapsamı ile ilgili detaylar il özel idaresi ve belediye ile gönüllüler arasında yapılacak protokol çerçevesinde düzenlenir. Protokol kapsamındaki çalışma alanları ile ilgili gerekli tedbirler, ilgili özel dairesi ve belediye tarafından alınır. (Yönetmelik Md.10).

Gönüllülüğün yasal statüsünün sağlanması; yasal olarak gönüllülüğün belirli yönlerinin iyileştirilmesi, gönüllü ve gönüllü dâhil eden kuruluşların karşılıklı hak ve sorumluluklarını bilmesi gönüllülüğün daha fazla gelişmesine katkı sağlayacaktır. Aslında bu yasal yatırım doğrudan gönüllülüğün ya da gönüllülük yapan kişinin menfaatineymiş gibi gözükse de aslında dolaylı yoldan bu yasal düzenlemeyi yapan ülkenin kalkınmasına katkı yapacaktır. Bir kavram olarak gönüllülüğün yasal mevzuat içinde yer alması, gönüllülüğün başta gönüllünün kendisi olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarına ve topluma fayda sağladığı kabul edilmiş anlamını taşır (TÜSEV).

Gönüllülük, iyi bir vatandaş olma yolunda ilk adımdır ve kişiye sorumluluk sahibi bir vatandaş olmayı öğretir. Bu sayede de güçlü ve birbirine bağlı toplumların oluşmasına yardımcı olarak bireyler ve hane halklarının esnek bir sistemin bir parçası olarak başkalarıyla bağlantı kurmaları ve örgütlenmeleri için temel bir mekanizma oluşturur. Yerel gönüllülük ile insanlar tek başlarına gerçekleştiremedikleri potansiyellerini ortaya çıkarma fırsatı da bulurlar (UNV, 2018). Ayrıca gönüllülük, kişilerin demokratik katılım sürecinde aktif olmasını sağlayan bir araçtır. Bu yüzden, gönüllülüğe karar vermiş kişinin, yaşadığı ülkede bu konunun yasalarla güvence altına alınmış olduğunu görmesi büyük bir motivasyon kaynağıdır.

Böyle bir yasanın olmamasına karşın ülkemizde gönüllü desteği ile faaliyet gösteren bazı kurumlar yazıya dökülmüş ya da dökülmemiş halde gönüllü politikalarını oluşturmuşlardır (TÜSEV). Ancak bu politikalar gönüllülerin seçim kriterlerini, çalışma alanlarını, ödül ve disiplin hükümleri ile bu amaçla yapılacak harcamalara ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. Bunun ötesinde herhangi bir sağlık sorunu, can güvenliği, yasal haklar, sosyal güvence konusunda çalışma yapmış birkaç kurum vardır. Bunun bir örneği, Toplum Gönüllüleri tarafından (TOG) gönüllü faaliyetlere katılırken gönüllüler için bireysel ferdi kaza sigortasıdır. Yasal düzenlemeler olmadığı gibi bu konuda yazılmış çok fazla akademik çalışma ya da rapor da mevcut değildir. Literatür taramalarında yabancı kaynak olarak Parlamentolar-arası Birlik, Uluslararası Kızılhaç-Kızılay Federasyonu ve Birleşmiş Milletler ortaklığı ile yapılmış bir yayın; Türkçe kaynak olarak da Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı ve Bilgi Üniversitesi'nin yayınlarına erişilebilmiştir. Gönüllülerin sigortalanması ve güvenlikleri ile ilgili Birleşmiş Milletler ve Kızılay Kızılhaç Federasyonunun uygulamaları mevcuttur.

Gönüllülük, tanımında da geçtiği üzere maddi bir karşılık beklemeden yapılan bir faaliyet olsa dahi; olası bir tehlikeye, kazaya, kötü olaya hatta ölümle sonuçlanabilecek durumlara karşı bir yasal çerçeve çizilmelidir. Bu durum özellikle afetler söz konusu olduğunda daha fazla dikkat edilmesi gereken bir konudur. Gönüllülük üzerine atılmış en büyük yasal adım, Birleşmiş Milletlerin 2001 yılında aldığı 56/38. sayılı “Gönüllülüğü desteklemek için öneriler” başlıklı yasadır.

1.6.1. Politika ve Yasa Tanımı

İlk akla gelen anlamını -siyasi partilerin gerek yerel gerekse merkezi yönetimlere seçilmek için yaptıkları faaliyet- dışarıda bırakırsak *politika*; Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünüdür. (TDK) Bu bir ülkenin kadınlara, gençlere, sığınmacılara yönelik uyguladığı politikalar olduğu gibi eğitim, sağlık, ekonomi, tarım gibi konularda ülkenin tamamını ilgilendiren konularda olabilir. Gerek yerel gerekse merkezi yönetimler yönettikleri yerlerin kalkınması, gelişmesi genel itibari ile menfaatleri

doğrultusunda politikalar uygularlar. Bu doğrultuda ülkelerin iç politikaları, dış politikaları, sosyal politikaları gibi uyguladıkları politikalar olabilir.

Bir hukuk terimi olan *yasa* ise; “*Devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü, kanun*” (TDK) Devletin yasama gücüne belli biçimlere uyularak düzenlenen ve yürürlüğe girdikten sonra herkesin uyması zorunlu olan, uyulmadığı zaman belli yaptırımlarla karşılaşılan kuraldır. Yasalar insanların bilgi, kültür ve yaşadıkları coğrafyalara ve ihtiyaçlara göre çıkarılır ve uygulanır.

Çalışmada bu başlığın açılma nedeni, çeşitli konularda uygulanan politikalar olmasına karşın bu konuyla ilgili geçerli bir yasanın eksikliği vurgulanmak istenmesidir. Ülkemizde gönüllülük ile ilgili yürütülen politikalar olmasına rağmen yasal bir düzenleme mevcut değildir. Sonuç bölümünde de belirtileceği üzere; bir konu hakkında belirli bir politikanın olması, o konuya hukuki anlamda hassasiyet gösterileceği anlamına gelmemektedir. Bir konunun devlet tarafından gerekli hukuki işlemlerin yapılması ve mağduriyetlerin giderilmesi için konunun merkezi yönetimlerce tanınması, çıkarılacak yasalar ile de korunması gerekmektedir. Gönüllülük, çalışma ve faaliyet kavramlarının orta noktasında durduğu için yasal olarak herhangi bir başlık altına yer almamıştır.

1.6.2. Bütünleşik Gönüllüğe Dayalı Mevzuat

Gönüllülük üzerine ihtiyaç olan yasanın ayrıca uluslararası genel geçer bir yasa olması beklenmemektedir. Yasalar, gerçek ihtiyaç ve imkânlarla tamamen uyuşup herhangi bir engel yaratmaması için sivil toplum olmak üzere başka paydaşlarla da istişare ederek değerlendirilmelidir (Volunteerism And Legislation, 2009).

Bütünleşik Gönüllülük Temelli Mevzuat; Gönüllülüğün tanımı, kapsamını genel prensipleri, gönüllülerin sorumluluk alanlarını, gönüllülerle çalışan kurumların sorumluluk alanlarını, gönüllüleri koruyacak hükümleri, gönüllü emeğinin ve katkısının tanınmasına dair hükümleri, hükümet ve meclisin sorumluluklarını içermelidir. “Bu bütüncül yaklaşımın oluşması için de “*Temel hak ve özgürlükler, Uluslararası hukuk, İş Kanunu, İlgili sosyal refah kanunları, Vergi Kanunu, Göçmenlik Kanunu ve Sivil topluma dair yasal çerçeve*” mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (TÜSEV). Gönüllülük üzerine çerçeve bir yasanın ve bütüncül

bir mevzuatın olmasının başlıca yararı; bu yasanın, yasal düzeni gönüllülük eylemi lehinde daha fazla geliştirme ve iyileştirme amaçlı genel bir yasal referans olarak hizmet edebilmesidir. Çerçeve yasalar, sosyal arka planı ve aktivite alanından bağımsız olarak kamu yararı için tüm bireysel ve grup şeklinde gönüllülüklerin katkılarının tanınmasını sağlar.

1.6.2.1. Güncel Konular

Gönüllülük faaliyetlerinde mevzuata yönelik karşılaşılan en önemli sorun, kurum ve gönüllü arasındaki ilişkinin iş ilişkisi mi gönüllülük ilişkisi mi olup olmadığıdır. Burada üç ana unsur söz konusudur; “iş görme, bağımlılık ve ücret” Gönüllüler bağlı bulundukları kurumlara 4857 sayılı iş kanunu ile bağlı olmadıklarından dolayı bu yasa kapsamında işçi sınıfına girememekte; bu yasanın getirdiği haklardan faydalanamamaktadır. Burada bağımlılık unsuru ve bağımlılığın derecesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda gönüllüler, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kapsamına da girmediklerinden ortaya çıkacak olası kaza, yaralanma, ölüm gibi durumlarda bir hak iddia edememektedirler. Öyle ki; gönüllü kişinin genel sağlık sigortası çerçevesinde bir sigortası varsa da bir deprem sırasında yaptığı gönüllülük faaliyeti sırasında yaralanması ya da faaliyet kapasitesinin yüzde atmışını kaybetmesi durumunda en az on yıllık sigortası olmak durumundadır (Altun ve Ekşi, 2019: 7).

Gönüllü faaliyetin ücret karşılığında yapılmaması onu iş ve sosyal güvenlik hukuku kapsamından çıkarıyor gibi gözükse de ücret karşılığı olmayan bağımlı çalışmaların varlığı (tutuklu ve hükümlülerin sigortalılığı) sigorta kapsamına alınmıştır (Yenisey ve Kabakçı, 2017, s. 53). Burada yine dikkat edilmesi gereken önemli nokta; gönüllülüğün faaliyet mi çalışma mı olduğunun fark edilmesidir. Ayırt edici nokta yine yukarıda bahsedilen -iş görme, bağımlılık ve ücret- üç unsurdur.

Bazı durumlarda, taraflar arasında sıkı bir bağımlılık ilişkisi bulunmasa da işveren iş organizasyonu içinde yer almaktaysa bağımlılık unsurunun varlığının kabulü gerekmektedir. Önemli yön, işverenin her an denetim ve buyurma yetkisini kullanabilecek olması, çalışanın, edimi ile ilgili buyruklara uyma dışında çalışma olanağı bulamayacağı nitelikte teknik ve hukuki bir bağılılığın bulunmasıdır (Altun & Ekşi, 2019).”

Gönüllülük üzerine yapılmış ve hâlihazırda uygulanan yasaların olmaması halinde uluslararası alanda aşağıdaki maddeler etkili olabilir. Bu durum yine daha önce belirtildiği gibi, devletlerin yönetim şekilleri, iç yönetmelikleri ve yasal düzenlemeleri ile yakın ilişki içindedir. Aşağıda dünya çapında gönüllülüğü etkileyen yasal sorunlara örnekler verilmiştir. Yasaların gönüllülük için uygun bir ortamı nasıl destekleyebileceğine dair öneriler sunulmaktadır.

1. *Temel hak ve özgürlükler*

Bir bireyin haklarının korunmasının sağlanması gibi; temel hak ve özgürlükler üzerine uluslararası ve ülkelere özgü yasalar gönüllüleri korur ve gönüllülük eyleminin yasal kapsamının sınırını belirler:

- Toplanma ve örgütlenme hakkı;
- Zorla çalıştırma ya da zorunlu iş yapma talebinde bulunulmama hakkı;
- Ülkenin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamına aktif olarak katılma hakkı;
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı;
- Güvenli ortam hakkı ve
- İnsan hakları ve temel özgürlükleri teşvik etme hakkı.

Uluslararası kalkınma iş birliği ve yardımı üzerine birçok yasa ve yönetmelikler; kamusal ve özel kurumlar, ajanslar ile ulusal ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla gönüllerin katılımı sağlanır. Bu yasalar uluslararası görevler ve programlarda gönüllü katılımını teşvik edip desteklese de sağlanan koruma her zaman yeterli olmayabilmektedir.

2- *Uluslararası Yasa*

Gönüllülerin ulusal ve uluslararası şekilde tanınmış yasal bir statüsünün olmaması durumunda; çalıştıkları kuruluşların kendi ekiplerine uluslararası kamu hukuku altında sunduğu güçlendirilmiş diplomatik koruma, gönüllülere de sağlanmamaktadır.

Devlet kurumları ve kabul görmüş sivil toplum kuruluşları yürütülen uluslararası kalkınma iş birliği ve yardım programlarına gönüllü katılımını sağlamak için ayrıcalık ve dokunulmazlıkların gönüllülere de uygulanmasını talep etmelidir.

3. *İş yasası*

Gönüllerinin ve gönüllü işlerin yasal olarak tanınmış bir statüsünün olmaması halinde, ülkelerin yurtiçi iş yasası hükümleri gönüllülüğü birçok açıdan

etkileyebilmektedir. Hatta bu yasalar bireyleri ücretli çalışanlardan korumak için açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde uygulama kapsamlarını genişletebilir. Sorun, bu tür korumanın gönüllülüğe fayda mı sağladığı yoksa aksine gönüllü kullanıcıları ve gönüllü hizmetlerinin yararlanıcıları üzerinde zarar mı sağlayacağıdır. Para karşılığı olmadan yapılan gönüllü işler, ödemeli iş ve istihdam ile çok benzer özelliklere sahiptir: verimlidir, değerlidir ve ekonomiye de katkı sağlar. Bu nedenle iş yasası hükümlerinin gönüllülere karşı ayrımcılık yapmadığından emin olmaya özen gösterilmelidir.

Çalışma ve gönüllülük kavramları arasındaki karışıklığı önlemek için, bazı iş yasalarının gönüllüleri uygulamanın kapsamından hariç tutması gerekebilir. Örneğin, “iş” in “ödemeli iş” olduğu genel varsayımı kâr amacı gütmeyen hizmetler sunan gönüllü çalışanlara uygulanmamalıdır. Gönüllülük ödemesizdir fakat daima masrafsız değildir.

İş karşılığı yasal kavramı, gönüllülük aktivitelerine ilişkin cebinden yaptıkları harcamalar için sağlanacak geri ödemelere veya işleri esnasında sağlanan ulaşım ya da konaklama gibi gönüllülerin alacağı makul miktarlara uygulanmamalıdır.

- İş yerinde sağlıklı ve güvenli ortam sağlayan hükümler genellikle kapsayıcıdır. Bu hükümler esasen, gönüllü dâhil eden kuruluşlar üzerinde yük olmadan gönüllüler için temel koruma sağlamaktadır.
- Gönüllüler ücretli işçi değildir. Makul bedellerde gönüllüye geri ödeme şeklinde sunulabilen miktarlar ve görevlerini yerine getirmeleri için gereken geçim desteği “iş karşılığı” olarak nitelendirilmemelidir. Bu yüzden gönüllüler, asgari ücret hükümleri uygulamasına dâhil edilmemelidir.
- İş yasaları, çalışan gönüllülüğünü teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Bazı durumlarda, işveren ortaklık anlaşması olduğu belirli bir kâr amacı gütmeyen kuruluş için çalışanlarının gönüllülük yapmasını teşvik etmesi halinde ve bunun çalışma saatleri içinde olması durumunda, harcanan zaman “çalışılan saat” olarak değerlendirilmelidir.

Ülkemizde gönüllü faaliyetlerin devam edebilmesi için yasal bir düzenleme olmadığı gibi sağlık ve güvenliğe yönelik de mevcut bir uygulama yoktur. 6331 sayılı İş Sağlığı ve İş Güvenliği Kanunu yalnızca çalışanları kapsadığından gönüllüler için herhangi bir geçerliliği yoktur.

4. *Vergi yasası*

Bazı ülkelerde, herhangi ekonomik tazminat –yiyecek ve yolculuk harçlıkları ile seyahat masraflarının geri ödemesi dahi- “kişisel gelir” olarak vergilendirilmektedir. Bu durum, ekonomik anlamda dezavantajlı olan kişilerin gönüllü faaliyetlere katılımını zorlaştırmaktadır. Her ekonomik çevreden gönüllü alımını kolaylaştırmak için, vergi hükümleri, gönüllülük görevi için “makul” ve “gerekli” olması kaydıyla gönüllülerin masrafların geri ödemesi ya da geçim desteği olarak alabilecekleri miktarlar üzerinden gönüllüleri vergi ödemesinden muaf tutmalıdır. Ayrıca gönüllülerin sivil toplum kuruluşlarına; özel, bireysel veya kurumsal olarak yapacağı maddi destek için, vergi muafiyeti ve indirimi uygulanmalıdır.

5. *Göçmenlik yasası*

Gönüllülük eylemini neyin oluşturduğuna dair ulusal ve uluslararası yasal bir tanım olmaması halinde, örneğin kabul görmüş uluslararası iş birliği aracılığıyla, gönüllülük amacıyla bir ülkeye giriş yapmak isteyen yabancı ülke vatandaşları, giriş ve oturma izni için başvuruda bulunduklarında, genellikle çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Birçok durumda, gönüllülere turizm, öğrenci ya da iş vizesi gibi yetersiz vizeler ve oturma izinleri verilmektedir. Bu durum, gönüllü dâhil eden kuruluşlar için büyük bir sorun arz edebilmektedir ve başka ülkeye gidecek gönüllülerin projelerine katılamayacağı ya da gönüllülük görevinin tamamı için katılım gösteremeyeceği anlamına gelmektedir.

Göçmenlik yasası, kabul görmüş uluslararası iş birliği programları ya da projelerine katılmaları için gönüllülerin bir ülkeye girişini kolaylaştırmalıdır. Bu da gönüllü vizelerin işlenmesi için açık yasal şartların oluşturulmasını veya “yardımseverlik ortamında” aktiviteler gerçekleştirmeye niyet eden yabancı ülke vatandaşlarına çalışma izni sağlayarak ya da ulusal ekonomik ve sosyal gelişime katkı sağlayabilecek özel çalışanların girişi için kapsamlı hükümlere izin vermeyi içerebilir (IFRC, 2009).

1.6.2.2. Gönüllü Hakları ve Sorumlulukları:

Gönüllülüğün maddi bir karşılık beklemeden yapılan bir faaliyet olduğu ön kabulü hem gönüllüler hem de kurumlar tarafından benimsenmiştir. Gönüllülerin bir faaliyete katılırken yaptıkları harcamalar gönüllüye ayni ya da nakdi olarak ödenmektedir. Bu harcamalar -gönüllülerin ulaşım masrafları, yemek ödemeleri ve günlük yevmiyeleri ya da eğitim masrafları- yapılan gönüllü çalışmanın karşılığı olarak algılanmamalıdır. Bu şekilde algılanması halinde gönüllülük uygulaması hem anlam hem de hukuki olarak da değiştirmektedir. Bu tarz ödemeler iş ilişkisi kapsamında yapılmadığından aradaki bağın iş ilişkisi olarak algılanmasına yol açmamaktadır. Bu tarz ödemelerin; gönüllülerin motivasyonunu yüksek tutmak, toplumsal fayda yaratmaya yönelik faaliyetlerinden dolayı ayrıca mali bir yüke katlanmak zorunda bırakılmamak ve insan onuruna yakışır bir yaşamı sürdürmesine yardımcı olmak için gerekli olduğu unutulmamalıdır (Yenisey ve Kabakçı, 2017, s. 50).

Böyle bir uygulamayı, ülkemizde 19.12.1995 yayımlanan 22498 sayılı Resmî Gazetede *90/755 sayılı gelişmekte olan ülkelere yapılacak teknik yardımlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin esaslar*’ kararnamesinde bulabiliyoruz. Bu kararnamede giden uzman ve gönüllülerin seyahat, konaklama ve hayat, kaza, hırsızlık sigortası gibi diğer giderleri DPT müsteşarlığınca karşılanır (Resmî Gazete, 1995,22498,90/755).

Gönüllülüğün yasalar ile korunmadığı alanlarda gönüllü iş gücünün kötüye kullanılması, ucuz iş gücü, emeğin sömürülmesi gibi durumlar söz konusudur. Bu gibi durumların önlenmesi için yasal düzenlemeler gerekmektedir. “Bu, yukarıda da bahsedildiği üzere, işin, sosyal refah ve vergi yasası hükümlerinin kötüye kullanımına karşı gönüllüler ile gönüllülerin dâhil olduğu kuruluşları korumak için gereklidir.” (IFRC, 2009).

Gönüllüler ve onları dâhil eden kuruluşların, *davranış kuralları*’nın (Code of Contact) aşağıdaki hükümlerini bilmeleri faydalı olacaktır:

Gönüllülerin korunması

- Görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli bilgiyi, eğitimi, denetimi, kişisel ve teknik desteği alma hakkı;

- Gönüllülük eylemine bağlı hastalık ve kaza risklerine karşı sigorta;
- Güvenli ve sağlıklı şartlarda çalışma hakkı;
- Gönüllülük eylemine ilişkin masrafların geri ödenmesi ve ev sahibi kuruluşla öncesinde anlaşılmış olarak, gönüllülük görevinin gerektirdiği durumlarda yiyecek ve konaklama için temel geçim desteği sağlanması hakkı ve
- Gönüllülük eyleminin doğasını ve uzunluğunu tanımlayan uygun bir akreditasyon ile hizmet sonunda gönüllünün katkısını beyan eden sertifika; (IFRC, 2009).

Bazı ülkelerde gönüllülere sağlanan haklar ise şu şekildedir;

1. Haklar, yükümlülükler ve bilinen tehlikeler gibi gönüllü düzenlemelerin temel şartlarının açıklanması, özel bilgilerin korunması (Makedonya)
2. Seyahat masrafları veya yiyecek yardımı veya taraflarca kararlaştırılan diğer masraflar (Hırvatistan, Letonya, Polonya, Portekiz, Romanya) gibi belirli masrafların geri ödenmesi
3. İş yerinde uzman yardımı veya destek (Hırvatistan);
4. Güvenli bir ortamda çalışmak (Hırvatistan, Macaristan, Polonya, Makedonya);
5. İşsizlik yardımlarının korunması (Makedonya);
6. Gönüllülük için teşvikler oluşturmak veya gönüllüleri devlet tarafından finanse edilen sosyal güvenlik sistemlerine dâhil etmek için başka sosyal yardımların alınması (Polonya, Portekiz);
7. İşyeriyle ilgili hastalıklar veya yaralanmalar için tazminat veya sigorta sağlanması (Makedonya, Polonya, Romanya);
8. Gönüllü hizmetini yürütmek için gerekli olduğunda tıbbi muayenelerin sağlanması (Polonya);
9. Eğitim (Hırvatistan, Makedonya, Portekiz);
10. İzin ve günlük molalar, vb. (Macaristan) (UNV, 2009).

1.6.2.3. Seçilmiş Ülkelerin Gönüllülük Düzenlemeleri:

Birleşmiş Milletlerin 2001 yılında gönüllülük için yaptığı; kamu yararına, özgür irade ile ve maddi karşılık olmadan yapılan faaliyet tanımı, gönüllülüğün her

toplumda farklı şekilde gerçekleşmesine ve bazen kurumlara bağlı olarak formel şekilde bazen de bireysel olarak informal şekilde yapılmasına sebep olmuştur. Bu farklılık hem uluslararası anlamda gönüllülük üzerinde fikir birliğine varmayı hem de gönüllülüğün ölçülebilmesini zorlaştırmıştır. 2013 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler ortaklığı ile gönüllü çalışmaları resmi çalışma rakamlarına entegre etmek için bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Gönüllü çalışma ölçümü el kitabı ve Kâr amacı gütmeyen kurumlar el kitabında gönüllülüğün dünyada giderek artan oranda yaygınlaştığını bildirmiştir. Yapılan bu çalışma sonucu küresel anlamda kapsamlı bir tahmin ile dünya genelinde 109 milyon tam zamanlı işçiye denk gelecek bir gönüllü iş gücü mevcuttur. Bu rakam tam zamanlı çalışan kişi sayısı bakımından Çin Hindistan USA ve Endonezya ülkelerindeki çalışan sayısından sonra beşinci sıraya denk gelmektedir.

Tablo 3: Dünyadaki Gönüllü Sayısı

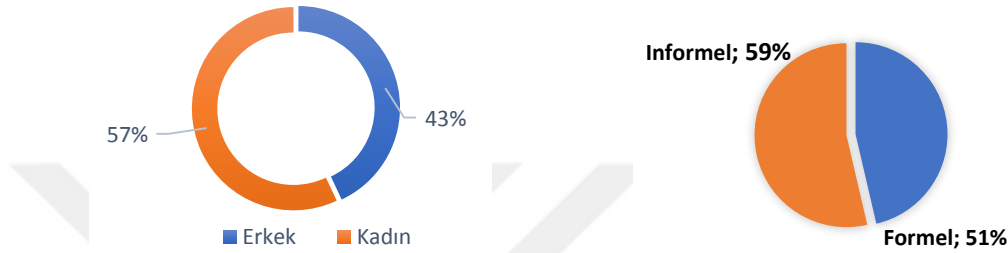
Ülke Adı	Gönüllü Sayısı
Asya ve Pasifik	28,7 Milyon
Avrupa ve Orta Asya	29,2 Milyon
Arap Emirlikleri	8,9 Milyon
Afrika	12,1 Milyon
Latin Amerika ve Karayipler	9,4 Milyon
Kuzey Amerika	20,7 Milyon
Dünya	109 Milyon

Kaynak: UNV, **State of the World's Volunteerism Report**, 2018, s:14

Yapılan araştırmada bu rakamın yüzde yetmişlik kısmının (%70) informal olarak yapılan gönüllü çalışmalardan; yüzde otuzluk (%30) kısmının da formel gönüllülük çalışmalardan oluştuğu belirtilmiştir. Yine aynı araştırmada informal gönüllülük çalışmalarının daha çok orta ve az gelirli ülkelerde görüldüğü ve bunun nedeninin ise insanların yaşamlarını kazanmak için çalışmaya daha fazla zaman ayırdıkları ve kurumsal gönüllülük yapma fırsatlarının olmamasıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki gönüllülüğe ayrılan süre gelişmiş ülkelerdekisinin ancak üçte biri (1/3) kadardır. Yüksek gelirli ülkelerin gönüllülük faaliyetleri kurumsallaşmış durumda olduğundan hem gönüllülük faaliyetlerinin kayıt altına alınması hem de etkisinin ölçülmesi kolay ol-

maktadır. Yine dünya genelinden bakıldığında, formel gönüllülükte cinsiyet dağılımının eşit şekilde olduğu görülürken, informal gönüllülükte kadın oranının daha fazla olduğu gözlenmektedir. Informel gönüllük de gönüllülük faaliyetlerinin büyük bir yüzdelik dilimini aldığından kadınların gönüllü faaliyetlere daha fazla katıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2 Gönüllü Katılımlarda Cinsiyet Dağılımı Kadınların Katılım Oranı

Kaynak: UNV, **State of the World's Volunteerism Report**, 2018, s:14

Ancak az ve orta gelirli ülkelerin, gönüllülük çalışmalarının gelişmiş ülkelerde yaptığı sosyal ve ekonomik etkisine yaptığı katkı görüldüğünde formel gönüllülük bu ülkelerde de yeni bir aktör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

2000 yılından sonra Birleşmiş Milletlerin gönüllülük konusuna verdiği önem ve ülkelere verdiği tavsiyeler neticesinde çoğu ülke gönüllülüğün sosyal, ekonomik ve politik gelişmeye katkı yaptığını ve gönüllülük ile kalkınma arasında bir ilişki olduğu fikrinde uzlaştılar. (UNV, 2009) Bu tarih itibariyle ülkeler gerek uyguladıkları politika gerekse yasal düzenleme olarak gönüllük üzerine çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Gönüllülüğü teşvik etme yasası Polonya, Macaristan, Letonya, Makedonya, Hırvatistan, Filipinler, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda, Nikaragua, Arjantin, Brezilya, Uruguay, Bolivya ve dünyanın dört bir yanında onlarca ülkede kabul edildi; hatta gönüllülük yasasının kabul edilmediği Lübnan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde de gönüllülükle ilgili politikalar kabul edilmiştir (UNV, 2009).

Gönüllülük yasaları ve politikaları için tek bir sorun, ortak bir çözüm ya da yöntem yoktur. Bunlar ülkelerin ihtiyaçları ve önem verdikleri konular doğrultusunda belirlenmektedirler. Örneğin, gönüllülük geleneklerinin iyi kurulmadığı ülkelerde gönüllülük konusunda uygulanan politikalar; gönüllülüğe duyulan ihtiyaç konusunda halk bilinçlendirmeye, gönüllülüğün değerini ve amacını desteklemeye odaklanılır. Sosyal güvenlik ağlarının güçlü olduğu ülkelerde ise, gönüllülük yasaları ücretli

Çalışanlar ve ücretsiz gönüllüler arasındaki ayrımanın netleştirilmesine odaklanabilir; böylece gönüllülük standart bir istihdam şekli olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkabilecek ayrımanın fark edilmesi sağlanabilir. Sanayileşmeye başlamış ya da düşük veya orta gelirli ülkelerde ise, belirli bir kalkınma hedefine ulaşmak için gönüllülük teşvik edilmektedir. Aşağıda, genel nitelikleri ve bunların benimsenmesinin olası avantajları ve dezavantajları ile karakterize edilen üç gönüllü düzenleme modeli bulunmaktadır:

1- *Düzenleyici nlemler olarak hukukta gelenek, uygulamalar, özdenetim ve analoji:* Bu model genellikle gelişmiş geleneği olan ülkelerde mevcuttur. Modelin karakteristik özelliği, gönüllülerin farklı yasal statülerini düzenleyen ulusal bir yasa olmamasıdır. Çünkü gönüllülük gelenek olarak ülke içinde yaygındır ve yasal bağlayıcı bir düzenleme yapılmasına gerek yoktur. Bu alana uygulanan tüm ilgili kurallar ya yazılı olmayan geleneklere ve uygulamalara dâhil edilir ya da gönüllü kuruluşların öz-düzenlemelerine verilir. Bu ülkelere örnek olarak İşkandinav lkeleri İngiltere verilebilir.

2- *Gönüllülüğü etkileyen çeşitli yasaların dâhilinde düzenleme:* Bu model, yasalarda gönüllülüğü etkileyen çeşitli konuları ele almaktadır. Bu modele sahip ülkeler genellikle farklı STK'lar ile iş birliği yaparak “gönüllü” veya “gönüllülük faaliyeti” teriminin tanımını, gönüllülerin hakları ve yararları ile ilgili hükümler içeren çalışmalar gerçekleştirir. Ayrıca bazı ülkeler sadece genç gönüllüleri tanır ve gönüllü faaliyetlerini düzenleyen hükümleri gençlik politikalarına ilişkin yasalara dâhil edilmiştir. Bu modele uygun lkeler Letonya, Polonya, Kosova ve Belarus, Bulgaristan ve Fransa’dır.

3- *Gönüllülük zerine kapsamlı ayrı bir yasa:* Bu model, gönüllü çalışmayı düzenleyen tüm hükümlerin tek bir belgede yer aldığı ve Avrupa’da en sık kullanılan düzenleme modelidir. lkeden ülkeye farklı uygulamalar olsa da bu model içerisinde tanınırlar. Bazen yasalar, hükümlere çoğunlukla ilgili vergi yasalarının düzenlenmesi konusunda gönüllülere uygulanan vergi koşullarını bırakarak tüm hükümleri dahil etmemektedir. Bu modele uygun olan lkeler; Litvanya, Makedonya, Moldova, Slovakya, Sırbistan, Ukrayna, Gürcistan ve Rusya’dır ((ECNL), European Center for Not for Profit Law, 2014).

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Gönüllülük Düzenlemeleri

Düzenleme Modelleri:	Şu durumlarda kullanılması tavsiye edilir:	Şu durumlarda kullanılması tavsiye edilmez:	Ülke Örnekleri:
1. Model Düzenleyici önlemler olarak hukukta gelenek, uygulamalar, özdenetim ve analoji:	Ülkede mevcut güçlü bir gönüllülük geleneği var ve gönüllülüğe engel teşkil edecek somut yasal hükümler yok ise.	Gönüllüğün teşvik edilmesine ve desteklenmesine; Gönüllülük kültürü ile geleneğinin geliştirilmesine ihtiyaç varsa; Gönüllülük işigali için yasal engeller oluşturan hükümleri içeren hukuki bir çerçeve mevcut ise	İsveç İngiltere
2. Model Gönüllülüğü etkileyen çeşitli yasaların dâhilinde düzenleme	Gönüllülüğe ilişkin belirli yasal engelleri kaldırmak için acil bir gereksinim duyuluyorsa; Aynı bir yasanın gönüllüler ve ev sahibi kuruluşlara yönelik çok ağır şartlar koşacağına dair makul bir şüphe mevcutsa	Gönüllülük işigaline aksatan bir dizi yasal engel varsa; Gönüllüğün tanıtılmasına ve gönüllülük işigali için teşvik oluşturulmasına ihtiyaç varsa	Letonya Kosova Polonya Bulgaristan Fransa
3. Model Gönüllülük üzerine kapsamlı ayrı bir yasa.	Gönüllülüğü teşvik etme ve ülkedeki gönüllülük geleneği iyileştirme ihtiyacı varsa; Gönüllülük işigalini kolaylaştırmak için kaldırılması gereken bir dizi yasal engel varsa	Aynı bir yasanın, gönüllülük işigalini aşırı düzenlemesine ve gönüllülük ilişkisi kuracak gönüllüler ile ev sahibi kuruluşları yıldıracak/caydıracak ağır şartlar koşulduğuna dair makul bir şüphe varsa	Litvanya Makedonya Moldova Slovakya Sırbistan Ukrayna Gürcistan Rusya

Kaynak: (ECNL), **European Center for Not for Profit Law**, 2014: 5

Norveç, İsveç, Danimarka İskandinav ülkeleri ya da Almanya, Hollanda, Birleşik Krallık ve İrlanda gibi Kuzey Avrupa ülkeler gönüllülük üzerine köklü gelenekleri olan ülkeler oldukları için, gönüllülük üzerine hukuki düzenleme azdır. Hükümetler genellikle gönüllülük önündeki engelleri kaldırarak ve politikalar oluşturarak düzenleme yapmaktadırlar. İngiltere’de 2004 yılında kabul edilen “Gönüllülük Altyapısı Stratejisi”, İngiltere’de gönüllülük için etkili ve tutarlı destek

ve ulusal, bölgesel ve yerel bir altyapı geliştirmek için hükümetin vizyon ve stratejik hedeflerini ortaya koymaktadır (UNV, Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001, 2009). Aynı zamanda İngiltere’de gönüllük üzerine çalışan, kurumlara profesyonel anlamda destek ve tavsiyelerde bulunarak, zamandan ve paradan tasarruf ederek ve onları bu konuda haberdar eden *Gönüllü Kuruluşlar Ulusal Konseyi* (NCVO-The National Council for Voluntary Organisations) mevcuttur. (NCVO, 2020)

İsveç, bu geleneğe sahip ülkelerin en iyi örnekleri arasındadır. Gönüllülüğten kaynaklanan tüm yasal çatışmalar içtihat hukuku (mahkeme kararının esas alınması) ile çözülmektedir. Sözleşmeler gönüllü ve ev sahibi kuruluş arasındaki anlaşmaya göre sonuçlandırılır. Gönüllünün zorunlu harcamalarının geri ödenmesinin vergilendirilmesini düzenleyen herhangi bir hüküm yoktur. Bununla birlikte, Vergi Kanunu’nun genel hükümleri, belirli bir eşğin altındaki gelirin vergiden muaf tutulmasını sağlar. Çoğu durumda toplam geri ödeme miktarı bu sınırı aşmadığında gönüllüler genellikle vergi ödememektedir ((ECNL), European Center for Not for Profit Law, 2014). Macaristan, Polonya, Avusturya gibi ülkeler de karşılaştıkları sorunları gelenek ve görenekler ile bünyesinde ve gönüllüleri barındıran kurumların iç düzenlemeleri ile çözülmektedir; vatandaşların yapılan hizmetlere katılması yasal düzenleme ile çözüme kavuşturulmuştur (Yenisey ve Kabakçı, 2017).

İtalya, İspanya, Portekiz ve Fransa gibi Akdeniz ülkeleri çoğu zaman gayri resmi gönüllülük geleneğine sahiptir ve bu mevcut gelenekleri desteklemek ve daha da genişletmek için gönüllülük yasalarını ve politikalarını kullanmaktadır. Ayrıca Doğu Avrupa’da, birçok ülke zayıf gönüllülük sistemleri nedeniyle bu konuda zorluk çekmiş ve gönüllülüğü tanımlamak ve teşvik etmek için yasa ve politikadan yararlanmaya çalışmıştır.

Önceleri, Hırvatistan ve Makedonya’da devlet yetkilileri, taraflar arasında yazılı ve imzalı bir iş sözleşmesi yoksa (gönüllü yapılan işler de dâhil) herhangi bir işi yasaklayabiliyor, gönüllü katılım olasılığını büyük ölçüde sınırlandırabiliyordu. Çek Cumhuriyeti’nde de gönüllülük yasa dışı iş olarak kabul edildiği için gönüllü olan işsiz vatandaşlar işsizlik maaşlarını kaybedebiliyordu. Ayrıca İsviçre ve Belçika’da gönüllü geri ödemeleri vergilendirilmesi gönüllü faaliyetleri engelleyen unsurlar yaratmıştı. Bu gibi sorunlar, Çek Cumhuriyeti’nin Gönüllü Hizmetler Yasasını (2002),

Macaristan'ın Kamu Yararı Gönüllü Faaliyetleri Yasasını (2005) kabul etmesi; Portekiz'de, Hırvatistan'da, Polonya'da, İspanya'da ve başka ülkelerde, gönüllülük yasasının düzeltilmesi ile ortadan kalkmıştır (UNV, Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001, 2009). Gönüllülük Yasası'nın kabul edilmesinin ardından (2007), Makedonya Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı STK'larla görüşmeler yapması için bakanlığı şu şekilde geliştirmiştir: (1) Yabancı gönüllülerle ilgili düzenlemeler, (2) Kayıt tutma ile ilgili düzenlemeler ve (3) Kanun doğru olarak uygulanması. Uygulamayı daha da desteklemek için Bakanlık; gönüllülük yasası uygulaması kılavuzu yayınlamak için STK'lar ile çalışmıştır (UNV, Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001, 2009). Bu düzenleme ile gönüllüler şu haklara sahiptir;

- Gönüllülük faaliyetin başlangıcından önce kendisinden beklenen hakları ve yükümlülükleri içeren bir iş tanımının kendisine ulaştırılması ve gönüllü çalışmanın şartları ve tehlikeleri hakkında bilgilendirilmesi,
- Hizmetleri sağlayan kurumun genel faaliyetlerinin gönüllünün katılacağı hizmetler ile ilgili olanları hakkında bilgilendirilmek,
- İşyeri güvenliğine ilişkin kurallar uyarınca gönüllü çalışma sırasında koruyucu teçhizatları kullanmak,
- Sözleşmeye konu olan hizmetin sağlanması için gerekliyse, eğitim almak,
- Bunun için geçerli nedenler olduğunda, gönüllü çalışma sırasında izin almak,
- Gün içinde mola kullanmak,
- Hizmetlerin nasıl sağlanacağına ilişkin kararlar alınırken bilgilendirilmek ve görüşüne başvurulmak,
- Gönüllülük faaliyeti ile alakalı önceden kararlaştırılmış harcamaların tazmin edilmesi (yemek harcırahı, gönüllü hizmetin verildiği mekâna gidiş geliş ulaşım masrafları, resmi ziyaretlerin masrafları ve eğitim giderleri); ile Kişisel verilerinin korunması ve gizliliği.

Gönüllülüğü organize eden kurum şunlarla yükümlüdür:

- Gönüllülük hizmet koşullarını ilgili kanunlar ve gönüllülük hizmeti sözleşmesine uygun şekilde sağlamak,
- Gönüllüğe bir gönüllülük sertifikası düzenlemek ve içinde bu Kanunda belirtilen bilgilere yer vermek,
- Gönüllülük hizmeti için gerekli malzeme ve ekipmanı temin etmek,

- Daha önceden kararlaştırılmış harcamalara ilişkin ödemeleri zamanında yapmak,
- Gizli verilerin ve özel hayatın korunmasını sağlamak,
- Bu Kanun altında öngörülmüş veya taraflar arasında karşılıklı kararlaştırılmış diğer koşulları sağlamak ve
- Bu kararlaştırılmışsa, sigorta, sakatlık sigortası ve sağlık sigortasına ilişkin hükümler uyarınca mesleki hastalıklar ve işyeri yaralanmalarına karşı sigorta sağlamak.

Ayrıca gönüllülük hizmetine katılan kişilerin yaptığı harcamalar Gelir Vergisi Kanunu hükümlerince gelir vergisinden muaf tutulur. (İstanbul Bilgi Üniversitesi)

Bosna Hersek Federasyonu Gönüllülük Yasasını (2012) de çıkararak, gönüllülüğün tanımı yapılmış, kuralları ve çerçevesi belirlenmiş gönüllülerin ve gönüllü olarak çalıştıkları kurumların hak ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Sırbistan bu yasaı 2010'da kabul etmiştir. Bu yasa gönüllü faaliyetin tanımı, kuralları, bağlayıcılığı, gönüllüler ve kurumlar tarafından uyulacak maddeleri içermektedir. (TÜSEV) Hırvatistan'da ise bu yasa 2007 yılında kabul etmiş ve gönüllü faaliyetlerin ilerleyebilmesi için uygun koşullar 2013 yılında sağlanmıştır. Uygulanan değişiklikler ile kısa ve uzun dönemli; afet dönemlerinde ve katılımcı gönüllülük ilkeleri, hak ve sorumluluklar, gönüllülüğün çalışmanın zorunlu tutulduğu haller ve gönüllülük için gereklilikler belirlenmiştir.

Karadağ gönüllülük yasasını 2010 yılında yürürlüğe sokmuştur. Alınan kararda gönüllü çalışmalar "iş hukuku çerçevesinde örgütlü şekilde gönüllü çalışmalarda bulunmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Estonya, 2007 yılında gerçekleştirdiği "Gönüllülük için Ulusal Kalkınma Planı"nı Tanıma, Tanıtım, Kolaylaştırma ve Ağ oluşturma şeklinde gerçekleştirmiştir. Tanıma kapsamında *Gönüllülük Günü* kutlamaları, tanıtım kapsamında gönüllülük üzerine medya tanıtım çalışmaları; kolaylaştırma kapsamında, internet portalı kurulması, gönüllü yönetimi eğitimleri; ağ oluşturma faaliyeti kapsamında ise, Gönüllülük Forumu düzenlemek; Ulusal düzeyde paydaş ağı ve uluslararası katılımcı etkinlikler düzenlemek vardır. Bu tarz yasal düzenlemelerin daha çok, ülkelerin karşılaştıkları politik, ekonomik, sosyal ya da doğal kriz veya felaketler neticesinde yapıldığı görülmektedir (UNV, 2009). El Salvador, Arjantin, Çin, Pakistan gibi ülkeler ekonomik kriz ve yaşanan depremler sonrasında bu yasaları ya da politikaları oluşturma kararı almışlardır. Örneğin Arjantin'de, 1998-2002 yılları arasında yaşanan

ekonomik kriz sonrası; El Salvador’da, 2001 yılında meydana gelen büyük bir deprem sonrasında; Çin’de, 2008 yılında yaşanan Sichuan depreminden sonra da benzer şekilde de Pakistan’da, 2005 yılında yaşanan yıkıcı Keşmir’deki depremi sonrası yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmüştür (UNV, 2009). Ancak 2000’li yıllarda atılan adımlarla birlikte; gerek gönüllülüğün tanımının tam ve kapsamlı olarak yapılamamasından ve gönüllülük kavramının içinde taşıdığı çeşitlilikten dolayı gönüllülüğün faaliyet mi çalışma mı olduğu üzerine tartışmalar gönüllülüğün önünde engeller oluşturmaktadır. Bir yasal tanımlama getirildiği zaman gönüllülüğün bazı çalışma şekilleri kapsam dışında bırakılmak durumunda kalabilir (Yenisey ve Kabakçı, 2017).

Gönüllülüğün bir faaliyet mi bir çalışma mı olduğu üzerine yaşanan karışıklıklar ve yasal bir dayanağın olmaması, bir sivil toplum örgütünün geçmişte sosyal güvencesiz işçi çalıştırmak yüzünden yüklü miktarda para cezasına çarptırılmasına neden olmuştur (TÜSEV). Farklı ülkelerde ve dünyanın çeşitli yerlerinde, gönüllülük üzerine yürürlükte olan mevcut yasa ve düzenlemeler gönüllü eylemine dâhil olmayı teşvik eden yasal hükümler içermektedir.

Avrupa ülkelerindeki uygulamalara göre aşağıdaki konular en sık ele alınmaktadır:

1. Gönüllü ve gönüllü faaliyet tanımları;
2. Ev sahibi kuruluşun tanımı;
3. Gönüllülük sözleşmesinin içeriği ve sonuçlandırılması gereken koşullar;
4. Bir gönüllünün ve ev sahibi kuruluşun birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri;
5. Gönüllülüğe saygı göstermeyenlere uygulanan sorumluluk hükümleri düzenlemeler;
6. Gönüllülük faaliyetiyle ilgili harcamaların vergilendirilmesi, ör. Seyahat masrafları, faaliyet yeri dışındaki gönüllüler için konaklama;
7. Kişilerin sosyal yardımlar, işsizlik maaşlarına katkı gibi gönüllü faaliyetlerde bulunmaya teşvik edilmesi;
8. Uluslararası gönüllülük şartları, yurtdışındaki vatandaşların ve yurt içindeki yabancıların gönüllülüğü (Volunteering: European Practice Of Regulation, 2014).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖNÜLLÜLÜK ARAŞTIRMASI

2.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1.1. Araştırmanın amacı ve önemi:

Türkiye konumu itibariyle Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer alması ve coğrafi olarak Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü görevi görmesi sebebiyle başta deprem olmak üzere farklı tipte afet çeşitleri yaşamaktadır. Yaşanan afetler sonrasında can ve mal kayıpları olmakta; bu kayıpları azaltmak için insanlar bireysel ya da örgütlü bir şekilde kurtarma, iyileştirme faaliyetlerine destek olmaktadır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de gönüllülük faaliyetleri hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Literatürde afet yönetimi ve gönüllük ile ilgili birçok çalışma olsa da afet gönüllülerinin isteklendirme ve güvenliği ile ilgili çok az çalışmaya rastlanmıştır.

Gönüllü faaliyetlerin sosyal ve fiziksel olarak güvence altına alınıp alınmadığını saptamak, afet gönüllülerinin güvenlikleri ile ilgili farkındalıklarını, motivasyonlarını, eğitim durumlarını, süreçte yaşananları anlayabilmek bu çalışmanın amacıdır. Bu amaç doğrultusunda temel soru:

Türkiye’de Bütünleşik Afet Yönetimi çalışmalarında görev alan gönüllülerin maddi, manevi ve fiziksel bütünlüklerini koruyan bir yasa ve güvenlik uygulaması var mıdır? olarak sorulmuştur.

Ayrıca çalışmada

- Afet Gönüllülerini neler motive etmektedir?
- Afet gönüllülerinin eğitimi ve afetlerle ilgili farkındalık durumları nasıldır?

sorularına da yanıt aranacaktır

Son yıllarda gönüllülük faaliyetleri AFAD Başkanlığı ve yerel yönetimler aracılığıyla örgütlü ve kurumsal şekilde yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak insanlar, daha fazla can kurtarabilme telaşı ve tehlikenin hala devam ettiğinin farkına varamamaları sebebiyle kendi can güvenliklerini ihmal edebilmektedir. Bu araştırma,

ülkemizde afet çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan gönüllülük alanında görev almış kişilerin kendi güvenliklerinin olup olmadığının sorgulanması ve olası bir afet durumunda kendilerinin de bir afetzede durumunda olabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Afet yönetimindeki gönüllülüğü esas alan bu çalışmanın, iyi uygulamaları ve aksaklıkları yansıtması nedeniyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ilerlemesini sağlayabilmek, net bir tasarımı oluşturabilmek ve o araştırmayı güvence altına alabilmek için bir yonteme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma Bütünleşik Afet Yönetiminde görev alan gönüllülerin çalışmaları ve gönüllülerin güvenliği konularındaki görüşlerini inceleyen nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). (Creswell, 2008)'e göre; nitel araştırma araştırmacının katılımcıların görüşüne dayanan geniş sorular sorulan bolca kelime ile veriler toplanan bir araştırma türüdür. Bu araştırmada katılımcıların görüşleri derinlemesine incelenerek konunun özüne inmeye çalışılacaktır.

Literatür taraması yapılmasının ardından çalışmanın amacına ve literatürün içeriğine uygun olarak ilgili öğretim üyesi ile birlikte hazırlanan görüşme soruları 2014 yılında Manisa'nın Soma ilçesinde yaşanan afet seviyesindeki maden kazası sonrası yardım ekiplerine gönüllü olarak katılan kişilere uygulanmıştır. Görüşmeler online ya da yüz yüze olarak yapılarak yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Yapılan görüşmelerde sonrası elde edilen veriler betimsel analiz uygulanarak önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda özetlenip yorumlanmıştır.

2.1.3. Çalışma Grubu ve Veri Toplama Tekniği

Veri toplamayı kolaylaştırabilmek adına sınırları tam olarak belirlenmiş bir örneklem oluşturulmuştur. Bunun için nitel araştırmalarda kullanılan *Amaçlı*

Örnekleme tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme yoluyla belirlenen katılımcılar; Ege Bölgesinde yaşanan afet derecesinde maden kazasında görev almış bir sivil toplum örgütüne bağlı aktif gönüllülerdir. Araştırmanın amaçlarının, çalışma grubundaki gönüllülere açık ve net olarak anlatılmak üzere sözel olarak ifade edilmesi, izin alınarak çalışmaya başlanması, gönüllülerin kimliği, kişisel bilgi ve görüşme verilerinin gizli tutulması, araştırma dışında bir amaçla kullanılmaması (Creswell, 2003) alınan etik önlemler arasındadır. Kişisel bilgilerin korunması ilkesi gereği ve gönüllüler araştırmada isimlerinin kullanılmasını istemediğinden dolayı araştırmaya katılan kişilerin demografik bilgileri dışında kişisel bilgileri alınmayıp etik sorunları gidermek için görüşülen gönüllülere G1, G2, G3, ...G10 harfleri verilmiştir.

Görüşme, en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir, belli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar. (Büyüköztürk ve diğerleri, 2018). Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu yöntemiyle elde edilmiş, kullanılacak görüşme formunun oluşturulmasında araştırma problemi temel alınmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesi için öncelikle ilgili alanyazın incelenmiş daha sonra ilgili öğretim üyesi ile birlikte taslak görüşme formunda yer alabilecek sorular belirlenerek bir soru havuzu oluşturulmuştur. Sonunda taslak görüşme formundan bazı soruların çıkarılmasına, bazı soruların düzeltilmesine ve forma yeni soruların yer almasına karar verilmiştir.

Görüşmeler çevrimiçi ya da yüz yüze olarak yapılarak yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Bu araştırmada derinlemesine görüşmenin yanı sıra Gönüllülük ve Afet Gönüllülüğü ile ilgili yasa ve mevzuatlar incelenmiştir.

2.1.4. Verilerin Analiz Tekniği

Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme formu yoluyla elde edilen veriler, araştırmanın problemi ve görüşme sorularıyla tutarlı kategoriler altında düzenlenerek veri setine ulaşılmış, “betimsel analiz tekniği” kullanılarak yorumlanmıştır.

2.1.5. Bulgular ve Yorum

Bu araştırma, 13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa ili Soma ilçesinde meydana gelen afet seviyesindeki maden faciası sonrası yardım faaliyetlerine katılan gönüllüler ile gerçekleştirilmiştir. Bu gönüllüler bağlı bulundukları kurumun yaptığı yemek, kıyafet ve diğer ihtiyaçların dağıtımında görev almışlardır. Yardım faaliyeti 2 tam gün şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bölümde katılımcıların yaşları, eğitim durumları gibi demografik sorulara, gönüllülük faaliyetlerine neden ve nasıl katıldıklarına yönelik sorulara verdikleri cevaplardan edinilen bulgulara ve bulgulardan çıkarılan sonuçlara yer verilmiştir.

Görüşmeye 12 kadın 2 erkek olmak üzere toplam 14 kişi katılmıştır.

Tablo 5: Katılımcıların Gönüllülük Durumları

Yaş Grupları	Katılan Kişi Sayısı	Eğitim Durumları	Katılan Kişi Sayısı	Son kaç Yıldır Gönüllülük Faaliyetini Sürdürüyor.	Katılan Kişi Sayısı
18-25	3	İlköğretim	0	Son 1	0
25-30	8	Lise	1	3	1
30-35	0	Ön lisans	0	5	7
35-50	3	Lisans	10	10	6
50+	0	Lisansüstü	3		

On dört kişilik katılımcı grubu üzerinde yapılan çalışmada 18-25 yaş arası katılımcı sayısı 3; 25-30 yaş arasında olan katılımcı sayısı 8; 35 -50 yaş arasında olan katılımcı sayısı da 3 kişidir. Yine tablo 4'e göre katılımcılardan biri lise, on kişisi lisans; üç kişisi lisansüstü mezunudur. Aynı zamanda gönüllülük faaliyetine son üç yıldır devam eden, bir kişi; son beş yıldır devam eden, yedi kişi; son on yıldır devam eden, altı kişi tespit edilmiştir. Tablodan çalışmaya katılan katılımcıların 12'sinin kadın 2 tanesinin de erkek olduğu anlaşılmaktadır.

2.2. KATILIMCILAR VE GÖNÜLLÜLÜK OLGUSU

2.2.1. Katılımcıların Gönüllülük Faaliyetleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Çalışmaya katılan kişilerin verdiği cevaplara bakıldığında katılımcılardan birçoğunun aynı konu üzerinde çalışmalar yaptığı görülmektedir. Gönüllü olarak hangi alanda çalıştıklarına bakıldığında birçoğunun (4+4+5) *Afet Çalışmaları*, *Gençlik Çalışmaları* ve *Projeler* konularına daha fazla değinildiği görülmektedir. Katılımcıların daha az bir kısmı bağış, çocuklar ve mülteci konularında çalışmalar yapmıştır.

Tablo 6: Gönüllülerin Çalışma Alanları

Gönüllü Çalışmanın Alanı	Katılan Kişi Sayısı
Afet Çalışmaları	4
Gençlik Çalışmaları	4
Dezavantajlılar ve Engellilik	3
Bağış	2
Yardım Faaliyetleri, Dağıtım	2
Mülteciler	1
Çocuklar	3
Eğitim	3
Ulusal ve Uluslararası Projeler	5

Katılımcı kişilerin gönüllülük faaliyetine katılma nedeni olarak; *topluma yararlı bir birey olmak istedikleri, yardıma ihtiyacı olan insanların bulunması, karşılıksız topluma hizmet etme* gibi teşvik edici unsurların olduğu görülmektedir.

“Bilgi ve birikimlerin paylaşılması isteği, topluma yararlı birey olabilmek ve farkındalık kazanmak” G 2

“Sosyal sebepler, topluma faydalı olma, karşılıksız topluma hizmet etmekten keyif alan bir çevreye sahip olma” G 5

“Topluma fayda sağlama, var olan sorunlara çözüm üretmek ve harekete geçme hissi, maneviyata ve iç huzura katkı” G 6

“İçinde yaşadığın dünyaya değer katabilmek, iyileştirmek, hayatı anlamlı kılabilmek”

G 10

“Bireyin duygusal anlamda kendisini tatmin etmesi ve Network anlamında kendisine geliştirmesi nedenlerim arasındadır.” G 14

Bunun yanında katılımcıların ödüllendirilmeleri, üst düzey kişiler tarafından onurlandırılmaları, katılım belgeleri verilmesi, yeme içme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gönüllülerin performansını arttıran unsurlar arasında olduğu görölmektedir.

“Yiyecek içecek ikram edilmesi, gerektiğinde ihtiyaçlarımı karşılayabilmem, söz konusu gönüllü faaliyeti gerçekleştirdikten sonra daha fazla projelere dahil edilmem, üst düzey kişilerin beni kişisel olarak tebrik etmesi, katılım için sertifika, belge, teşekkür belgesi verilmesi vb.” G 1

“...uzun süreli faaliyetlerde insan ihtiyacının göz ardı edilmemesi (yemek ve dinlenme zamanlarına dikkat edilmesi)” G 13

“...yıl içerisinde yapılan faaliyetlerin karşılığında yapılan yaz ayındaki kamplarda görevli olarak çalışmak hem bir nevi verimlilik arttırıcı hem de ödöl olarak düşünüyorum.” G 14

Görüşmeye katılan kişiler aynı zamanda ekip çalışmasının ve birlikte hareket etmenin kendilerini daha iyi hissettirdiklerini ve daha iyi çalışabildiklerini; kurumda konuyla ilgili uzman bir kişi olmasının da teşvik edici bir unsur olarak verim ve motivasyonunu arttırdıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu kişinin liyakatsiz atama yoluyla gelmesinin de çalışmalarını aksattığını belirtmişlerdir.

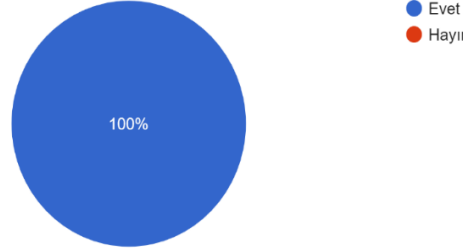
“Kurumda çalışanların (profesyonellerin) bilgi ve tecrübesinin yüksek olması, kurum ile gönüllü arasında etkin iletişim, farkındalık bilincinin yüksek olduğu bir kurumda gönüllü olma, samimi bir ortam, kâr amacı gütmeme, sorumluluk ve paylaşma duygusunun kurum içinde yüksek olması” G 12

Katılımcıların verdiği cevaplardan %92,9’ü (13 kişi) Gönüllü yönetiminin, çalıştığı kurumdaki profesyonel (liyakat ilkesi) bir kişi tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Şekil 3: Gönüllü Faaliyetlerin Pozitif Etkisi

22-Gönüllü faaliyetlerin size sosyo-kültürel gelişim, grup çalışması vb. pozitif özellikler kazandırdığını düşünüyor musunuz?

14 responses

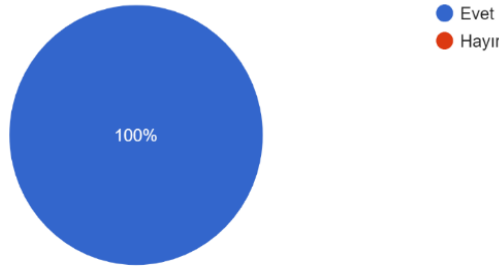

Grafikte gösterildiği gibi katılımcıların tamamı gönüllü çalışmaların kendilerini sos-kültürel anlamda geliştirdiğini belirtmiştir.

Şekil 4 : Gönüllü Faaliyetlerin Mesleki Becerilere Etkisi

23-Gönüllü faaliyetlerin size mesleki becerinizi (kapasite) geliştirdiğini düşünüyor musunuz?

14 responses

Yine, çalışmaya katılan gönüllüler gönüllülük faaliyetinin kendilerini mesleki beceri anlamında kapasitelerini geliştirdiğinin belirtmişlerdir.

“Bir çevirmen olarak yabancı kişilerle ilgili bir projede yer aldığımda dilimi geliştirme imkânı doğuyor. Ayrıca bir gönüllü grubu ile birlikte çalıştığımız için organizasyon becerisi ve takım ruhu kazanmak kendi işimde de bana yardımcı oluyor.” G1

“Engelli hakları, İnsan Hakları, İltica ve Sığınma Hukuku açısından faydalarını fazlasıyla gördüm.” G3

“Liderlik ve ekip yönetimi, bilgisayar becerileri ve dokümantasyon, proje yazım ve yönetimi...” G9

“Gönüllü çalışmadan profesyonelliğe adım attığım için kesinlikle kapasitemi geliştirdiğini ve mesleki bilgi ve becerilerimi artırdığını düşünüyorum. Farklı alanlarda, kurumlarda ve farklı insanlarla çalışma olanağı bulmuş olmam da çalışma hayatım boyunca beni olumlu anlamda etkileyecektir diye düşünüyorum.” G10

“Kendime olan öz güvenim arttı. Türkçe ve İngilizce sunum yapabilme ve topluluğa hitap etme becerilerimi geliştirdim ki bu kariyerimin her alanında karşıma çıkacak bir beceri. Masa başı çalışma ve bilgisayar programı kullanmayı geliştirdim. Birlikte çalışmayı ve sorumluluk almayı öğrendim. Çevirmen olarak iş yapıyorum ve bu işten para kazanıyorum.” G12

2.2.2. Bir Gönüllünün Faaliyetleri Sırasında Sahip Olduğu Haklar ve Çalıştığı Kuruma Karşı Sorumlulukları

Bu bölümde katılımcılara gönüllü hakları ve gönüllü sorumlulukları ile ilgili sorulan sorulara verdikleri cevaplar incelenmiştir. Katılımcıların birçoğu, insan olarak zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasını bir gönüllünün hakkı olarak algılamakta diğer bazıları kurumun sunduğu eğitim, doküman ve ulaşım masrafları gibi giderlerin karşılanmasını hak olarak algılamaktadır. Ayrıca gönüllüler karar alma süreçlerine katılmayı, can ve mal güvenliklerinin, kişisel verilerinin korunmasını ve her türlü ayrımcılığa maruz kalmamayı gönüllü hakkı olarak belirtmişlerdir.

“Kişisel, sosyal ve profesyonel alanda kişilerin kendini geliştirme fırsatı sağlanması, eğitimlerden yararlanabilmesi” G2

“Bulunduğu görevle ilgili destek ve geribildirim hakkı, karar alma sürecine katılma hakkı vardır.” G3

“Can ve mal güvenliğinin korunması, faaliyet sırasında kendi fikirlerini sunma hakkı, kişisel bilgilerinin korunması.” G4

“Güvenlik, barınma, yiyecek.” G6

“Gönüllü olarak aktif görev alan bireyin insan haklarının tam olarak korunması temel hakkıdır. Her gönüllünün, gönüllü faaliyetle ilgili karar alma sürecine katılma hakkı vardır. Her gönüllünün, gönüllü faaliyetin gerçekleşmesinde bilgi ve yeteneklerini en verimli şekilde kullanabileceği ortamın sağlanmasına hakkı vardır.” G7

İnsan haklarının gözetilmesi ve korunması. Yer aldığı faaliyetlerde can ve mal güvenliğinin sağlanması. Her türlü ayrımcılıktan (din, dil, siyasi görüş, cinsel tercih, fiziksel görünüm vb.) yalıtılarak gönüllü faaliyetlerinin her aşamasındaki (planlama, uygulama, değerlendirme) karar süreçlerinde aktif rol alabilmesi. Değer ve görüşlerine aykırı görev ve sorumlulukları reddetme. Yapılan faaliyetin, verilen görev ve sorumlulukların tanımı ve amacıyla ilgili detaylı bilgilendirme ve geribildirim. Kurum/kuruluşun değer, ilke ve amaçları ve gönüllülük politikası ile ilgili detaylı bilgilendirme ve faaliyeti süresince ihtiyaç duyabileceği eğitimleri alabilmesi” G9

“Yemek ve yol giderleri karşılanması dışında herhangi bir hakka sahip olduğumu bilmiyorum ve bu giderler kurumun inisiyatifine kalmıştır.” G 14

Katılımcılara bir gönüllünün kuruma karşı sorumlulukları ile ilgili soruda en çok; “kurumun ilke ve kurallarına göre hareket etme, verilen görevi zamanında ve layıkıyla yapılması” cevap olarak belirtilmiştir.

“Kurumun yasa, kural ve ahlak değerlerine saygı gösterip gönüllülüğü bu yönde gerçekleştirmek, önceden alınan her türlü bilgiyi doğru ve etkin bir şekilde kullanabilmek, kurumun etkinliklerine katılım göstermek ve işi en iyi şekilde gerçekleştirmek.” G 1

“Çalışılan kurumca talep edilen görevi zamanında ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirme, insan arası ilişkilere saygılı olma şeklinde sorumlulukları vardır.” G 3

“Kurumun işleyişi, ilkeleri ve değerleri doğrultusunda katkı sağlaması. Yetenek ve bilgilerini paylaşması. Önceden belirlenen gün ve saatte orada bulunması.” G 4

“Kurumun değer ve ilkelerine zarar verebilecek tutum ve davranışlardan kaçınmak. Kabul edip üstlendiği görev ve sorumluluğu zamanında ve beklendiği şekilde yerine getirmek.” G 9

“Gönüllü çalıştığı kurumu, kurumun ilkelerine uygun bir şekilde temsil etme, üstlendiği gönüllü faaliyeti gerektiği gibi yerine getirme.” G 12

Katılımcılara daha önce gönüllünün hak ve sorumlulukları ile ilgili eğitim aldınız mı sorusu sorulduğunda %53,8'i 7 kişi HAYIR; %38,5'i (6 kişi) EVET; %7,7'si de 1 kişi "Çalıştığım iş gereği gönüllülük nedir? Haklar ve sorumluluklar başlıkları konusunda eğitimler aldım" yanıtını vermiştir.

Şekil 5: Gönüllü Hak ve Sorumlulukları

Bu bölümde katılımcıların afet zamanlarında gönüllülük ve güvenlik üzerine algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Özellikle yerel ve merkezi yönetimlerden beklentileri, fiziksel ve psikososyal zararlara yönelik eğitim ya da önlemlerin alınıp alınmadığı öğrenilmek istenmiştir. Katılımcılara ayrıca bir hırsızlık ya da taciz vakasıyla karşılaşp karşılaşmadıkları da sorulmuştur.

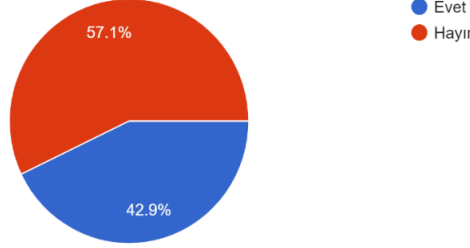
Katılımcıların tamamı, gönüllü olarak faaliyetlere katılan bir kişinin ilgili yerel yönetim (il özel idaresi ve belediyeler) birimlerince yasal olarak güvence altına alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katıldıkları bir afette fiziksel ve sosyal güvenlikleriniz alındı mı? Sorulduğunda %42,9'u 6 kişi Evet derken, %57,1'i 8 kişi Hayır cevabını vermiştir.

Şekil 6: Gönüllülerin Fiziksel ve Sosyal Güvenlikleri

33-Katıldığınız afet görevinde fiziksel ve sosyal güvenlik önlemlerinizi almış mıydı?

14 responses

Gönüllü olarak katıldıkları afet müdahalesi sırasında baret, maske, eldiven gibi iş güvenliği kapsamında gerekli ekipmanların verilir verilmediği sorusu sorulduğunda; katılımcıların 9 kişisi (%64,3) Hayır; 5 kişisi (%35,7)'si de Evet yanıtını vermiştir.

Katılımcılara “Afette gönüllü çalışırken göreviniz esnasında hırsızlık vakasıyla karşılaşıldığını duydunuz mu?” sorusu sorulduğunda katılımcıların 8 kişisi (%61,5) Hayır; 3 kişisi (%23) Evet; 2 kişisi (%15,4) Fikrim Yok cevabını vermiştir.

Ayrıca katılımcılara “Afette gönüllü çalışırken göreviniz esnasında taciz vakasıyla karşılaşıldığını duydunuz mu?” sorusu da sorulmuş, 4 kişiden (%69,2) Hayır ve 9 kişiden (%30,8) Fikrim Yok yanıtları alınmıştır.

Son olarak katılımcılara, “Afet sırasında yaşayabileceğiniz maddi kayıpları karşılayacak sigorta güvenceniz oluşturulmuş muydu?” sorusu sorulduğunda katılımcıların 10 kişisi (%76,9) Hayır; 3 kişisi (%23,1) Fikrim yok yanıtını vermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de gönüllülük üzerine yapılan yasal düzenlemeler incelenmiş ve afet gönüllülerini kapsayan güvenlik uygulamalarının olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan belge incelemeleri ve görüşme sonrasında Türkiye’de gönüllülüğün olumlu yönde gelişme gösterdiği ve dünya ülkeleri ile birlikte paralel olarak gerekli resmi çalışmaların yapıldığı anlaşılmıştır. Daha önce afet gönüllülüğü kapsamında yapılan çalışmalarda, afette görev almaları için muhtarlıklar aracılığıyla mahalle sakinleri arasından belirlenen *mükelleflik* uygulamasının olduğu görülmüştür. Bu uygulamada mükelleflerin eğitim, tatbikat ve görev esnasında yaşayacağı sakatlık ya da ölüm gibi durumlar tazminat kapsamındadır. Daha sonra, sivil savunma kanununa konulan ek madde ile gönüllülerin afet çalışmalarında görev alması resmiyete kavuşmuştur. Ancak bu çalışmalarda gönüllülerin organizasyonu, koordinasyonu ve görevlendirmelerinin dışında fizyolojik ve psikolojik güvenliklerine yönelik bir maddeye rastlanılmamıştır.

Sivil savunma kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılan *Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü* (5.6.1964) ile *Sivil Savunma Faaliyetlerine Gönüllü Faaliyetlere Katılım Yönergesinin* kendi içinde bir çelişki barındırdığı söylenebilir. Sivil Savunma Kanunu ve İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğünde mükelleflik kavramından bahsedilirken; yönergede gönüllülükten bahsedilmektedir. Mükelleflik kelime anlamı itibariyle içerisinde zorlama, dayatma ve zorunluluk barındırdığından dolayı gönüllülük kavramı ile bağdaşmamaktadır. Bunun yanında yönergede yapılan bütün atıflar tüzüğe göre yapılmıştır. Ancak tüzükte gönüllülüğe karşılık gelen maddeler bulunmamaktadır. Ayrıca yönerge gereği kurumlar arası yapılması gereken protokolde, gönüllü haklarının sivil savunma mevzuatındaki hak ve sorumlulukları taşıyacağını belirten madde bulunmaktadır. Ayrıca, Sivil Savunma Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliğinin *Gönüllü Hizmetleri Komisyonlarının Kurulması* kısmının b bendine bakıldığında, koordinasyon ekibinde İl Özel İdaresi müdürünün de bulunması gerektiğini görülmektedir. Ancak, yine 6360 sayılı (On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun) kanunla yapılan değişiklik ile İl Özel İdare Müdürlüklerinin 30 ilde işlevini yitirdiği ve dolayısıyla

kurumu temsil edecek kişinin de olmadığı görülmektedir. İl özel idareleri diğer 51 ilde görevlerine devam etmektedir ancak bu etkisini yitiren 30 ildeki gönüllü koordinasyon ekibinin oluşturulması konusunda olası aksaklıkların yaşanacağı düşünülmektedir.

Bunun yanında idarenin, afet çalışmalarına halkın gönüllü olarak katılmasını arttırmak için yaptığı farklı çalışmalar merkezi yönetim anlayışına uymayan çok seslilik ve düzensizlik sergilemektedir. a) Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğünde uygulanan ve muhtarlıklar aracılığıyla mahalle sakinlerinin mükellef olarak belirlenmesi ile en alt merkezi yönetim biriminden yukarıya doğru bir organizasyon gerçekleşirken; b) *Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi* il ve ilçelerde kurulacak gönüllü komisyonlarıyla yukarıdan aşağıya bir organizasyon şemasını oluşturur. Buna ek olarak c) AFAD'ın internet üzerinden web sitesi aracılığıyla aldığı gönüllülük başvuruları da mevcuttur. Bu çoklu kayıt sisteminin olağan zamanlarda vakit kaybı ve iş yükü getireceği; olağanüstü zamanlarda ise kargaşaya sebep olacağı düşünülmektedir.

Son olarak; 5902 sayılı kanun gereği Türkiye'deki tüm afet çalışmalarından AFAD başkanlığı sorumludur. Dolayısıyla gönüllülerin karşılaşacakları olası bir olumsuz duruma karşı alınması gereken önlemden de AFAD sorumludur. AFAD başkanlığının ilgili web sitesi incelendiğinde konuyla ilgili; gönüllü kaydı, görev tanımları ve sorumlulukları dışında gönüllülere tanınan hak ve yasal uygulamalara rastlanılmamıştır. AFAD'ın gönüllü kazanım çalışmasında aday gönüllülere onaylattığı kabul metni gönüllülerin maddi ve manevi olarak güvenliğinin sağlanmadığını göstermektedir. Merkezi yönetimlerin afetlerde güvenlik uygulamasıyla ilgili olarak gönüllüleri maddi manevi olarak güvence altına alması gerekirken; AFAD'ın web sitesi üzerinden gönüllülere imzalattığı taahhütnamede *“Gönüllü çalışmam sırasında zarara uğrarsam veya zarar sebep olursam, her türlü zarardan şahsi olarak sorumlu olduğumu, kabul ve taahhüt ederim”* maddesi yer almaktadır.

Ülkemizde gönüllülük üzerine yapılan çalışmalar dönem dönem durağanlık içine girse de genel itibari ile zaman içerisinde ilerleme kaydetmiştir. Gönüllülük çalışmalarının tanıtılması ve desteklenmesine yönelik yapılan açıklama ve resmî belgelerde geçen maddeler olumlu birer gösterge niteliğindedir. Özellikle

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde yer alması; AFAD çatısı altında *Gönüllü ve Bağışçı İlişkileri Dairesi Başkanlığının* kurulması; Gençlik ve Spor Bakanlığının 2019 yılını gönüllüler yılı ilan ederek kutlaması atılan en önemli adımlardır. Bu çalışmalara rağmen yukarıda bahsi geçen birtakım eksiklikler gözlenmiştir.

Sivil toplum alanında da gönüllülerin güvenliği üzerine az da olsa olumlu çalışmalar vardır. Kurumdan kuruma farklılık göstermekle birlikte gönüllülerin ferdi kaza sigortaları yapılmaktadır. Ancak merkezi bir yasal düzenleme olmadığından ötürü bu çalışmalar kurumların inisiyatiflerinde kalmaktadır.

Ayrıca çalışma içerisinde yapılan görüşmeler ile gönüllü olarak afet çalışmalarına katılan kişilerin de güvenlikleri ile ilgili bilgi ve farkındalıklarının olmadığına rastlanmıştır. Bir kurum çatısı altında görev alan gönüllüler, bağlı bulundukları kurumun işleyişleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarından dolayı bu tip resmi işlemlerin kurum tarafından yapılabileceğini tahmin etmekte güvenlik uygulamalarına önem vermemektedirler. Olağanüstü durumlar dışında da gönüllü olarak katılan kişiler için, bazı kurumlar dışında, ferdi kaza sigortası gibi güvencelerinin yapılmadığı anlaşılmıştır.

Öneriler:

- İnsani bir konu olan gönüllülük, aynı zamanda insan yönetimine olan ihtiyacı da beraberinde getirdiğinden kamu yönetimi ile çok yakından alakalıdır. Merkezi, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları çatısı altında görev alan gönüllülerin yönetimi, aslında bir kamu yönetimidir. Kamu yönetimi bölümlerinden mezun olan öğrencilerin gelecekte ülke yönetimlerinde görev alacak kişiler olmaları dikkate alındığında, gönüllülük ve gönüllü yönetimi uygulamalarının kamu yönetimleri bölümlerinde seçmeli ders olarak okutulması merkezi bir gönüllülük sistemi kurulması açısından olumlu bir durumdur. Bununla bağlantılı olarak gönüllü faaliyetler ve gönüllülük yönetimi insan kaynakları disiplininin de alanına girdiğinden bu bölümü de yakından ilgilendirmektedir. Özellikle afetlere müdahale ve iyileştirme aşamaları insan müdahalesi ile gerçekleştiğinden bu tip bir planlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, insan kaynakları bölümleri başta olmak üzere afet yönetimi, sosyal hizmetler gibi gönüllülüğü mesleki çalışmalarına dâhil edebilecek bölümlere de gönüllü yönetimi derslerinin seçmeli olarak konması önerilebilir. Kamu ve özel kurumlarının insan kaynakları yönetimlerinde gönüllülük uygulamalarının yer

alması ve aynı zamanda afet yönetimi bölümlerinde de gönüllü kaynakların yönetimi derslerinin yer almasının topluma sosyal sermaye açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yerel yönetimlerde gönüllülük çalışmalarının, belediye başkanının konuya bakış açısıyla yakından ilişkili olduğu ve belediye başkanının danışma ekibinde yer alan kişilerin kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, işletme gibi bölümlerden mezun oldukları düşünüldüğünde lisans eğitimlerinde gönüllülük yönetimi derslerinin müfredata konması önem arz etmektedir.

- Yerel yönetimlerin en küçük yapı taşları muhtarlıklar olduğundan dolayı gönüllülük uygulamalarının muhtarlıklardan başlayarak yerel halkın mahallelerde görev almaları sağlanabilir. Ayrıca ilçe belediyeler de 5393 sayılı belediye kanuna istinaden ilçeye bağlı bulunan vatandaşlarını bu konuda yönetim sürecine dâhil edebilir. Bu konuda yapılması gereken ilk şey, faaliyetlere başlamadan önce gönüllülük uygulamalarının önce ilçe sonra il daha sonra da ülke kalkınması için önemli olduğunun ve kısa vadede sonuç alınmıyormuş gibi gözükse de uzun vadede önemli katkılar sağlayacağını anlatılmasıdır. Yapılacak bu çalışmada il ve ilçe belediyelerinin birlikte dayanışma içerisinde olması çalışmanın etkililiğini arttıracaktır.

- Gönüllülüğün en iyi uygulanmasının yapı taşlarından bir diğeri olan sivil toplum örgütleri de mali durumları yettiği ölçüde bu konuda yetişmiş bir personel istihdam etmeli bu personel gönüllü yönetiminden sorumlu olmalıdır. Ancak bir suiistimali engellemek için bu uygulama tamamen STK'ların inisiyatifine bırakılmamalı merkezi bir yasanın uygulanması ve denetlenmesi sağlanmalıdır.

- Belediye kanununun ilgili maddesinde mahalle sakinlerinin gönüllü katılımından bahsedilmiştir (5393, Md. 9-Mahalle Yönetimi). Oysa *Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü*nde (5.6.1964) sivil savunma çalışmalarına katılacak kişiler için mahalle muhtarlarınca belirlenecek mükelleflerden bahseder. Bu yüzden, bu tüzük ve gönüllülük yönergesinin aynı amaca hizmet etmesi adına dilinin sadeleştirilmesi ya da tek bir yönetmelik şeklinde yayımlanması kullanım ve anlaşılabilirlik açısından faydalı olacaktır.

• Yerel yönetimlerde yapılacak çalışmalar Belediye Kanunun 13. Maddesi uyarınca “Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.” (5393, Md. 13).

- İl özel idareleri ve belediyeler; Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gönüllülük çalışmaları ile ilgili faaliyetler düzenleyebilir ve bir rehber kitapçık yayınlatabilir. “Kanunların belediyeye verdiği yetki çerçevesinde yönetmelik çıkarmak... (5393, Md. 15/b) (Md. 18/m)

“İl özel idaresi ve belediye bu yönetmeliğe aykırı olmamak kaydıyla uygulama yönergesi çıkarabilir.” (İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği Md. 13).

- Gönüllülerin yaptığı ya da gönüllüler için yapılan harcamaların vergiden muaf tutulması,

- Belediyenin imkânları ile gönüllülere ücretsiz ulaşım veya indirim kartı sağlanması,

- Belediye ait salon, bina ve merkezlerin kullanılmasına izin verilmesi,

- Gönüllüleri motive etmek ve gönüllülüğü teşvik etmek adına belediyenin düzenlediği konser, gösteri veya tiyatro etkinliklerinden ücretsiz olarak faydalanılması sağlanması,

- Belediyeye ait reklam panoları ve billboardlarda gönüllülük ile ilgili bilgilendirme, çağrı afişleri asılması,

- Gönüllülük festivali, gönüllülük kampı gibi etkinlikler yapılması,

- Uluslararası gönüllü değişimi gerçekleştirmek, kısa süreli gönüllülük faaliyetleri organize etmek. Kardeş kent kapsamında gönüllüleri bir araya getirmek. (5393 Md. 18/p)

- Gönüllülük ile ilgili ihtisas komisyonlarının kurulması. (5393, Md. 24) Komisyon çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılabilir. Bunun için üniversitelerden ve STK’lardan davet edilecek temsilcilerden bilgi, öneri istenebilir.

- Gönüllülük faaliyetleri il ve ilçelerde, İl Özel İdare Kanunu (Md. 65) ve Belediye Kanunu (Md. 77) ve buna istinaden çıkarılan *İl Özel İdare ve Belediyelerde Gönüllü Çalışmalara Katılım Yönetmeliği* ile uygulanmaktadır. Belediyeler, kolay ulaşabilmeleri anlamında halka daha yakın ve dolayısıyla büyük bir insan gücü potansiyeline sahip kurumlardır. Halkın yerel hizmetlere katılma konusunda bu potansiyelini değerlendirildiğinde, gönüllülüğün geniş çapta yaygın hale getirilmesi için belediyelere önemli görevler düşmektedir. Özellikle 6360 sayılı kanun ile otuz ilde İl Özel İdarelerin tüzel kişiliğini yitirmesi ile belediyelere gönüllülük üzerine çalışma yapmaları için geniş bir alan açılmıştır. Çünkü yerel yönetim anlamında bu çalışmaları yapan organlar belediyeler olmuştur. Belediye kanununun muhtarlarla ilgili olan maddesine istinaden (5393, Md. 9) il/ilçe belediyeleri muhtarlıklarla gönüllülük konusunda yakın ilişki içinde olmalıdır.

- Bazı durumlarda kurumlar kamunun nazarında itibar kaybı, kurumsal olarak zayıf gözükmeye ve kuruma yapılan bağışların azalacağı endişelerine kapılarak gönüllülük üzerine yaptıkları çalışmaları objektif olarak açıklamaktan kaçınmaktadırlar. Kurumlar tarafından yapılan araştırma ve hazırlanan raporlar aslında tarafsız, açık ve gerçek bilgilere dayanan verilerden oluşmalıdır. Yapılacak yanlış yönlendirme ya da bilgilendirme başta kurumların kendileri olmak üzere uzun vadede toplumun geneline zarar verecektir. Bu yanlış bilgilendirme ve yönlendirmeler ile gönüllü olmaya karar veren kişiler, bahsi geçen kurumda gerçek bir faaliyetin olmadığını gördüklerinde yaşayacakları kötü tecrübe ile kurumun gelecekteki hiçbir faaliyetine destek olmayacak; bunun ötesinde kişi de gönüllülük hakkında oluşacak bu olumsuz algı ile kişinin gönüllülük üzerine genel bir yargıya varabileceklerdir. Bir örnekle anlatmak gerekirse; bir ülkede tanınmış ve köklü bir X derneğinin yaptığı tanıtım ve yönlendirmeler ile gönüllü olmaya karar veren kişi, kuruma dahil olup gerçekte böyle çalışmaların yapılmadığını ya da gönüllülük ilkeleri ile bağdaşmadan yapıldığını görmesi halinde ülke genelinde bu tarz çalışmaların düzgün yapılmadığı kanısına kapılabilir. Sonuç itibarıyla kurumdan uzaklaşmakla birlikte genel anlamda gönüllülük faaliyetlerine katılmaktan da vazgeçecektir. Dolayısıyla kurumların yapacağı bu yanlış bilgi ve yönlendirmeler geniş çapta gönüllülüğün kendisine de zarar verebilmektedir. Bu yüzden gönüllülük üzerine sayı, istatistik, analiz gibi verileri barındıran araştırmalar, bağlı bulunan kurumların dışındaki kuruluşlar tarafından

yapılmalı ve açıklanmalıdır. Bu şekilde yapılan çalışmalar kurumun kendisinin de eksik ya da yanlış tutum ve davranışlarını değiştirmesine yardımcı olacak gönüllülük sisteminin düzgün işlemlerini sağlayacaktır. Kurumların gönüllü ihtiyacı ve istatistiksel veriler kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılmalı insanların gönüllü faaliyetlere dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

Gönüllülük faaliyetinin gerçekleşeceği kurumlar gönüllüler için uygun koşulları sağlayamadığı sürece gönüllü kişilerin yapacağı faaliyet tam anlamıyla gönüllülük faaliyeti sayılmamaktadır. O ancak, sadece bir faaliyetten ibaret kalmaktadır. Tam anlamıyla yapılacak bir gönüllülük; kurumların uygun alt yapılarını sağlamaları, ilgili personeli istihdam etmeleri ve bu konuda gerekli rehberlerini oluşturmaları ile gerçekleşebilir. Bunun haricinde yapılan faaliyetler kayıt altına alınmadığı ve sürdürülebilir olmadığı için anlamsız başka bir ifade ile göstermelik kalabilmektedir. Gerçek bir gönüllülük; gönüllü olmak isteyen kişinin kuruma aidiyet duyması, sadakat beslemesi ve güvenmesi için gerekli eğitimlerin verilmesi, uygun araç gerek, mekân ve teknolojinin sağlanması, yapılan faaliyetin kayıt altına alınması, raporlanması ilgili personel aracılığıyla takip edilmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

Abban, B. (2016). *Gönüllü Kuruluşlarda Gençlerin Gönüllülük Düzeyleri ve Beklentileri*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AFAD. (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*.

Aktel, M. (2015). 5902 Sayılı Yasa İle Türkiye’de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Albrechtsen, E. (2003). *Security vs Safety. Norwegian University of Science and Technology*.

Aras, M., & Özdemir, Y. (2013). Gönüllü Kuruluşlarda İnsan Kaynakları Yönetimi. *Gönüllü Kuruluşlarda Yönetim ve Strateji* (s. 113-132). içinde Gazi Yayınevi.

Arıcı, K. (2014). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Hakkı. VII. *Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu*.

Arslan, M. (2016). Afet Sonrası Güvenlik İhlalleri ve Karşı Tedbirler. *Uluslararası Doğal Afetler ve Afet Yönetimi Sempozyumu*, (s. 746-751).

Ateş, H., Nohutçu, A. (2006). Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar Ve Devlet. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 245-276.

İçişleri Bakanlığı. (2000) Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi.

Berberoğlu, E. (2017). Türkiye’de Üniversitelerde Verilen Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Ve Sosyal Sorumluluk Derslerinin İşlenişinin Gençlerin Katılımı Yönünden İncelenmesi.

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), G. G. (2013). *Türkiye’de Gönüllülük-Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*.

Börekçi, D. Y., Gerçek, M. (2017). “Resilience” Kavramının Sosyal Bilimlerde Türkçe Kullanımları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. D. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. PEGEM Akademi.

Caymaz, E., Akyön, V., Özden, S. (2017). Afet ve Acil Durumlarda Bireysel Yönetimine Yönelik Keşfedici Bir Araştırma. *Disiplinler Arası Afet Yönetimi Araştırmaları*, 85-91.

Commision, E. (2001). *European Governance - A White Paper*. Official Journal of the European Communities.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*.

Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. International Pearson Merrill Prentice Hall.

Çakı, F. (2014). Türk Sosyolojisinde Yeni Bir Alan: Gönüllülük Araştırmaları. *Sosyoloji Dergisi*, 185-202.

Demiröl Duyar, D. (2018). Fayol Ve Gulick'Ten Günümüze Yönetim Fonksiyonlarının Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 75-92.

Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 Programı*.

Erdem, E. (2016). İnsani Güvenlik Kavramı Bağlamında Çevre Güvenliği. *Akademik Bakış*.

European, C. C. (2010). *Volunteering In The European Union*. EU Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency.

ECNL, E. C.-f.-P. (2014). *Volunteering: European Practice Of Regulation*. Budapeşte: European resource and research center.

FEMA. Management of Spontaneous Volunteers in Disasters. F. E. Agency.

Gaskin, K. (2006). Risk, Risk management and Volunteering. *Volunteering England and The Institute for Volunteering Research*.

Gençlik Spor Bakanlığı. (2013). Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2019). Gönüllülük Yılı Stratejisi.

Güngör, F., Çölgeçen, Y. (2004). STK’larda Gönüllü Yönetimi ve Motivasyonun Performansa Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*.

IFRC. (2009). Volunteerism And Legislation.

IFRC. (2011). *Volunteering in Emergencies*.

IFRC. (2012). *Volunteers, Stay Safe! A security guide for volunteers*. Geneva: IFRC.

İskender, H., Erdoğan, N. (2007). Afet Durum İyileştirme Plânlamasında Gönüllü. *TMMOB AFET SEMPOZYUMU*, (s. 323-327).

Kadıoğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel ilkeleri.

Kara, H., Şimşek, S. (2016). Kent Konseylerinin İşlevselliği Ve Sürdürülebilirliği: Kadıköy Kent Konseyi Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 245 - 269.

Karadal, H., Rençber, Ö., Saygın, M. (2014). Beşeri Sermaye Ve Sosyal Sermaye Özelliklerinin Adana İlindeki Yabancı Dil Kurslarında İncelenmesi. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*.

Kaya, E. (2016). Yerel Yönetimlerin Kent Güvenliğine Katkısı. *ABMYO Dergisi*, 145-163.

Kaya, M. (2013). *Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük Ve Afet Yönetimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kırılmaz, L., Uhri, A. (2017). Kentlilik Bilinci ve İzmir Tarihi. *Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*.

Knight, B. (2012). Yerel Bağışçılığın Önemi. TÜSEV.

Kurt, S. (2015). Toplumsal Güvenliğin Yükselişi. *International Journal of Social Science*, 459-476.

Kurt, S., Taş, H. (2015). Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel Ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler Ve Fırsatlar. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*.

Kuş, C. (2017). Afet Direncini Artırma Bileşkesi; Afet Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma ve Güvenlik Sektörü Reformu İlişkisi. *Disiplinlerarası Afet Yönetimi Çalışmaları Makale Kitabı* (s. 305-316).

Manga, M., Bal, H., Algan, N., Kandır, E. (2015). Beşeri Sermaye, Fiziksel Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Brics Ülkeleri Ve Türkiye Örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45-60.

Mızrak, S. (2018). Eğitim, Afet Eğitimi ve Afete Dirençli Toplum. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Okay, N. (2018). Dirençli Kentler İçin Afet Risk Azaltma. *Şehir & Toplum dergisi*, 117-127.

OKÇU, M. (2007). Yönetişim tartışmalarına katkı: Avrupa Birliği için yönetim ne anlama geliyor? 299-312.

Özel Sektör Gönüllüleri Derneği. (2013). Kurumsal Gönüllülük Programları El Kitabı.

Özey, R. (2011). *Afetler Coğrafyası*. Aktif Yayınevi.

Özgüner, M., Özgüner, Z. (2014). Sosyal Sermaye ile Beşeri Sermaye İlişkisi Ve Etkileşimi. *Route Educational and Social Science Journal*, s. 364-375.

Payam, M. M. (2018). Emniyet, Güvenlik, Kent Emniyeti Ve Kent Güvenliği:. *Avrasya Terim Dergisi*.

Sauer, L. M., Catlett, C., Tosatto, R., & D. Kirsch, T. (2014). *The Utility of and Risks Associated With the Use of Spontaneous Volunteers in Disaster Response: A Survey*. Society for Disaster Medicine and Public Health.

Sezer, Ö., Önder, Ö. (2012). Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılımın İncelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 255-279.

STGM. (2006). Stk'lar İçin Gönüllülük Ve Gönüllü Yönetimi Rehberi.

Şahin, A. U. (2014). Afet Yönetimi Faaliyetlerinin Kamu Hizmeti Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Tesam Akademi Dergisi*, 7-32.

Şengül, R., Çetinkaya, I. (2013). Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği. *7.Kamu Yönetimi Sempozyumu*.

Tekin, ö. F., Söylemez, A. (2015). Sosyal Sermaye Bileşeni Olarak Gönüllülük Üniversite Öğrencilerinin Gönüllü Faaliyetlere Katılımı. *1st International Congress on Applied- UUBK'2015*, (s. 269-278). Konya.

Tekmen, H. (2017). *Filantropide Öne Çıkan Eğilimler: Dünyada ve Türkiye'de neler oluyor?* TÜSEV.

TESEV. (2008). İyi Yönetişim El Kitabı. *TESEV*.

Toprak Karaman, Z. (2015). *Kent Yönetimi ve Politikası*.

Toprak Karaman, Z. (2016). Afet Yönetimine Giriş Ve Türkiye'de Örgütlenme. *Bütünleşik Afet Yönetimi*. içinde İlkem Yayınları.

Toprak Karaman, Z. (2019). Risk Toplumunda Afetlerde Erken Uyarı, Mukavemetli Toplum ve Kamu Yönetiminin İkna Kapasitesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 185-212.

TÜSEV. Gönüllülük ve Yasal Mevzuat.

TÜSEV.. STK'larda Gönüllülük ve Gönüllülük Politikaları.

Uçar, D. A. (2004). Belediye Hizmetlerinin Etkinliği Açısından Hizmette Yerellik (Subsidiarite) ilkesi ile Yönetişim (Governance) Kavram Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler*.

UNV. (2009). *Laws and Policies Affecting Volunteerism Since 2001*. Research Report for the United Nations Volunteers (UNV) programme.

UNV. (2011). *Dünyada Gönüllülüğün Durumu Raporu-Küresel Refah için Evrensel Değerler*. BM.

Varol, Ç., Karaçay, H. (2015). Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Fiziki, Beşeri Ve Sosyal Sermaye Yatırımları: Vakıflar Genel Müdürlüğü Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 100 - 121.

Varol, N., Buluş Kırıkkaya, E. (2017). Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği. *Dirençlilik Dergisi*.

Waewer, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 151-178.

Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, s. 358–368.

Yavaşoğlu, F. (2015). Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri. *Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*. İzmir.

Yenisey, K. D., Kabakçı, M. (2017). *Gönüllü Emeği ve İş Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: SeçkinYayınılık.

Yönten Balaban, A., Çoban İnce, İ. (2015). Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı:Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 149-169.

İNTERNET KAYNAKLARI

AFAD. *AFAD Gönüllüsü*. <https://gonullu.afad.gov.tr/> (01.06.2020)

Altun, Z. C., & Ekşi, T. <http://www.mondaq.com>.
<http://www.mondaq.com/turkey/x/771726/Employee+Benefits+Compensation/Gnll+alma+Ve+Szlemesi+le+alma+Arasndaki+Fark> (01.06.2020)

Birleşmiş Milletler. *UN Global Compact*. Global Compact Türkiye:
<https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/> (01.06.2020)

European Union. (2020). *European Youth Portal*. Haziran 01, 2020 tarihinde
https://europa.eu/youth/solidarity_en (01.06.2020)

Gençlik Ve Spor Bakanlığı. *Eğitim Araştırma Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*.
<https://eakgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/3296/3179/teskilat-semasi.aspx> (01.06.2020)

Giving Tuesday. *A Global Generosity Movement*. <https://www.givingtuesday.org/>
(01.06.2020)

International Communications Volunteers. *Icvolunteers*.
<http://cyber.icvolunteers.org/index.php?what=vol&id=111> (01.06.2020)

IFRC. <https://ifrc.csod.com/client/ifrc/default.aspx> Investing in Volunteers. The Nine Indicators. <https://iiv.investinginvolunteers.org.uk/> 01.06.2020

İstanbul Bilgi Üniversitesi. *Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi*.
<https://stk.bilgi.edu.tr/content/turkiyede-gonullulu/> (01.06.2020)

IFRC. *Federation-Wide Databank And Reporting Systeem*.
<http://data.ifrc.org/fdrs/societies/turkish-red-crescent-society> (01.06.2020)

NCVO. *The National Council for Voluntary Organisations*.
<https://www.ncvo.org.uk/> (01.06.2020)

Resmi Gazete. *Yönetmelik*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/10/20051009-5.htm> (01.06.2020)

TÜSEV. *Değişim İçin Bağış*. <https://www.tusev.org.tr/tr/sosyal-yatirim/degisim-icin-bagis-projesi/yayin-turkiyede-kurumsal-filantropi> (01.06.2020)

Tarih Tüm Ders. (2013, Haziran 18) Osmanlılarda Yardımlaşma: <http://tarih.tumders.com/sosyal-yardimlasma.html> (01.06.2020)

Techsoup Türkiye. *Türkiye Bağış Programı*. <https://www.techsoupturkiye.org.tr/node/5742> (01.06.2020)

UN Volunteers. (2019). *Onlinevolunteering*. <https://www.onlinevolunteering.org/en> (01.06.2020)

Yeşilay. <https://www.yesilay.org.tr/tr/> (01.06.2020)

Zaman Kumbarası. *Zumbara*. <http://www.zumbara.com/> (01.06.2020)

EKLER

EK 1: Görüşme Formu

1-Yaşı:
2-Cinsiyeti:
3-Medeni Hali:
4-Meslek:
5-Eğitim Durumu: a) İlköğretim b) Lise c) Ön lisans d) Lisans e) Lisansüstü
6-İkamet ettiğiniz kent?
7-Kaç yıldır bu kentte ikamet ediyorsunuz?
8-Gönüllü faaliyetlerinizi son kaç yıldır aktif olarak sürdürüyorsunuz? a) 10 yıl b) 5 yıl c) 3 yıl d) Son 1 yıl
9-Gönüllü faaliyetlerinizi aktif olarak sürdürdüğünüz konular nelerdir?
10-Birlikte gönüllü faaliyetler yürüttüğünüz (çalıştığınız kurum dışında) diğer kurum/kuruluş sayısı a) 1-3 arası b) 3-5 arası c) 5 ve üzeri
11-Gönüllü faaliyetlere aylık olarak katılma sayınız
12-Bir gönüllünün faaliyetleri sırasında sahip olduğu haklar nelerdir?
13-Bir gönüllünün çalıştığı kuruma karşı sorumlulukları sizce nelerdir?
14-Gönüllü faaliyetiniz öncesi ya da sırasında gönüllü hak ve sorumlulukları hakkında bir eğitim aldınız mı? a) Evet b) Hayır
15-Yukarıdaki soruyu "Evet" olarak işaretlediyseniz, hangi konuda eğitim aldınız? a) Sadece teorik bilgiliydim. b) Bilgili değildim. c) Teorik bilgim ve tecrübem vardı
16-İçinde yer aldığınız gönüllülük faaliyetleri sırasında gönüllülük hakkında bilgi ve tecrübenizi tanımlayınız.
17-Gönüllü yönetiminin, çalıştığı kurumdaki en üst düzeyde profesyonel (liyakat ilkesi) bir kişi tarafından yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır

18-Kurumdaki gönüllü yönetimini planlayan kişinin liyakat ilkesine uyulmadan atanmasının çalışmalarınızı aksattığına ilişkin bir örnek hiç yaşadınız mı?
19-Sizi gönüllü bir faaliyete yönlendiren nedenleri açıkla mısınız?
20-Gönüllü faaliyet sırasında verimliliğinizi arttıran unsurlar nelerdi?
21-Gönüllü faaliyet sırasında verimliliğinizi azaltan unsurlar nelerdi?
22-Gönüllü faaliyetlerin size sosyo-kültürel gelişim, grup çalışması vb. pozitif özellikler kazandırdığını düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır
23-Gönüllü faaliyetlerin size mesleki becerinizi (kapasite) geliştirdiğini düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır
24-Bir önceki soruya EVET yanıtını verdiyseniz kısaca açıklayınız.
25-Afet tipleri hakkında kapsamlı bilginiz var mı? a) Evet b) Hayır
26-Hangi afetler ile kriz sırasında daha başarılı şekilde baş edebileceğinizi (kapasite) düşünüyorsunuz? a) Sel b) Fırtına c) Deprem d) Tsunami e) Patlayan Yağmur f) Böcek İstilasası g) Diğer
27-Eğer yaşamınızda bir afet sırasında gönüllü görevli olduysanız hangi afetler olduğunu listeleyiniz (olmadıysanız bu soruyu atlayınız)
28-Afet tiplerine göre hangi konularda iyileştirme çalışmalarında bulundunuz (kapsamlı belirtiniz)
29-Afet tiplerine göre hazırlık sürecine ilişkin eğitim aldınız mı? a) Evet b) Hayır
30-Gönüllü çalışmalarda bulunan kişilerin afetler konusunda eğitim alması gerektiğini düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır
31-Gönüllü olarak faaliyetlere katılan bir kişinin ilgili merkezi yönetim birimlerince yasal olarak güvence altına alınması gerektiğini düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır

32-Gönüllü olarak faaliyetlere katılan bir kişinin ilgili yerel yönetim (il özel idaresi ve belediyeler) birimlerince yasal olarak güvence altına alınması gerektiğini düşünüyor musunuz? a) Evet b) Hayır
33-Katıldığınız afet görevinde fiziksel ve sosyal güvenlik önlemlerinizi alınmış mıydı? a) Evet b) Hayır
34-Afette görev aldığınız süre boyunca iş güvenliği bakımından önlemler alınmış mıydı? (Uygun kıyafet, baret, maske vb.) a) Evet b) Hayır
35-Afet gönüllülüğünüz sürecinde aşağıdaki seçeneklere göre hiç psiko-sosyal destek aldınız mı? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz) a) Afet Öncesi b) Afet Sırası c) Afet Sonrası
36-Afette gönüllü çalışırken göreviniz esnasında hırsızlık vakasıyla karşılaştınız mı ve mağdur oldunuz mu? a) Evet mağdur oldum b) Evet mağdur olmadım c) Hayır
37-Afette gönüllü çalışırken göreviniz esnasında hırsızlık vakasıyla karşılaşıldığını duydunuz mu? a) Evet b) Hayır c) Bir fikrim yok
38-Afette gönüllü çalışırken göreviniz esnasında taciz vakasıyla karşılaşıldığını duydunuz mu? a) Evet b) Hayır c) Bir fikrim yok
39-Afet sırasında yaşayabileceğiniz maddi kayıpları karşılayacak sigorta güvenceniz oluşturulmuş muydu? a) Evet şahsım tarafından b) Evet kurum tarafından c) Hayır Bu konuda hiçbir fikrim yok